

Rhaglen Gyflawn

Gwasanaeth Democraidd
Swyddfa'r Cyngor
Stryd y Jêl
CAERNARFON
Gwynedd

Cyfarfod

CYDBWYLLGOR YMGYNGHOROL A.H.N.E. LLŶN

Dyddiad ac Amser

4.30PM, DYDD MERCHER, 18 TACHWEDD, 2015

Nodwch amser cychwyn y cyfarfod os gwelwch yn dda

Lleoliad

YSTAFELL GYFARFOD, FRONDEG, PWLLHELI

Pwynt Cyswllt

BETHAN ADAMS

(01286) 679020

BethanAdams@gwynedd.gov.uk

Dosbarthwyd / Distributed: **10/11/15**

AELODAETH:

Cynghorwyr Gwynedd:

**Angela Ann Russell
W. Gareth Roberts
Gruffydd Williams
Owain Williams
R.H. Wyn Williams**

Eraill:

Enwebeion Cynghorau Cymuned Aberdaron, Buan, Botwnnog, Clynnog, Llanbedrog, Llanaelhaearn, Llanengan, Nefyn, Pistyll a Thudweiliog.

Enwebeion yr asiantaethau/sefydliadau canlynol:

**Ymddiriedolaeth Genedlaethol
Cyfoeth Naturiol Cymru,
Fforwm Mynediad Arfon a Dwyfor,
Cyfeillion Llŷn,
Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr,
Undeb Amaethwyr Cymru,
Partneriaeth Dwristiaeth Abersoch a Llŷn,
Ymgyrch Diogelu Cymru Wledig/CPRW,
Ymddiriedolaeth Archeolegol Gwynedd.**

Eraill a Wahoddwyd	Ar gyfer Eitem
Cynghorydd Dafydd Meurig (Aelod Cabinet Cynllunio a Rheoleiddio)	Eitem 8 – Cynllun Rheoli'r AHNE

RHAGLEN

1. YMDDIHEURIADAU

Derbyn unrhyw ymddiheuriadau am absenoldeb.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Derbyn unrhyw ddatganiad o fuddiant personol.

3. MATERION BRYD

Ystyried unrhyw fater arall sydd yn teilyngu sylw bryd ym marn y Cadeirydd.

4. COFNODION

1 - 5

Bydd y Cadeirydd yn cynnig y dylid llofnodi cofnodion y cyfarfod diwethaf o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 24 Mehefin, 2015, fel rhai cywir. (copi ynghlwm).

5. YMWELWYR YN CYFRANNU

Cyflwyniad gan Alun Fôn Williams, Uwch Swyddog Datblygu Twristiaeth.

6. PROSIECTAU DIWEDDAR UNED AHNE LLŶN

6 - 8

Cyflwyno adroddiad Swyddog Prosiectau AHNE Llŷn.

7. MATERION CYNLLUNIO

9 - 10

Cyflwyno adroddiad Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn.

8. CYNLLUN RHEOLI'R AHNE

11 - 55

Cyflwyno adroddiad Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn.

9. HER GWYNEDD

56 - 57

Cyflwyno adroddiad Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn.

10. ADOLYGIAD O DIRWEDDAU DYNODEDIG CYMRU

58 - 86

Cyflwyno adroddiad Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn.

CYDBWYLLGOR YMGYNGHOROL ARDAL O HARDDWCH NATURIOL EITHRIADOL LLŶN 24/6/15

Yn bresennol:

Y Cynghorydd Gruffydd Williams (Cadeirydd)
T. Victor Jones (Cyngor Cymuned Llanbedrog) (Is-gadeirydd)

Aelodau'r Pwyllgor: Y Cynghorwyr W. Gareth Roberts, Angela Russell a R. H. Wyn Williams (Cyngor Gwynedd), Emily Bateman (Ymddiriedolaeth Archeolegol Gwynedd), John Gosling (Partneriaeth Dwristiaeth Abersoch a Llŷn), Arfon Hughes (Cyngor Tref Nefyn), Laura Hughes (Ymddiriedolaeth Genedlaethol), William I. Hughes (Undeb Amaethwyr Cymru), Sian Parri (Cyngor Cymuned Tudweiliog) ac Alun Price (Cyfoeth Naturiol Cymru).

Swyddogion: Bleddyn P. Jones (Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn), Wyn Williams (Rheolwr Cefn Gwlad a Mynediad) a Bethan Adams (Swyddog Cefnogi Aelodau a Chraffu).

1. CROESO

Croesawyd Alun Price (Cyfoeth Naturiol Cymru) i'w gyfarfod cyntaf.

2. CADEIRYDD

Adroddwyd bod cyfansoddiad y Cydbwyllgor wedi ei ddiwygio o dan hawliau dirprwyedig yr Aelod Cabinet – Cynllunio a Rheoleiddio fel y gall unrhyw aelod o'r Cydbwyllgor weithredu fel Cadeirydd.

PENDERFYNWYD ethol y Cynghorydd Gruffydd Williams yn Gadeirydd am y flwyddyn 2015/16.

2. IS-GADEIRYDD

PENDERFYNWYD ethol T. Victor Jones yn Is-gadeirydd am y flwyddyn 2015/16.

3. YMDDIHEURIADAU: Noel Davey (Ymgyrch Diogelu Cymru Wledig), Morgan Jones-Parry (Fforwm Mynediad Arfon a Dwyfor), Hedd Rhys (NFU Cymru), Gillian Walker (Cyngor Cymuned Botwnnog), John Eric Williams (Cyfeillion Llŷn), Wenda Williams (Cyngor Cymuned Aberdaron) a John Lloyd Jones, Panel Adolygu Tirluniau Dynodedig Cymru.

4. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Ni dderbyniwyd datganiad o fuddiant personol gan unrhyw aelod oedd yn bresennol.

5. COFNODION

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod diwethaf o'r Pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 25 Mawrth 2015, fel rhai cywir yn ddarostyngedig i ddiwygio o dan ymddiheuriadau Arfon Jones (Cyngor Tref Nefyn) i Arfon Hughes.

6. MATER BRYD

Nododd Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn bod Uned AHNE Llŷn yn cael ei ystyried fel rhan o'r toriadau posib gan y Cyngor. Gofynnwyd am gefnogaeth yr aelodau i'r Uned os ystyrir yr Uned fel rhan o'r ymgynghoriad cyhoeddus ar doriadau.

7. ADOLYGIAD O DIRWEDDAU DYNODEDIG CYMRU – CAM 2

Cyflwynwyd adroddiad Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn a oedd yn nodi'r sefyllfa ddiweddaraf o ran adolygiad Llywodraeth Cymru i Dirweddau Dynodedig.

Adroddwyd bod ymateb i Gam 2 o'r adolygiad wedi ei anfon at Banel yr adolygiad gan Gyngor Gwynedd fel sefydliad.

Tynnwyd sylw i lythyr a dderbyniwyd gan Yr Athro Terry Marsden, Cadeirydd yr Adolygiad o Dirweddau Dynodedig Cymru, a oedd yn cyflwyno Cam 2 o'r adolygiad ac yn rhoi cyfle i sefydliadau gyflwyno tystiolaeth ysgrifenedig ynghylch trefniadau llywodraethu'r tirweddau dynodedig. Amlygwyd y cwestiynau penodol a ofynnir er mwyn helpu'r Adolygiad i adnabod a chasglu'r dystiolaeth angenrheidiol i ddod i gasgliad ar gyfer Cam 2.

Rhodddwyd cyfle i'r aelodau gynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, nodwyd y prif bwyntiau canlynol:

- Yn yr hinsawdd ariannol bresennol y byddai'n fwy cost effeithiol cael un corff ar gyfer penderfynu ar geisiadau cynllunio sef Cyngor Gwynedd;
- Bod diffyg ymwybyddiaeth o'r AHNE a dylid sicrhau trefniadau cynllunio cryfach er mwyn gwarchod yr AHNE pan benderfynir ar geisiadau cynllunio;
- Bod angen cydbwysedd gwell o ran prydferthwch a'r economi gan fod cynifer o bobl ifanc yn gadael yr ardal;
- Bod twristiaid yn ymweld â'r ardal oherwydd y prydferthwch a bod angen cydbwysu gwerth datblygiadau economaidd a chadwraeth. Golygai hyn bod rhaid gwrthod datblygiadau sydd ddim yn cyd-fynd efo'r harddwch naturiol yn enwedig oherwydd y ddyletswydd i sicrhau/gwarchod y prydferthwch o dan y Ddeddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000;
- Y byddai codi ymwybyddiaeth o'r AHNE fel y Parciau Cenedlaethol yn ysgogi mwy o bobl i ddod i'r AHNE;
- Nododd aelod ei phryder os byddai'r Parciau Cenedlaethol a'r AHNEau yn cael eu llywodraethu o dan yr un drefn y byddai'r AHNE yn cael ei lyncu gan y Parc;
- Bod diffyg adnoddau a phroffil isel o fewn y Cyngor a Gwynedd yn ei gyfarwydd;
- Dylai'r AHNE dderbyn adnoddau/cefnogaeth debyg o ran lefel a'r Parciau Cenedlaethol gan gadw annibyniaeth leol.

Nododd aelod bod Stad y Goron yn derbyn arian sylweddol o Gymru yn flynyddol a'i fod yn annheg.

Tynnodd aelod sylw at gynllun lleol sicrhau ansawdd yn Ardal y Llynnoedd lle codir ffi ychwanegol ar ymwelwyr gan ddefnyddio'r arian ar gyfer marchnata a chynnal a chadw'r ardal a'i fod mewn cysylltiad efo'r Cyngor o ran sefydlu trefn o'r fath yng Ngwynedd. Nododd y byddai sefydlu cynllun peilot yn cymryd cryn amser ond byddai o werth sylweddol i'r ardal.

Mewn ymateb, nododd Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn ei fod wedi bod mewn cysylltiad â'r Uned Twristiaeth, Marchnata a Gofal Cwsmer a oedd yn edrych i mewn i sefydlu trefn o'r fath. Ychwanegodd Rheolwr Cefn Gwlad a Mynediad ei fod yn fater cymhleth a bod angen adnoddau i sefydlu a gweinyddu trefn o'r fath a fyddai'n gorfod bod yn annibynnol o'r Cyngor.

PENDERFYNWYD:

(i) derbyn yr adroddiad;

(ii) bod Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn yn crynhoi'r drafodaeth a'i anfon at y Panel.

8. DIWEDDARIAD AR BROSIECTAU

Cyflwynwyd adroddiad ar waith yr Uned AHNE, nodwyd bod Catrin Glyn, Swyddog Prosiectau AHNE Llŷn Dros Dro wedi derbyn swydd newydd a dymunwyd yn dda iddi.

Prosiectau Ardaloedd Cadwraeth Llŷn

Nodwyd y derbyniwyd yr adroddiad terfynol ac mai cam nesaf y gwaith, os bydd adnoddau yn caniatáu, fydd ceisio gwireddu argymhellion yr adroddiad a gwella cyflwr yr Ardaloedd Cadwraeth yn yr AHNE trwy gydweithio a sicrhau cyllid.

Mewn ymateb i sylw gan aelod, nododd Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn yr anogir perchnogion adeiladau yn yr Ardaloedd Cadwraeth i warchod a gwella golwg a chymeriad yr ardaloedd.

Datganodd aelod ei bryder am ddodrefn ar y stryd (gan fusnesau preifat) nad oedd yn cydweddu.

Nododd aelod ei farn nad oedd sylwadau Cynghorau Cymuned ar geisiadau cynllunio yn derbyn ystyriaeth deg.

Nododd aelod bod Swyddogion Cadwraeth, Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri wedi llwyddo i ddenu grantiau ar gyfer cynnal cadwraeth yn Nolgellau a bod angen mwy o ystyriaeth i'r Ardaloedd Cadwraeth pan benderfynir ar geisiadau cynllunio yng Ngwynedd.

Prosiect y Rhyfeloedd Byd

Nodwyd bod Elfed Gruffydd wedi cwblhau ei waith ymchwil o ran y Rhyfel Byd Cyntaf yng nghyswllt effaith a dylanwad y Rhyfeloedd Byd ar amgylchedd a chymdeithas yr ardal, a'i fod rŵan yn edrych ar Ail Ryfel Byd. Tynnwyd sylw at grynoded o'r gwaith a nodwyd y cyflwynir yr adroddiad cyflawn gerbron y Cydbwyllgor.

Nododd aelod ei ddiolch i Elfed Gruffydd am y gwaith a'i obaith y byddai'r wybodaeth yn cael ei gyhoeddi. Mewn ymateb, nododd Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn y byddai'n pasio gwerthfawrogiad yr aelod i Elfed Gruffydd. Ychwanegodd y bwriedir cyhoeddi'r adroddiad ar y we.

Gwyl yr Arfordir a Theithiau Cerdded

Adroddwyd y cynhelir Gwyl yr Arfordir yn ystod yr haf a threfnwyd teithiau cerdded gan yr Uned AHNE ar gyfer mis Medi.

PENDERFYNWYD derbyn yr adroddiad.

9. SEFYDLU IS-GRŴP MATERION CYNLLUNIO

Cyflwynwyd adroddiad Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn yn cloriannu / pwyso a mesur y sefyllfa o ran sefydlu Is-grŵp Materion Cynllunio yn unol â phenderfyniad y Cydbwyllgor yn ei gyfarfod ar 22 Hydref 2014.

Nodwyd bod sylwadau yn cael eu cyflwyno ar geisiadau cynllunio perthnasol gan Reolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn ynghyd â datganiad y Cydbwyllgor pan gyfyd ceisiadau am dyrbinau gwynt.

Nododd aelod y byddai sefydlu is-grŵp yn galluogi'r aelodau i lunio sylwadau mwy cynhwysfawr pan ystyrir fod cais cynllunio am gael effaith niweidiol ar yr AHNE.

PENDERFYNWYD bod Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn yn cyflwyno adroddiad i'r cyfarfod nesaf yng nghyswllt sefydlu Is-grŵp Materion Cynllunio.

10. APÊL CYNLLUNIO – TYRBIN GWYNT, CRUGERAN, SARN

Cyflwynwyd adroddiad Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn yng nghyswllt Apêl Cynllunio a gyflwynwyd yn dilyn gwrthod hawl cynllunio i godi tyrbîn gwynt ychwanegol ar dir ger Crugeran, Sarn Mellteyrn (Cais Cynllunio Rhif C14/0974/32/LL) yn dilyn cais gan aelod i'r Cydbwyllgor ystyried y mater.

Adroddwyd y gwnaed sylwadau ar y cais gan Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn, oedd yn cynnwys datganiad y Cydbwyllgor yng nghyswllt ceisiadau am dyrbinâu gwynt.

Rhodddwyd cyfle i'r aelodau lunio sylwadau manwl ar yr Apêl.

Yn dilyn cais gan aelod, cytunodd y Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn i anfon copi o'r sylwadau a anfonir at yr Arolygydd ar ran y Cydbwyllgor iddi ar e-bost.

PENDERFYNWYD awdurdodi'r Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn i gyflwyno sylwadau wedi eu selio ar yr isod ar yr apêl i'r Arolygydd ar ran y Cydbwyllgor:

- **Bod y Cydbwyllgor yn ystyried byddai caniatáu'r cais yn cael effaith niweidiol sylweddol ar AHNE Llŷn. Ystyrir bod y bwriad yn groes i ddyletswydd y Cydbwyllgor o dan y ddeddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000.**
- **Bod ceisiadau am dyrbinâu gwynt yn y cyffiniau wedi eu gwrthod a dylid gwrthod yr apêl.**
- **Bod y Cydbwyllgor yn anghydweid a sylwadau Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC) sy'n nodi nad ystyrir y byddai effaith niweidiol sylweddol. Gofynnir i'r Arolygydd gymryd arbenigedd barn lleol y Cydbwyllgor sydd yn groes i farn ymarferiad pen desg CNC. Teimlir bod anghysondeb yn sylwadau CNC ar faterion cynllunio.**
- **Bod y ddogfen ymgynghorol Cynllun Adnau Drafft Cynllun Datblygu Lleol Gwynedd a Môn 2011-26 yn nodi na chaniateir tyrbîn gwynt mwy na 15 medr yn Llŷn rhag achosi effaith niweidiol sylweddol i'r AHNE, sydd wedi ei gefnogi gan sawl corff gan gynnwys y Cydbwyllgor.**
- **Credir nad yw'r angen economaidd yn gorbwyso'r niwed a achosir i'r AHNE.**

11. AELODAU LLEOL AR Y CYDBWYLLGOR YMGYNGHOROL

Cyflwynwyd adroddiad Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn yng nghyswllt ystyried newid cyfansoddiad y Cydbwyllgor mewn perthynas â'r nifer o Aelodau Lleol (Cynghorwyr) ar y Cydbwyllgor yn dilyn cais gan aelod i'r Cydbwyllgor ystyried y mater.

Nodwyd yn y drefn bresennol bod aelodau lleol yn cael eu cylchdroi bob cyfnod etholiadol gyda 5 Aelod Lleol ar y Cydbwyllgor ar yr un adeg.

Nododd aelod y byddai ffiniau etholiadol yn cael eu diwygio yn dilyn etholiad Cynghorau Lleol yn Mai 2017 a dylid cadw'r drefn bresennol tan fydd newid i'r ffiniau.

PENDERFYNWYD cadw at y drefn bresennol am y tro ond bod trefniadau yn cael eu gwneud i ddiwygio'r cyfansoddiad er galluogi bob Aelod Lleol i fod yn aelod o'r Cydbwyllgor erbyn Mai 2017.

Dechreuodd y cyfarfod am 4.30pm a daeth i ben am 6.35pm

CADEIRYDD

Eitem 6

PWYLLGOR	Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn
DYDDIAD	18 Tachwedd 2015
TEITL	Prosiectau Diweddar Uned AHNE Llŷn
PWRPAS	Hysbysu Aelodau
AWDUR	Swyddog Prosiectau AHNE Llŷn
ARGYMHELLIAD	Derbyn yr Wybodaeth

1.0 CYFLWYNIAD

1.1 Mae'r adroddiad hwn yn diweddarau aelodau'r Cydbwyllgor am brosiectau diweddar Uned AHNE Llŷn. Mae'r thema yn amrywio o waith codi ymwybyddiaeth am yr AHNE, dehongli, cynnal digwyddiadau, gwella'r tirlun a gweinyddu'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy.

2.0 GŴYL ARFORDIR LLŷN

2.1 Bu Gŵyl Arfordir 2015 yn llwyddiant ysgubol gyda niferoedd mawr o drigolion ac ymwelwyr yn cymryd rhan mewn cyfres o ddigwyddiadau a gyd-drefnwyd gan yr Uned AHNE, yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol, Natur Gwynedd, Ecoamgueddfa, Amgueddfa Forwrol Llŷn a Phlas Heli.

2.2 Cynhaliodd yr Uned AHNE dair taith gerdded yn ardaloedd Cilan, Garn Fadryn a Chlynnog Fawr. Ymunodd llawer o bobl – a chafwyd adborth cadarnhaol iawn.

2.3 Mae'n fwriad gan y Partneriaid gwrdd yn ystod yr wythnosau nesaf er mwyn dechrau paratoi ar gyfer Gŵyl 2016. Fel rheol, mae'r Uned AHNE yn gyfrifol am gydlynu cynhyrchu taflen ddigwyddiadau sy'n crynhoi'r holl ddigwyddiadau. Rydym yn anelu i'w chyhoeddi erbyn y Pasg.

3.0 LLYGAD LLŷN

3.1 Bydd y gwaith o gasglu eitemau a chreu erthyglau yn dechrau cyn diwedd Rhagfyr ar gyfer Llygad Llŷn 2016. Y bwriad yw cynhyrchu oddeutu 4,000 unwaith eto eleni a'i gyhoeddi erbyn y Pasg.

3.2 Yn ogystal â'r eitemau arferol, mae'n fwriad yn y rhifyn nesaf i gynnwys eitem am giataiu traddodiadol yr ardal – hyn ar gais aelod o'r cyhoedd. Os oes yna eitem arall y dymunir i ni ystyried ei gynnwys, dylid cysylltu â'r Uned AHNE.

4.0 CYSTADLEUAETH FFOTOGRAFFIAETH

4.1 Yn rhifyn Llygad Llŷn 2015, cynhaliwyd cystadleuaeth ffotograffiaeth o dan y thema "Treftadaeth Llŷn" – a'r dyddiad cau 25ain o Fedi. Cynhelir y gystadleuaeth bob dwy flynedd fel ymgais i dynnu sylw at nodweddion arbennig yr ardal.

- 4.2 Mae nifer o luniau wedi dod i law ac mae'n fwriad penderfynu ar restr fer ac enillydd yn fuan, gan gynnal digwyddiad gwobrwyo yn ystod Rhagfyr.

5.0 CALENDR DARGANFOD HARDDWCH CYMRU 2016

- 5.1 Cyhoeddir calendr arbennig er sawl blwyddyn bellach ar y cyd rhwng Ardaloedd Harddwch Cymru a'r Parciau Cenedlaethol. Mae pob ardal yn cyfrannu at y gost, gydag ardal wahanol yn cydlynu bob blwyddyn. Llŷn sy'n gyfrifol amdano eleni.
- 5.2 Mae'r calendr ar gyfer codi ymwybyddiaeth am dirluniau gwarchoddedig Cymru ac yn cynnwys lluniau trawiadol o dirluniau'r 8 ardal yn ogystal â lluniau dan y thema cymuned, bioamrywiaeth, amgylchedd hanesyddol a gweithgareddau hamdden cynaliadwy.
- 5.3 Mae'r lluniau bellach wedi eu trosglwyddo i'r dylunwyr ac rydym yn aros i dderbyn copi drafft yn fuan.
- 5.4 Y nod yw bod y calendr terfynol ar gael ganol Rhagfyr a bydd aelodau'r Cydbwyllgor yn derbyn copi drwy'r post.

6.0 TANDDAEARU

- 6.1 Dyma ddiweddariad ar y prosiect ar y cyd rhwng Scottish Power ac AHNE Llŷn, AHNE Ynys Môn ac AHNE Bryniau Clwyd a Dyffryn Dyfrdwy i adnabod safleoedd a thanddaearu gwifrau trydan er mwyn gwella'r tirlun.
- 6.2 Mae cryn waith tanddaearu wedi bod yn mynd rhagddo yn Llŷn yn ystod y misoedd diwethaf ac yn benodol ar Fynydd Cilan.
- 6.3 Cynhaliwyd cyfarfod ar Hydref 7fed rhwng Scottish Power, Eryri Arboriculture and Consultancy a'r 3 AHNE er mwyn diweddarau ar y gwaith yn yr ardaloedd. Cafwyd cyfle hefyd i drafod safleoedd sydd ar y gweill. Yma yn Llŷn, y gobaith yw dechrau yn fuan ar safleoedd yn Nefyn (Cors Geirch) a chomins Mynytho.

7.0 DEHONGLI TRE'R CEIRI

- 7.1 Dyma brosiect sy'n barhad o waith dehongli yn 2013 pan osodwyd paneli gwybodaeth ar safleoedd ger bryngaerau'r ardal megis Garn Boduan, Garn Fadryn a Thre'r Ceiri.
- 7.2 Mae trafodaethau wedi bod yn ddiweddar gyda CADW ac mae'n fwriad dechrau yn fuan ar waith dehongli pellach, yn benodol ar safle Tre'r Ceiri. Y nod yw codi ymwybyddiaeth am un o fryngaerau pwysicaf Gogledd Ewrop, gwella profiad ymwelwyr, ehangu'r gynulleidfa bosib a chodi ymwybyddiaeth am gaerau eraill yn Llŷn.

- 7.3 Bydd elfennau o'r prosiect yn cynnwys gwaredu tri panel gwybodaeth sydd wedi dirywio'n sylweddol ger y mynedfeydd ac ar y copa, a chynhyrchu taflen wybodaeth.
- 7.4 Mae'n brosiect pwysig i'r ardal ac yn plethu gyda Strategaeth Ddehongli CADW yn ogystal â Chynllun Rheoli AHNE Llŷn.

8.0 Y GRONFA DATBLYGU CYNALIADWY

- 8.1 Clustnodwyd £60,000 i bob un o Ardaloedd Harddwch Cymru AHNE i'w weinyddu ym mlwyddyn ariannol 2015/16.
- 8.2 Er gwybodaeth, mae bron i £64,000 wedi ei glustnodi eisoes i brosiectau teilwng iawn yn yr ardal ac o'r herwydd nid yw'r Uned AHNE yn derbyn rhagor o geisiadau ar hyn o bryd. Er bod gorwariant yma, rydym wedi derbyn cadarnhad gan Gyfoeth Naturiol Cymru fod arian ychwanegol ar gael.
- 8.3 Bydd cyfle yn y cyfarfod i weld crynodeb a chyflwyniad byr am brosiectau llwyddiannus diweddar.

9.0 ARGYMHELLIAD

- 9.1 Gofynnir i'r aelodau dderbyn yr wybodaeth uchod.

Eitem 7

PWYLLGOR	Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn
DYDDIAD	18 Tachwedd 2015
TEITL	Materion Cynllunio
PWRPAS	Gwybyddu Aelodau
AWDUR	Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn
ARGYMHELLIAD	Derbyn yr Wybodaeth

1.0 CYFLWYNIAD

- 1.1 Mae'r adroddiad hon wedi ei chynnwys ar raglen y Cydbwyllgor Ymgynghorol er darparu gwybodaeth am faterion cynllunio perthnasol i ardal Llŷn a'r Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol.
- 1.2 Yn unol â chytundeb gwasanaeth mae'r Uned AHNE yn darparu sylwadau ar geisiadau cynllunio sydd yn yr AHNE neu gerllaw i'r ardal yn achos datblygiadau allai gael effaith ar yr AHNE. Gwneir sylwadau ar oddeutu 100 o geisiadau yn flynyddol.
- 1.3 Mae'r adroddiad hon yn rhoi sylw i'r rai apeliadau cynllunio diweddar a'r posibilrwydd o sefydlu Is-Bwyllgor Cynllunio.

2.0 APELIADAU CYNLLUNIO

- 2.1 **Tyrbin gwynt 34m i flaen y llafn. Crugeran, Sarn Mellteyrn.** Gwrthodwyd yr apêl ac nodwyd mai'r prif fater oedd:
- “effaith y datblygiad ar edrychiad a chymeriad yr ardal, gydag ystyriaeth arbennig i'w effaith ar Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE) Llŷn yn cynnwys ei effaith ar amwynder gweledol.”
- 2.2 **Tyrbin gwynt 48.6m i flaen y llafn. Tir Dafydd, Sarn Mellteyrn.** Gwrthodwyd yr apêl a'r prif resymau oedd:
- “effaith y cynnig ar Ardal Gwarchod y Tirlun a Thirwedd o Ddiddordeb Hanesyddol Eithriadol a golygfeydd i mewn ac allan o'r Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE).
  - effaith weledol y cynnig ar breswylwyr gerllaw.”
- 2.3 **Dymchwel siale presennol a chodi tŷ annedd. Ger Glyndwr, Abersoch.** Gwrthodwyd yr apel, y prif reswm oedd:
- “effaith y datblygiad ar gymeriad a golwg yr ardal, gan ystyried yn benodol ei leoliad o fewn Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE).”

2.4 **Tyrbin gwynt 67 m i flaen y llafn, Moelfre Llanaelhaearn.** Disgwyl penderfyniad.

2.5 **6 Maes Awel, Abersoch. Addasiadau i dŷ annedd.** Disgwyl Penderfyniad.

3.0 PANELI SOLAR

3.1 Mae nifer o geisiadau cynllunio am baneli solar ar adeiladau wedi eu caniatáu hyd yma yn yr AHNE. Gan fod yr adeiladau yn bodoli yn barod yn gyffredinol prin yw effaith gweledol y datblygiadau hyn.

3.2 Yn ddiweddar fodd bynnag mae cynnydd mewn diddordeb, a nifer y ceisiadau, am baneli solar ar y ddaear a ffermydd solar. Rhoddir diweddariad ar y mater yma yn y cyfarfod.

4.0 SEFYDLU IS-BWYLLGOR CYNLLUNIO

4.1 Roedd adroddiad wedi ei chyflwyno ar y mater yma i'r cyfarfod blaenorol o'r Cydbwyllgor (gweler cofnodion ynghlwm). Roedd yr adroddiad yn tynnu sylw at faterion perthnasol yn ogystal â rhai manteision ac anfanteision sefydlu Is-bwyllgor cynllunio.

4.2 Ni ddaethpwyd i gasgliad pendant ar y mater yn y cyfarfod blaenorol a'r penderfyniad oedd i osod y mater ar raglen y cyfarfod hwn. O ran yr Uned AHNE nid oes newid yn y sefyllfa ac awgrymir parhau â'r drefn bresennol o ran materion cynllunio.

5.0 ARGYMHELLIAD

5.1 Derbyn yr wybodaeth

Eitem 8

PWYLLGOR	Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn
DYDDIAD	18 Tachwedd 2015
TEITL	Cynllun Rheoli'r AHNE
PWRPAS	Gwybyddu Aelodau
AWDUR	Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn
ARGYMHELLIAD	Derbyn yr Wybodaeth

1.0 CYFLWYNIAD

- 1.1 Cyflwynir yr adroddiad hon i aelodau'r Cydbwyllgor Ymgynghorol er darparu diweddariad ar y gwaith o ddiweddarau ac adolygu Cynllun Rheoli'r AHNE.
- 1.2 Yn sgil Deddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000 gosodwyd cyfrifoldeb statudol ar Gyngor Gwynedd, fel Awdurdod perthnasol, i baratoi cynllun rheoli ar gyfer yr AHNE ac i adolygu'r cynllun hwnnw bob 5 mlynedd.

2.0 GWAITH HYD YMA

- 2.1 Mae nifer o gamau wedi eu cymeryd tuag at ddiweddarau a diwygio'r Cynllun Rheoli presennol a gwblhawyd yn 2010, fel â ganlyn:
  - Adolygiad o'r Cynllun presennol (gan staff mewnol y Cyngor)
  - Casglu gwybodaeth diweddar - yn cynnwys comisiynu Adroddiad o Gyflwr yr AHNE - bydd copiâu o'r adroddiad yma yn cael eu dosbarthu yn y cyfarfod gan ei bod yn cynnwys gwybodaeth ddefnyddiol a diddorol.
  - Ymgynghori gyda rhanddeiliaid fel: CADW, Ymddiriedolaeth Archaeolegol Gwynedd, Hunaniaith, Yr Undebau Amaethyddol, Partneriaeth Tirlun Llŷn, Ymddiriedolaeth Genedlaethol
  - Cynnal gweithdy gyda Aelodau y Cydbwyllgor pan drafodwyd y dull Ecosystem o reoli adnoddau naturiol, beth sy'n arbennig am AHNE Llŷn, argraffiadau am newidiadau a thueddiadau lleol pholisïau y Cynllun Rheoli.
  - Diweddarau a diwygio rhannau o'r Cynllun presennol.

3.0 RHAN 1 O'R CYNLLUN RHEOLI

- 3.1 Mae Rhan 1 o'r Cynllun diwygiedig (ar gyfer 2015-20) yn cynnwys y rhannau canlynol:
  - **Cyflwyniad**

- **Cyd-destun**
- **Y Dull Ecosystem**
- **Rhinweddau Llŷn**
- **Gweledigaeth ar gyfer y Dyfodol**

3.2 Mae'r rhannau hyn o'r Cynllun wedi eu hatodi fel Atodiad i'r adroddiad hon.

4.0 RHAN 2

4.1 Mae staff yr Uned AHNE wedi dechrau gweithio ar Ran 2 y Cynllun. Bwriedir newid ychydig ar ddull Rhan 2 ar gyfer y Cynllun hwn. Y bwriad yw creu rhannau/penodau yn deilio gyda gwahanol nodweddion (yn hyrtach na gosod opoeth gydai'i gilydd mewn un rhan yn y cynllun presennol). Hefyd bwriedir gosod llawer o wybodaeth gefndirol mewn dogfen atodol er gwneud y Cynllun yn haws i'w ddarllen a'i ddilyn.

4.2 Bydd pob rhan neu bennod yn cynnwys dadansoddiad o'r nodwedd, adnabod newidiadau a thueddiadau a gosod polisiau ar gyfer y dyfodol. Hefyd yn Rhan 2 bydd Cynllun Gweithredu fydd yn cynnwys gweithredoedd penodol yr anelir i'w gweithredu yn ystod oes y Cynllun.

4.3 Anelir i dod a Rhan 2 o'r Cynllun diwygiedig gerbron y Cydbwyllgor yn ystod Gwanwyn 2016.

5.0 ARGYMHELLIAD

5.1 Derbyn yr wybodaeth.

1.0 CYFLWYNIAD

1.1 Cynllun Rheoli

1.1.1 Dyma Gynllun Rheoli Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Penrhyn Llŷn. Mae'r Cynllun wedi ei baratoi gan Gyngor Gwynedd a phartneriaid eraill ac mae'n berthnasol i ran o Benrhyn Llŷn a gafodd ei dynodi'n Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE) yn 1957.

1.1.2 Mae'n ofynnol i baratoi ac adolygu Cynllun Rheoli ar gyfer pob Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE) yn unol â gofynion y Ddeddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy. Cyhoeddwyd y Cynllun Rheoli cyntaf ar gyfer AHNE Llŷn yn 2005 a chafodd y Cynllun hwnnw ei adolygu yn 2009/10. Mae hwn yn adolygiad pellach o'r Cynllun gwreiddiol a bydd yn weithredol am y cyfnod 2014 hyd at 2019.

1.2 Beth yw Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE) ?

1.2.1 Mae Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol wedi eu dynodi ar sail y tirlun trawiadol a golygfeydd arbennig. O'r safbwynt yma mae'r AHNE yr un mor bwysig o ran gwerth cadwraeth â'r Parciau Cenedlaethol - ac maent wedi eu dynodi o dan yr un ddeddf - sef Deddf Parciau Cenedlaethol a Mynediad i Gefn Gwlad 1949. Gyda'i gilydd mae'r AHNE a'r Parciau Cenedlaethol yn cael eu diffinio yn genedlaethol fel tirluniau gwarchoddedig.

1.2.2 Prif bwrpas dynodi ardal yn AHNE yw gwarchod a gwella'r harddwch naturiol, sy'n cynnwys diogelu planhigion, bywyd gwylt a'r nodweddion daearyddol yn ogystal â'r nodweddion sy'n ymwneud â'r tirlun. Hefyd mae dylanwad pobol ar y tirlun yn bwysig ac felly mae angen gwarchod olion archeolegol, hanesyddol a phensaernïol. Mae pobol a'r gymdeithas yn rhan allweddol o gymeriad ardal ac felly mae angen gofalu am les cymdeithasol ac economaidd Ardaloedd o Harddwch gan roi sylw i amaethyddiaeth, coedwigaeth a diwydiannau gwledig eraill yn ogystal ag anghenion cymdeithasol cymunedau lleol.

1.2.3 Oherwydd eu bod yn ardaloedd deniadol mae Ardaloedd o Harddwch yn fannau poblogaidd i ymwelwyr. Daw budd i'r economi leol o'r diwydiant ymwelwyr ond mae rhai effeithiau negyddol hefyd fel sbwriel ar safleoedd poblogaidd, traffig a phwysedd ar wasanaethau lleol. Rhaid anelu at gydbwysedd er mwyn rheoli effeithiau a gwarchod yr harddwch sy'n gwneud yr ardal yn ddeniadol.

1.2.4 Mae prif ddogfen polisi cynllunio Llywodraeth y Cynulliad - Polisi Cynllunio Cymru, Rhif 7, 2014 yn cadarnhau bod AHNE a Pharciau Cenedlaethol yn gyfartal o ran statws a bod yn rhaid eu gwarchod :

“Y prif amcan wrth ddynodi Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol yw cadw a gwella eu harddwch naturiol. Dylai polisiau [cynllunio] a phenderfyniadau rheoli datblygu sy'n effeithio ar AHNE ffafrio diogelu harddwch naturiol, er mai priodol hefyd fydd ystyried lles economaidd a chymdeithasol yr ardaloedd. Mae gan awdurdodau lleol, cyrff cyhoeddus eraill ac awdurdodau perthnasol eraill ddyletswydd statudol i barchu dibenion AHNE” Para 5.3.5.

“Yr un statws sydd i Barciau Cenedlaethol ac AHNE yn nhermau harddwch eu tirwedd a'u golygfeydd a rhaid diogelu'r ddau yn llwyr rhag datblygiadau anaddas. Mae'r statws cyfwerth hwn yn golygu bod rhaid trin Parciau Cenedlaethol ac AHNE yn yr un modd mewn polisiau cynlluniau datblygu a phenderfyniadau rheoli datblygu. Mewn Parciau Cenedlaethol ac AHNE, dylai polisiau cynlluniau datblygu a phenderfyniadau rheoli datblygu roi pwys mawr ar warchod a gwella harddwch naturiol, bywyd gwyllt a threftadaeth ddiwylliannol yr ardaloedd hyn.” Para 5.3.6.

1.2.5 Penrhyn Gŵyr oedd yr Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol cyntaf i gael ei dynodi ym Mhrydain yn 1956. Yna yn 1957 dynodwyd rhan o Benrhyn Llŷn yn AHNE (y drydedd ardal ym Mhrydain). Erbyn hyn mae 46 AHNE yn y Deyrnas Unedig, gyda 33 ohonynt yn Lloegr, 4 yng Nghymru, 1 yn rhannol yng Nghymru a Lloegr ac 8 yng Ngogledd Iwerddon.

1.2.6 Mae Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol yn dirluniau â llawer o hanes, diwylliant a threftadaeth sydd wedi datblygu dros filoedd o flynyddoedd. Oherwydd hyn gosodwyd yr AHNE fel tirluniau Categori V gan Uned Cadwraeth y Byd (IUCN). Diffiniwyd tirluniau yn y Categori yma yn 1994 fel :

“Ardal o dir, ag arfordir a moroedd fel y bo'n briodol, lle mae rhyngweithio rhwng pobl a byd natur dros amser wedi creu ardal o gymeriad arbennig â gwerth esthetig, ecolegol a/neu ddiwylliannol sylweddol ac amrywiaeth biolegol helaeth yn aml. Mae diogelu cywirdeb y rhyngweithio traddodiadol hwn yn hanfodol ar gyfer gwaith gwarchod, gwaith cynnal ac esblygiad ardal o'r fath.” [Cyfieithiad]

1.2.7 Mae gan Gynllun Rheoli yr AHNE ran bwysig i'w chwarae o ran y berthynas rhwng safon y tirlun, yr economi a phobol leol gan anelu at ddatblygiad sydd yn cynnal ac yn parchu'r holl agweddau hyn. Dyma beth yw datblygiad cynaliadwy sydd yn greiddiol i'r Cynllun Rheoli.

1.3 Penrhyn Llŷn

1.3.1 Mae Penrhyn Llŷn yn nodedig am yr arfordir amrywiol a'r tirlun hardd - a dyma oedd y sail ar gyfer ei dynodi yn AHNE. Mae oddeutu chwarter Penrhyn Llŷn, tua 15,500 hectar yn yr ardal ddynodedig gyda'r rhan fwyaf yn dir arfordirol ond mae'r ardal hefyd yn ymestyn i mewn i'r tir i gynnwys bryniau o graig igneidd amlwg.

1.3.2 Estyniad naturiol i fasiff Eryri yw Llŷn gyda daeareg gymhleth sy'n cynnwys creigiau hynafol cyn-Gambrian. Adlewyrchir y daeareg gan yr amrywiad gwych o dirluniau arfordirol, o glogwyni creigiog serth o gwmpas Bae Aberdaron a'r trwynau a sustemau twyni tywod yng nghyffiniau Abersoch. Cadwyn fynyddig yr Eifl (564m) sy'n ffurfio'r manau uchaf y Llŷn. Yna ceir llwyfandir yn ymestyn tuag at y môr a chreigiau du Mynydd Mawr sydd ar

flaen y Penrhyn. Mae ffyrdd cul a throellog ynghyd â ffermydd a bythynnod gwyngalchog yn nodweddiadol o'r ardal a cheir hefyd ardaloedd agored o dir comin hynafol.

- 1.3.3 Mae Enlli, sydd yn yr AHNE, yn ynys arbennig. Mae iddi gysylltiadau Cristnogol yn dyddio yn ôl i gyfnod cynnar iawn a bu yn denu pererinion o bell ac agos dros yr oesoedd. Mae iddi le amlwg mewn chwedloniaeth Gymreig ac yn ôl y sôn fe gladdwyd 20,000 o saint yma. Mae'r ynys yn gyfoethog o olion ac adeiladau hanesyddol ac yn gartref i amrywiaeth eang o fywyd gwyllt.
- 1.3.4 Mae gan y Penrhyn etifeddiaeth hanesyddol gref gyda safleoedd archeolegol pwysig o bob cyfnod. Mae'r rhain yn amrywio o naddion fflint o gyfnod cynhanes tua 10,000 o flynyddoedd yn ôl i olion militaraid yr Ugeinfed Ganrif. Mae rhan fwyaf o Lŷn ac Ynys Enlli wedi ei gynnwys ar Gofrestr o Dirweddau o Ddiddordeb Hanesyddol Eithriadol yng Nghymru (Cadw 1998).
- 1.3.5 Patrwm ffermio o unedau bychan traddodiadol sydd i Lŷn ac mae hyn wedi bod o gymorth i gynnal y tirlun a'r amgylchedd. Mae'r diwydiant amaethyddol wedi gweld newidiadau mawr, ac mae'r nifer sy'n ennill bywoliaeth o'r diwydiant wedi lleihau yn sylweddol. Yn ogystal, mae'r diwydiant pysgota wedi edwino ac ychydig iawn o bysgotwyr llawn amser a geir bellach er bod nifer wrthi ar sail rhan amser. Bu'r diwydiannau cloddio mwynau a chwarelydda yn bwysig iawn yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg a'r ugeinfed ganrif.
- 1.3.6 Mae'r ardal wedi dioddef allfudiad o'r boblogaeth ifanc leol tra ar yr un pryd gwelwyd mewnfudiad o bobl o rannau eraill o Gymru a Phrydain. Mae llawer o'r rhai sydd yn mudo i'r ardal wedi ymddeol, gan gynyddu'r canran o bobol hyn sydd ddim yn gweithio, ond yn ddiweddar gwelwyd mwy o deuluoedd yn symud i mewn. Does gan y rhan fwyaf o fewnfudwyr ddim gwybodaeth am yr iaith na'r diwylliant ac mae hyn wedi amharu ar gymeriad diwylliannol yr ardal a'r defnydd o'r iaith Gymraeg ond er hynny mae'r canran sy'n siarad yr iaith gyda'r uchaf drwy Gymru.
- 1.3.7 Mae twristiaeth yn chwarae rhan bwysig yn yr economi, ond mae'n rhoi pwysedd ar wasanaethau, tan adeiledd a'r amgylchedd. Mae nifer o bentrefi arfordirol fel Abersoch a Nefyn bellach yn ganolfannau twristaidd poblogaidd. Yn y manau gwyliau poblogaidd mae cynnydd sylweddol mewn poblogaeth, teithio a gweithgareddau yn y tymor gwyliau a hefyd ar lefel llai dwys ar hyd y flwyddyn. Mae hyn yn creu pwysedd ar yr ardal yn gyffredinol ond efallai'n fwy ar hyd yr arfordir deheuol drwy brysurdeb ar y traethau, ffyrdd, meysydd parcio, manau lansio cychod ac yn y môr ei hun.

1.4 Pam fod angen Cynllun Rheoli ar gyfer yr AHNE ?

- 1.4.1 Mae Adran 89 (2) o Ddeddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000 yn gosod cyfrifoldeb ar awdurdodau lleol perthnasol, fel Cyngor Gwynedd, i: "*baratoi a chyhoeddi cynllun sydd yn llunio eu polisi ar gyfer rheoli'r ardal o harddwch naturiol eithriadol ac ar gyfer gwireddu eu gweithredoedd mewn perthynas â'r*

ardal'. Hefyd fe nodir yn ddiweddarach yn y Ddeddf (**Adran 84**) y dylai awdurdodau lleol gymryd:

“pob cam gweithredu a fydd o gymorth, fel y gwelant hwy, i warchod a gwella harddwch naturiol yr AHNE neu'r rhan ohoni sydd yn eu hardal.” [Cyfieithiad]

- 1.4.2 Yr Uned AHNE, Cyngor Gwynedd a Chydbwyllgor Ymgynghorol yr AHNE sydd yn arwain y gwaith o baratoi ac adolygu'r Cynllun Rheoli. Mae cynrychiolaeth o nifer o wahanol fudiadau a chyrff ar y Cydbwyllgor yn cynnwys Cyngor Gwynedd, Cyngorau Cymuned, Undebau Amaethyddol, Yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol a Chyfeillion Llŷn.
- 1.4.3 Mae'n bwysig i nodi er fod Cyngor Gwynedd a'r Cydbwyllgor yn gyfrifol am baratoi'r Cynllun mae'r Cynllun yn berthnasol i'r holl unigolion sydd yn byw ac yn gweithio yn yr ardal, ymwelwyr o bob math a hefyd gwahanol gyrff a mudiadau sy'n gweithredu yn lleol.
- 1.4.4 Y Cynllun Rheoli yw un o'r dogfennau pwysicaf o ran dyfodol yr AHNE. Dogfennau eraill allweddol bwysig yw Strategaethau allweddol Gwynedd, Y Cynllun Datblygu Lleol (sy'n ymwneud â'r drefn gynllunio) a Strategaethau a Chynlluniau sefydliadau eraill sy'n weithredol yn yr ardal.
- 1.4.5 Mae'r Cynllun Rheoli yn ddogfen sy'n rhoi trosolwg o'r holl strategaethau a chynlluniau eraill perthnasol ac yn fodd i'w cysylltu â'i gilydd, yn ogystal â chydlynu strategaethau a gweithredoedd eraill. Mae gan y Cynllun Rheoli ran allweddol felly o ran sicrhau bod darpariaethau Deddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000 yn cael eu bodloni, gan gynnwys y dyletswyddau a osodir ar bob corff cyhoeddus *“i gymryd ystyriaeth o bwrpas dynodi yn AHNE”* yn eu gweithgareddau (**Adran 85**).

1.5 Beth yw pwrpas Cynllun Rheoli ?

- 1.5.1 Pwrpas y Cynllun Rheoli yw rheoli newid mewn modd cadarnhaol a dylanwadu ar beth sy'n digwydd yn yr ardal. Mae'r Cynllun Rheoli hefyd â'r nod o wella sefyllfa economaidd a lles cymdeithasol yr ardal mewn modd sy'n llesol i'r harddwch naturiol a'r nodweddion gwerthfawr eraill.
- 1.5.2 Mae'r Arolwg o Gyflwr yr AHNE yn rhan greiddiol o'r Cynllun ac yn bwysig ar gyfer cadw golwg ar gyflwr gwahanol adnoddau yn yr ardal. Bydd angen monitro a diweddarau'r wybodaeth yma a gall hyn ddangos tueddiadau a newidiadau dros amser. Ar sail y wybodaeth a gesglir gellir hyrwyddo gweithredoedd sydd yn llesol i'r AHNE ar yr un pryd â rheoli neu gyfyngu datblygiadau niweidiol.
- 1.5.3 Drwy baratoi Cynllun Rheoli mewn ffordd resymegol bydd yn bosibl cael darlun llawn a chliir o gyflwr yr ardal a chytundeb ar sut y dylai'r ardal gael ei rheoli a mesurau addas ar gyfer gwneud hynny. Mae ymgynghori yn rhan bwysig o'r broses o adolygu Cynllun Rheoli er mwyn cael cytundeb a chydweithrediad gwahanol gyrff ac unigolion.

1.5.4 Rôl arall bwysig i'r Cynllun yw codi ymwybyddiaeth a hyrwyddo'r AHNE. Bydd hyn yn cynnwys dangos a chyfleu be mae'r ardaloedd hyn yn ei gynnig yn nhermau mwynhad, cyfleon hamdden, lles iechyd, cynnyrch lleol ac yn y blaen. Hefyd bydd y Cynllun yn dangos pa ddatblygiadau sy'n rhoi pwysedd ar yr ardal a'r hyn y mae yn ei gynnig fydd yn ei dro, gobeithio, yn creu cefnogaeth i gynnal yr ardal. Yn ogystal mae'r Cynllun Rheoli yn :

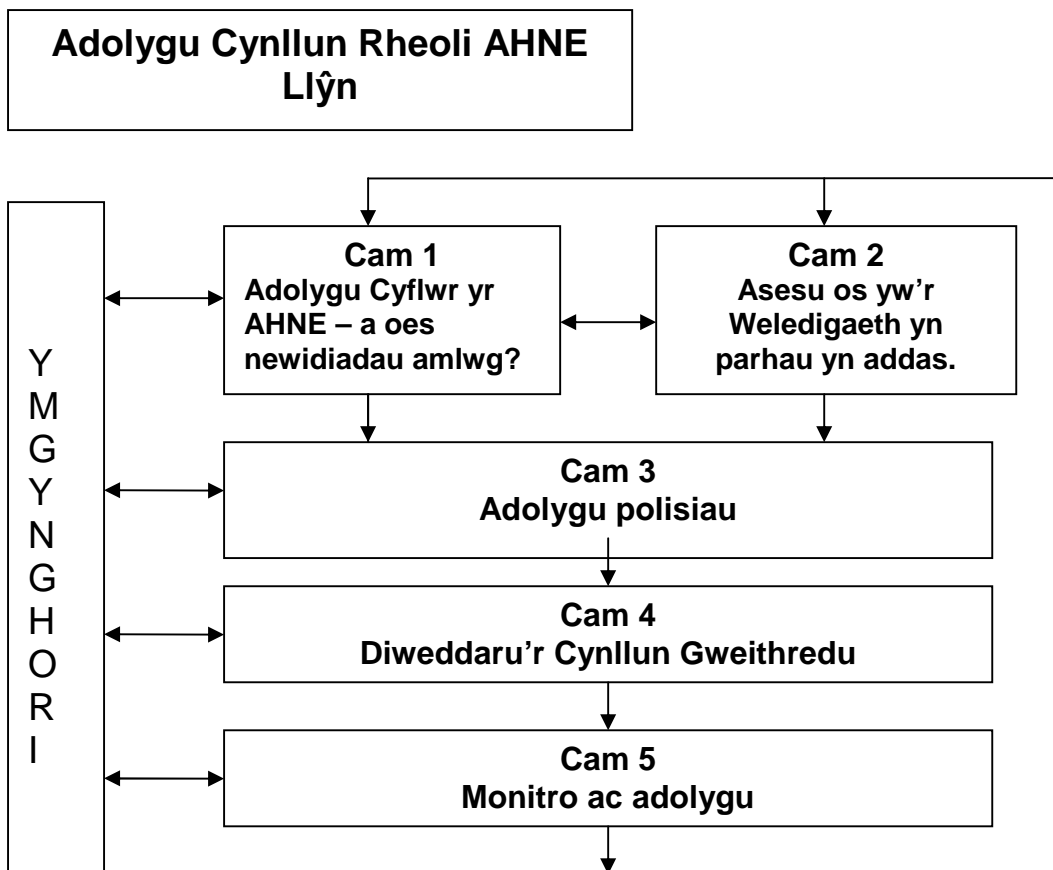
- Nodi lle y bydd gweithgareddau a gwariant yn cael eu targedu
- Fodd i gefnogi ceisiadau am grantiau

1.6 Sut yr adolygwyd y Cynllun ?

1.6.1 Rhoddir arweiniad pur fanwl ar sut i adolygu Cynlluniau Rheoli AHNE mewn dogfen a gyhoeddwyd gan Gyngor Cefn Gwlad Cymru yn 2009 sef "Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol – Arweiniad ar adolygu cynlluniau rheoli". Mae'r Arweiniad yn nodi fod angen rhoi sylw i nifer o faterion allweddol er mwyn adolygu'r Cynllun Rheoli yn effeithiol.

1.6.2 Hefyd ar gyfer adolygu'r Cynllun y tro yma bu i Cyfoeth Naturiol Cymru gomisiynu cwmni Craggatak i baratoi canllawiau ar sut i ymgorffori y Dull Ecosystem yn y Cynlluniau Rheoli.

1.6.3 Mae'r diagram sy'n dilyn yn dangos yn fras y camau i adolygu'r Cynllun:

1.6.4 Fel y gwelir o'r diagram mae ymgynghori wrth adolygu'r Cynllun Rheoli yn hollbwysig. Wrth adolygu'r Cynllun bu i'r Uned AHNE ymgynghori'n gyson gyda chydweithwyr, partneriaid a'r cyhoedd:

- ◆ Staff allweddol Cyngor Gwynedd;
- ◆ Sefydliadau Adran 85 o Ddeddf Cefn Gwlad fel 'sefydliadau perthnasol' megis Cynghorau Cymuned, Ymgymerywr Statudol a.y.b.
- ◆ Aelodau Lleol;
- ◆ Cyrff a mudiadau perthnasol lleol megis yr Undebau Amaethyddol, Cyfeillion Llŷn a'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol (yn bennaf trwy'r Cydbwyllgor) ;
- ◆ Unigolion lleol - trwy ddigwyddiadau, holiaduron a'r safle we.

1.7 Sut bydd y Cynllun yn cael ei weithredu ?

1.7.1 Bydd y Cynllun yn cael ei weithredu gan yr Uned AHNE, Adrannau eraill o Gyngor Gwynedd a phartneriaid eraill fel Cyfoeth Naturiol Cymru, Cadw Cymru'n Daclus a'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol. Yr Uned AHNE fydd yn cydgordio'r gwaith o weithredu'r Cynllun mewn cydweithrediad gyda'r Cydbwyllgor.

1.7.2 Lleolir yr Uned AHNE yn Swyddfa Cyngor Gwynedd, Ffordd y Cob, Pwllheli. Y prif faterion eraill y mae'r Uned yn gyfrifol amdanynt yw:

- ◆ Cyd-gordio gwaith y Cydbwyllgor Ymgynghorol;
- ◆ Hybu polisiau a gweithredoedd i warchod, gwella a rheoli'r AHNE;
- ◆ Arwain gwaith y Cyngor ar weithgareddau AHNE yn genedlaethol;
- ◆ Codi a chynnal ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o'r ardal;
- ◆ Darparu sylwadau ar geisiadau datblygu
- ◆ Chwilio am ffynonellau ariannol a chwblhau ceisiadau grant;
- ◆ Arwain a datblygu prosiectau er budd yr AHNE;
- ◆ Darparu Cyngor proffesiynol i'r Cyngor a'i bartneriaid ar ddyletswyddau a chyfrifoldebau;
- ◆ Rheoli a Gweinyddu'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy.

1.7.3 Sefydlwyd Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn yn 1997 gydag aelodaeth sy'n cynnwys Cyngor Gwynedd, Cynghorau Cymuned, Cynrychiolwyr Undebau Amaethyddol, Yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol a chyrrff cyhoeddus a gwirfoddol eraill. Ei swyddogaeth yw cynghori'r awdurdodau lleol a chyrrff eraill ar faterion cefn gwlad a rheoli amgylcheddol cyffredinol, a bod yn fforwm i drafod materion a godir. Y Cydbwyllgor sydd wedi bod yn gyfrifol am gyd-gordio gwaith adolygu'r Cynllun Rheoli hwn trwy gyfres o gyfarfodydd.

2.0 CYD-DESTUN

2.1 Cyflwyniad

2.1.1 Mae'r Cynllun Rheoli hwn ar gyfer Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Llŷn, yn yn berthnasol i holl uniogolion, mudiadau, busnesau a sefydliadau sy'n weithredol yn yr ardal. Er fod y Cynllun yn ymwneud ag un ardal weddol fechan o Gymru mae gan beth sydd yn digwydd yn yr ardal hon y potensial i ddylanwadu ar ardaloedd eraill a'r amgylchedd yn ehangach.

2.1.2 Yn ddiweddar (2014) mae Llywodraeth Cymru, yn yr Adolygiad o Dirweddau Dynodedig yng Nghymru wedi gosod her fawr i'r tirweddau dynodedig:

*"[Rydym] am i'r tirweddau dynodedig ddod yn esiamplau i'r byd ar sut i fod yn gynaliadwy. Dylent fod yn dirweddau byw ag ynddynt gymunedau byrlymus a chadarn sy'n cynnig cyfleoedd mawr i hamddena yn yr awyr agored, gydag ecosystemau llewyrchus a bioamrywiaeth gyfoethog. O roi'r arweiniad priodol, mae ganddynt y potensial i fod yn ardaloedd lle gall atebion arloesol i her cynaliadwyedd mewn ardaloedd gwledig gael eu cloriannu, eu deall a'u cyhoeddi."*¹

2.1.3 Mae'r adolygiad o'r Cynllun Rheoli wedi ei baratoi o fewn cyd-destun cymhleth o faterion byd eang, rhyngwladol, cenedlaethol a lleol. Mae angen i'r Cynllun blethu i mewn gydag amrywiaeth eang o gynlluniau, strategaethau, polisiau a mentrau gan wahanol gyrrff a mudiadau.

2.1.4 Nid oes lle yma i gynnwys llawer o fanylion a dyfynnu rhannau helaeth o ddogfennau. Yn hytrach fe roddir crynodeb o'r prif faterion a'r cyd-destun cenedlaethol a lleol a chyfeirio at ffynonellau a gwybodaeth bellach - yn aml, drwy gyfeirio at wybodaeth ar safleoedd gwe. Mae rhywfaint o'r wybodaeth mwy perthnasol hefyd wedi ei gynnwys mewn Atodiad i'r Cynllun. Er mwyn ceisio rhoi darlun gweddol glir o'r sefyllfa fe rannwyd y cyd-destun perthnasol i'r categorïau canlynol: **Byd eang, Ewropeaidd, Cenedlaethol a Lleol.**

MATERION BYD-EANG A RHYNGWLADOL

2.2 Cynhesu byd eang a newid hinsawdd

2.2.1 Bellach mae ffeithiau a gwybodaeth arall yn dangos fod cynhesu byd eang yn digwydd a bod hynny yn cael effaith ar yr hinsawdd. Newid yn yr hinsawdd yw'r arwydd mwyaf clir o derfynau amgylcheddol. Mae hyn yn fater sydd â'r potensial i gael dylanwad sylweddol ar y byd yr ydym yn byw ynddo.

---

¹ Y Gweinidog dros Gyfoeth Naturiol, Llywodraeth Cymru (Mawrth 2015) Llythyr at gyrrff llywodraethu y tirweddau dynodedig.

2.2.2 Mae'r dystiolaeth o'r newid yn yr hinsawdd yn glir ac amlwg ac y mae darlun o'r sefyllfa fyd-eang yn 2014 i'w gael gan Banel Rhynglywodraethol ar Newid yn yr Hinsawdd (IPCC)².

2.2.3 Mae dwy ffordd gadarnhaol o ymateb i newid hinsawdd. Mae **lliniaru** yn ymwneud â mynd i'r afael ag achosion newid yn yr hinsawdd (e.e. lleihau gollyngiadau nwyon tŷ gwydr, cynnal lefelau storio carbon mewn pridd organig neu gynyddu lefelau o CO₂ a gaiff ei gymryd o'r atmosffer). Mae **addasu** yn ymwneud ag addasu i effeithiau tebygol newid yn yr hinsawdd ar yr amgylchedd, cymunedau a'r economi (e.e. lleihau sensitifrwydd i effeithiau andwyol newid yn yr hinsawdd, ymateb i gyfleoedd posibl, a datblygu dealltwriaeth well o effeithiau tebygol unrhyw newid).

2.2.4 Mae ymateb i newid yn yr hinsawdd yn gofyn am ddull gweithredu integredig a dealltwriaeth o'r rhyngweithio sy'n digwydd rhwng yr amgylchedd, yr economi a'r gymuned leol. Mae angen i Gynllun Rheoli AHNE ystyried ei ymateb i gamau lliniaru ac addasu mewn perthynas â newid yn yr hinsawdd trwy adnabod ardrawiad a chynnwys camau gweithredu priodol.

2.3 Gwasanaethau ecosystemau a chysylltedd

2.3.1 Yn 1992 o dan arweiniad y Cenhedloedd Unedig yn Rio De Janeiro fe lofnododd y rhan fwyaf o wledydd y byd i'r Gytundeb Amrywiaeth Bywydegol³. Dyma pryd y defnyddiwyd y term ecosystemau fel â ganlyn:

"Ecosystem" means a dynamic complex of plant, animal and micro-organism communities and their non-living environment interacting as a functional unit"

2.3.2 Mae ecosystemau yn darparu amrywiaeth fawr o wasanaethau yn ymwneud â'r amgylchedd, cynnyrch a lles cyhoeddus. Fel rheol dosberthir gwasanaethau ecosystemau i bedwar categori, sef :

- **Gwasanaethau cefnogi:** megis cylchu maetholion, cynhyrchu ocsigen a ffurfio pridd.
- **Gwasanaethau darparu:** megis bwyd, tanwydd a dŵr.
- **Gwasanaethau rheoleiddio:** megis rheoleiddio'r hinsawdd / cymryd carbon o'r atmosffer, rheoli ansawdd aer, rheoleiddio erydiad, puro dŵr, peillio a rheoleiddio peryglon naturiol.
- **Gwasanaethau diwylliannol:** h.y. manteision o ran iechyd, profiadau ysbrydol, gweithgareddau hamdden a phrofiadau mwynhad.

2.3.3 Mae'r **dull ecosystemau** yn disgrifio strategaeth ar gyfer rheolaeth integredig o dir, dŵr ac adnoddau byw sy'n hyrwyddo cadwraeth a defnydd cynaliadwy o'r adnoddau hyn mewn dull teg. Mae wedi ei seilio ar 12 egwyddor (gweler Adran 3 am fwy o wybodaeth am hyn).

² Panel Rhynglywodraethol ar Newid Hinsawdd gw. www.ipcc.ch/

³ Cytundeb Amrywiaeth Bywydegol (1992) gw.www.cbd.int/ecosystem

2.3.4 Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwmo'r wlad i fabwysiadu'r dull ecosystemau o gynnal a gwella ei adnoddau naturiol (gweler isod)

2.4 Gwarchod Natur ac Adnoddau Naturiol

2.4.1 Mae AHNE, ynghyd â Pharciau Cenedlaethol, yn perthyn i rwydwaith o'r hyn a elwir yn dirweddau gwarchodedig. Mae AHNE yn rhan o dirweddau Categori V a ddiffnir fel:

*"A protected area where the interaction of people and nature over time has produced an area of distinct character with significant ecological, biological, cultural and scenic value: and where safeguarding the integrity of this interaction is vital to protecting and sustaining the area and its associated nature conservation and other values."*⁴

2.4.2 Mae'n **angenrheidiol** i dirweddau Categori V gael y nodweddion hanfodol canlynol:

- Tirwedd a/neu morwedd arfordirol ac ynys o ansawdd golygfeydd uchel a/neu hynod a gyda nodweddion cynefinoedd, fflora a ffawna a diwylliannol o bwys;
- Rhyngweithiad cydbwysol rhwng pobl a natur sydd wedi parhau dros amser ac sydd yn dal gyda hygredd neu oobaith rhesymol o adfer yr hygredd hwnnw;
- Patrymau defnydd tir unigryw neu draddodiadaol.

2.4.3 Mae'n **ddymunol** hefyd iddynt gael y nodweddion canlynol:

- Cyfleoedd ar gyfer hamdden a thwristiaeth sy'n cydfynd â'r dull o fyw a gweithgareddau economaidd;
- Trefniadaeth gymdeithasol unigryw neu draddodiadol fel y'l gwelir mewn arferion, dull o weithio neu greddau lleol;
- Cydnabyddiaeth gan artistiaid o bob math a thraddodiadau diwylliannol (yn awr ac yn y gorffennol);
- Potensial ar gyfer adfer ecolegol a/neu dirwedd.

MATERION EWROPEAIDD

2.5 Y Confensiwn Ewropeaidd ar y Dirwedd

2.5.1 Er nad yn rhan uniongyrchol o'r fframwaith cyfreithiol mae'r Undeb Ewropeaidd a'r gwladwriaethau unigol wedi cefnogi offeryn Y *Confensiwn (Cytundeb) Ewropeaidd ar y Dirwedd*. Mae hwn yn cynnwys goblygiadau pwysig o safbwynt ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol:

---

⁴ www.iucn.org

- Mae Erthygl 1 yn cynnwys diffiniadau o beth a olygir gan “*dirwedd*”, “*polisi tirwedd*” ac “*amcan polisi tirwedd*”. Mae hefyd yn diffinio “*diogelu tirwedd*” “*rheoli tirwedd*” a “*cynllunio tirwedd*”;
- Mae Erthygl 2 yn cynnwys diffiniad o hyd a lled y term tirwedd sy’n cynnwys ardaloedd trefol a lled drefol yn ogystal â thirwedd naturiol a gwledig ledled Ewrop;
- Mae Erthygl 5 yn gofyn i bob rhan-ddeiliaid gydnabod yn ei ddeddfwriaeth fod tirweddau yn elfen hanfodol o gynefin pobl, yn fynegiant o’u treftadaeth ac yn sylfaen i’w hunaniaeth. Mae’n gofyn iddynt sicrhau fod y cyhoedd yn cyfrannu at ddatblygu a gweithredu polisiau i warchod a gwella’r dirwedd. Mae gofyn hefyd iddynt gyfannu polisiau tirwedd gyda meysydd polisi eraill gan gynnwys cynllunio trefol a rhanbarthol

2.5.2 Yn ôl diffiniad y Cytundeb mae tirwedd yn golygu: “*ardal, fel y caiff ei dirnadau gan bobl, y mae ei chymeriad yn deillio o weithredu a rhyngweithio gan ffactorau naturiol a / neu ffactorau’n ymwneud â phobl.*” Mae’r Confensiwn Tirwedd, felly yn anelu at hyrwyddo gwarchodaeth a rheolaeth o bob math o dirweddau yn cynnwys rhai naturiol, gwledig, trefol yn ogystal â rhai ar dir, ar y dŵr ac ar y môr.

2.5.3 Cadarnhawyd ymlyniad y Deyrnas Gyfunol i’r Cytundeb hwn ym mis Tachwedd 2006.

2.6 Datganiad (Protocol) Gothenburg 2001⁵

2.6.1 Diffiniodd yr Undeb Ewropeaidd darged eglur yng Nghynhadledd Gothenburg yn 2001, sef “*atal colli bioamrywiaeth erbyn 2010*”. Rhoddodd hyn ar waith trwy ddogfen o’r enw *Communication on Halting Biodiversity by 2010 and Beyond* (Brwsel, Mai 2006). Roedd y ddogfen yn amlinellu maint y broblem ac yn bwrw golwg gyffredinol ar ddigonolrwydd ymateb yr UE.

2.6.2 Nododd y ddogfen bedwar maes polisi ar gyfer gweithredu ynghyd â deg amcan allweddol er mwyn cyflawni’r targed ar gyfer 2010. Mae nifer o’r rhain yn berthnasol i AHNE Cymru (Gweler Canllawiau CCGC am fwy o fanylion). Felly mae gan gynlluniau rheoli AHNE rôl bwysig i’w chwarae o ran cyfrannu ar wireddu amcanion atal colli bioamrywiaeth, hybu gwaith cadwraeth a helpu bioamrywiaeth i addasu i effeithiau newid yn yr hinsawdd.

2.6.3 Ym mis Mai 2012 cytunodd y carfannau sydd yn bleidiol i’r datganiad wneud nifer o ddiwygiadau, gan gynnwys ymrwymiad i leihau allyriadau ymhellach tan 2020.

2.7 Y Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr⁶

2.7.1 Y Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr yw’r darn mwyaf pwysicaf o ddeddfwriaeth gan y Comisiwn Ewropeaidd mewn perthynas â dŵr, a’i bwriad yw gwella ac

⁵ www.unep.org/env/lrtap/multi_h1.html

⁶ http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/index_en.html

integreiddio'r modd y mae cyrff dŵr yn cael eu rheoli ar draws Ewrop. Yng Nghymru, bydd llawer o'r gwaith gweithredu'n cael ei gyflawni gan Gyfoeth Naturiol Cymru trwy Gynlluniau Rheoli Basnau Afonydd a Chynlluniau Rheoli Llifogydd Dalgylch.

2.7.2 Daeth y Fframwaith i rym ym mis Rhagfyr 2000 a'r nod yw i aelod-wladwriaethau geisio "*cyrraedd statws cemegol ac ecolegol da mewn dyfroedd mewndirol ac arfordirol erbyn 2015*". Bydd ail gylch rheolaeth l'w gyflawni erbyn 2021 a'r trydydd erbyn 2027.

2.7.3 Bwriad y Fframwaith yn benodol yw:

- gwella statws ecosystemau dŵr a statws gwlypdiroedd cysylltiedig sy'n dibynnu ar ecosystemau dŵr, a'u hatal rhag dirywio;
- hyrwyddo defnydd cynaliadwy o ddŵr;
- lleihau llygredd dŵr;
- sicrhau bod llygredd dŵr daear yn lleihau'n raddol.

2.7.4 Mae'r ymgynghoriad ar yr ail Gynllun Rheolaeth o Ddalgylchoedd Afon yng Nghymru newydd ddod i ben yn Ebrill 2015 a disgwylir y bydd y gofynion newydd yn eu lle yn yr Hydref.

2.8 Y Polisi Amaeth Cyffredin⁷

2.8.1 Yn sgil newidiadau i'r Polisi Amaeth Cyffredin (PAC) a gyflwynwyd yn 2005, cafodd taliadau fferm eu gwahanu oddi wrth lefelau cynhyrchu amaethyddol - trwy'r system Taliad Sengl. Sefydlwyd system Glastir gan y Cynulliad yn 2012 gyda'r bwriad o roi mwy o bwyslais ar fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd a chynorthwyo i ddarparu gwasanaethau a chynnyrch amgylcheddol.

2.8.2 Ar gyfer y cyfnod 2014 – 2020 bydd newidiadau pellgyrhaeddol eto i PAC a diau y mae hyn yn arwain i gyfnod o leihau'r cymorth y mae Ewrop yn rhoi i amaethyddiaeth. Ers dechrau 2015 cychwynwyd cyfnod pontio o bum mlynedd i gyflwyno system y Taliadau Uniongyrchol Sylfaenol (BPS). Mae'r drefn newydd yn seiledig ar faint o dir y mae ffarmwr yn ffermio gyda 30% o'r taliad yn dibynnu ar fesurau gwyrdd i amddiffyn yr adnoddau naturiol sydd yn ei gwneud yn bosibl i gynhyrchu bwyd.

2.8.3 Mae'r newidiadau a wnaed i'r Polisi Amaeth Cyffredin yn anelu at greu diwydiant amaeth sy'n cyd-fynd yn well â'r farchnad. Fodd bynnag, mae cymhorthdal yn dal yn angenrheidiol i gynnal y diwydiant - ni fyddai'r rhan fwyaf o fusnesau'n hyfyw ar sail yr incwm a geir o ffermio'n unig. O ran amaethyddiaeth y materion sydd angen cadw golwg arnynt yw :

- lefelau cynhyrchu - er mwyn atal lefelau cynhyrchu amaethyddol rhag disgyn yn is na'r lefel sydd ei angen i gynnal y gadwyn gyflenwi a diwydiannau prosesu;

⁷ <http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/>

- cynnal gweithgarwch amaethyddol sy'n gyson â'r angen i fodloni amcanion ehangach mewn perthynas â thirwedd a bioamrywiaeth.

2.8.4 Rhennir tir amaeth yng Nghymru i un o dair rhanbarth – Rhostir, ardal dan Anfantaï Mawr ac ardal dan Anfantaï a thir llawr gwlad gyda'i gilydd. Cyfyngir taliadau Rhostir i dir sydd yn uwch na 400 metr yn hytrach na'r tir a ddangoswyd ar fap 1992. Mae hyn wedi cyfyngu ar y cyfran o'r AHNE a fydd yn cael ei ystyried yn rhostir rannau o'r Eifl, Gyrn Goch a Gyrn Ddu.

2.8.5 Mae Cynllun Datblygu Gwledig Cymru (2014 – 2020)⁸ yn cynnwys mesurau sy'n cefnogi amaethyddiaeth ac ardaloedd gwledig sef Echel 1 - Gwella Gallu'r Sector Amaeth a'r Sector Coedwigaeth i Gystadlu; Echel 2 - Gwella'r Amgylchedd a Chefn Gwlad; Echel 3 - Hybu Ansawdd Bywyd mewn Ardaloedd Gwledig ac Arallgyfeirio yn yr Economi Wledig; ac Echel 4 - LEADER.

2.8.6 Bydd y Rhaglen Datblygu Gwledig Cymru nesaf yn canolbwyntio ar y canlynol:

- cystadleurwydd (ar y fferm ac yn y gadwyn gyflenwi)
- yr Amgylchedd (gwaith amaeth-amgylcheddol, coetiroedd, ynni adnewyddadwy)
- y gymuned (mynediad i wasanaethau a ffordd LEADER o weithio).

2.8.7 Disgwylir y bydd y Cynllun, sy'n berthnasol i'r AHNE, yn cael ei gymeradwyo cyn diwedd 2015.

2.9 Asesiad Amgylcheddol Strategol⁹

2.9.1 Yn 2001, cyflwynwyd Gorchymyn yr UE sy'n golygu ei bod yn angenrheidiol i gynnal Asesiad Amgylcheddol Strategol (AAS) o gynlluniau a rhaglenni perthnasol. Cafodd y Gorchymyn ei droi'n gyfraith gan y Rheoliadau Asesiadau Amgylcheddol o Gynlluniau a Rhaglenni (Cymru).

2.9.2 Hefyd cyflwynwyd yr angen i gwblhau Asesiad Rheoliadau Cynefinoedd (ARhC)¹⁰ dan ddeddfwriaeth Ewropeaidd. Daeth hyn yn fater gorfodol o dan Rheoliadau Cadwraeth (Cynefinoedd Naturiol ac ati) 2007.

2.9.3 Mae manylion gofynion yr AAS a'r ARh C yn atodiad [ ].

2.9.4 Er bod yr Asesiadau hyn wedi cymhlethu ac arafu'r broses o adolygu Cynlluniau Rheoli mae nifer o fanteision ynghlwm â'r prosesau trwy sicrhau:

- nad yw cynlluniau yn cynnwys unrhyw beth a allai niweidio rhinweddau arbennig yr AHNE;

⁸

<http://gov.wales/topics/environmentcountryside/farmingandcountryside/cap/ruraldevelopment/?skip=1&lang=cy>

⁹ <http://ec.europa.eu/environment/eia/sea-legalcontext.htm>

¹⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0043:EN:HTML>

- bod materion yn ymwneud â chynaliadwyedd yn cael sylw digonol;
- bod cynlluniau rheoli'n cael ei integreiddio â chynlluniau a strategaethau perthnasol eraill;
- bod modd sicrhau nad oes gwrthdaro rhwng polisiau;
- nad yw lles safleoedd sydd o bwysigrwydd rhyngwladol o ran bioamrywiaeth yn cael eu niweidio;
- gwella polisiau o ran gwarchod a gwella tirweddau a warchodir
- Mae'r canlyniadau yn cael eu hintegreiddio i'r broses o baratoi'r Cynllun Rheoli.

CYD-DESTUN Y DU

2.10 Strategaeth Datblygu Cynaliadwy

2.10.1 Rhoddir safbwynt y Deyrnas Unedig ar ddatblygiad cynaliadwy yn y ddogfen *Securing the Future: Delivering the UK Government Sustainable Development Strategy* (2005). Yn hon nodir fod dwy egwyddor sylfaenol ar gyfer cyflawni datblygu cynaliadwy yn y DU, sef:

- **Byw o fewn terfynau amgylcheddol.** *Parchu terfynau amgylchedd, adnoddau a bioamrywiaeth y ddaear - er mwyn gwella ein hamgylchedd, sicrhau nad oes unrhyw beth yn amharu ar yr adnoddau naturiol sydd eu hangen i fyw, a sicrhau eu bod yn aros felly am genedlaethau;*
- **Sicrhau cymdeithas gadarn, iach a chyfiawn.** *Diwallu anghenion amrywiol pob unigolyn mewn cymunedau sydd eisoes yn bod a chymunedau'r dyfodol; hyrwyddo lles personol; hyrwyddo cydlyniant a chynhwysiant cymdeithasol; a chreu cyfleoedd cyfartal i bawb.*

2.10.2 Daeth Comisiwn y DG dros Ddatblygu Cynaliadwy i ben yn 2011. Er fod pob adran o'r Llywodraeth yn gyfrifol am wneud yn siŵr fod eu polisiau a gweithredoedd yn cyfrannu at ddatblygu cynaliadwy mae'r cyfrifoldeb am arwain ar ddatblygu a gweithredu polisi ar lefel y DG yn awr o fewn Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig.

2.11 Datblygiadau Seilwaith Mawr

2.11.1 Fe gyflwynodd Deddf Cynllunio 2008 drefn newydd yng Nghymru a Lloegr ar gyfer prosesu a phenderfynu ar brosiectau seilwaith cenedlaethol o bwys ("major infrastructure projects"). Mae rhain yn cwmpasu meysydd ynni, cludiant, dŵr, dŵr gwastraff a gwastraff. Ers 2011 mae'r cyfrifoldeb am brosesu rhain yn nwylo'r Arolygiaeth Cynllunio.

2.11.2 Cymharol brin yw'r nifer o brosiectau a broseswyd hyd yn hyn; mae wyth wedi eu cofrestru a'u prosesu yng Nghymru ond ddim un yn ardal Gwynedd. Mae natur y prosiectau dan sylw yn ei gwneud yn annhebygol y bydd ceisiadau tebyg yn cael eu derbyn o fewn yr AHNE Llŷn ond fe all ceisiadau ar gyfer datblygiadau o'r fath ddigwydd o mewn rhai ardaloedd (e.e. Wylfa Newydd).

Y CYD-DESTUN CYMREIG

2.12 Datblygiad Cynaliadwy

2.12.1 Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i ddatblygiad cynaliadwy trwy Adran 121 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 1998. Diffinnir Datblygiad Cynaliadwy gan Lywodraeth Cymru yn y ddogfen Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned (2009) fel datblygiad sy'n gwella lles economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol pobl a chymunedau, gan sicrhau ansawdd bywyd gwell i'n cenedlaeth ni a chenedlaethau'r dyfodol:

- mewn ffyrdd sy'n hyrwyddo cyfiawnder cymdeithasol a chyfle cyfartal;
- mewn ffyrdd sy'n gwella'r amgylchedd naturiol a diwylliannol ac yn parchu ei derfynau - gan ddefnyddio dim ond ein cyfran deg o adnoddau'r ddaear a chynnal ein hetifeddiaeth ddiwylliannol.

2.11.2 Oherwydd y pwyslais yma ar ddatblygiad cynaliadwy bydd Llywodraeth Cymru yn:

- mynnu bod y sefydliadau cenedlaethol y mae'n eu noddi (megis y Cyfoeth Naturiol Cymru) yn dangos sut y caiff datblygu cynaliadwy ei integreiddio yn eu gwaith;
- anelu at waith datblygu cynaliadwy yn ei bolisiau ei hun, y bydd llawerohonynt yn effeithio ar AHNE (e.e. amaethyddiaeth, coedwigaeth a chynllunio).

2.13 Adolygiad o Dirweddau Dynodedig Cymru

2.13.1 Mae 25% o arwynebedd Cymru yn dirweddau dynodedig. Maent yn cynnwys tri Parc Cenedlaethol a phum Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol.

2.13.2 Fel rhan o adolygiad o'r tirweddau dynodedig fe gomisiynodd Llywodraeth Cymru banel o dan gadeiryddiaeth yr athro Terry Marsden i'w gynghori ar ddau fater:

- Pwrpasau y tirweddau a'r manteision o gael un dynodiad
- Trefniadau llywodraethu a rheoli'r ddau ddynodiad

2.13.3 Cyhoeddwyd adroddiad ar Gam Un – ac ymateb y Llywodraeth iddo - ym mis Mawrth 2015. Mae'r adroddiad yn gwneud chwe argymhelliad yn cynnwys ehangu dibenion a dyletswyddau statudol yr AHNE a newid yr enw i "Tirweddau Cenedlaethol Cymru".

2.13.4 Cyhoeddwyd Adroddiad Terfynol y Panel yn Hydref 2015. Mae'r Adroddiad yn cynnwys casgliadau Cam 1 ac hefyd Cam 2 oedd yn ystyried rheolaeth a llywodraethu yr ardaloedd dynodedig. Mae cyfanswm o 69 argymhelliad yn cael ei gwneud yn yr Adroddiad Terfynol.

2.13.5 Mae oblygiadau sylweddol a phellgyrhaeddol i'r Argymhellion y Panel Adolygu a bu i'r Gweinidog, Carl Sargeant sefydlu Gweithgor i ystyried sut i'w gweithredu.

2.14 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol

2.14.1 Daeth y Mesur hwn yn ddeddf fis Ebrill 2015. Ei bwrpas yw:

cryfhau trefniadau llywodraethu presennol ar gyfer gwella llesiant Cymru er mwyn sicrhau bod anghenion presennol yn cael eu diwallu heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain.

2.14.2 Mae'r ddeddf yn:

- nodi amcanion i wella llesiant Cymru;
- cyflwyno dangosyddion cenedlaethol a fydd yn mesur y gwahaniaeth sy'n cael ei wneud i lesiant Cymru;
- penodi Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol i Gymru i fod yn eiriolwr ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol;
- gwneud Byrddau Gwasanaethau Lleol a chynlluniau llesiant yn statudol a symleiddio gofynion ar gyfer cynllunio cymunedol integredig.

2.14.3 Caiff AHNE a'r Pharciau Cenedlaethol eu hystyried yn fannau i roi prawf ymarferol ar ddulliau newydd o ddatblygu cynaliadwy. Yn y dyfodol, disgwylir y bydd tirweddau dynodedig yn rheoli adnoddau naturiol ac yn ceisio cyrraedd y chwe nod llesiant a nodir ym mil Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) fel a nodir ym tabl isod

Nod	Disgrifiad
Cymru lewyrchus	Economi arloesol a chynhyrchiol, gydag allyriadau carbon isel, sy'n defnyddio adnoddau yn fwy effeithlon a chymesur; ac sy'n cynhyrchu cyfoeth ac yn darparu cyfleoedd am gyflogaeth ar gyfer poblogaeth fedrus ac addysgedig.
Cymru gydnerth	Amgylchedd naturiol bioamrywiol gydag ecosystemau iach gweithredol sy'n cynorthwyo cydnerthedd cymdeithasol, economaidd ac ecolegol ynghyd a'r gallu i addasu i newid.
Cymru iachach	Cymdeithas lle mae llesiant corfforol a meddyliol pobl cystal â phosibl a lle deallir dewisiadau ac ymddygiadau sydd o fudd i iechyd yn y dyfodol.

Cymru sy'n fwy cyfartal	Cymdeithas sy'n galluogi pobl i gyflawni eu potensial ni waeth beth fo'u cefndir neu eu hamgylchiadau.
Cymru o gymunedau cydlynus.	Cymunedau atyniadol hyfyw, diogel sydd â chysylltiadau da.
Cymru a diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu	Cymdeithas sy'n hyrwyddo ac yn gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg, ac sy'n annog pobl i gyfranogi yn y celfyddydau, a chwaraeon a gweithgareddau hamdden.

2.14.4 Mae disgwyl i'r tirweddau dynodedig, gan gynnwys AHNE Llŷn chwarae eu rhan, a gwneud cyfraniad i amrediad o feysydd polisi eraill - gan gynnwys yr economi, iechyd a lles a mynd i'r afael â thlodi – yn ogystal â materion amgylcheddol.

2.14.5 Mae'r Cynulliad hefyd yn ymroddedig i Safon y Ddraig Werdd sydd yn system reolaeth amgylcheddol yn seiliedig ar gynaliadwyedd. Gellir cael cydnabyddiaeth Rheolaeth Amgylcheddol Rhyngwladol ac Ewropeaidd (ISO 14001 ac EMAS) os gellir cydymffurfio â'r gofynion. Gan fod datblygiad cynaliadwy yn greiddiol i'r Cynllun Rheoli mae'r Cynllun hefyd wedi cyfrannu tuag at nod Cyngor Gwynedd i ennill Safon Rheolaeth Amgylcheddol y Ddraig Werdd.

2.15 Rheoleiddio ar y môr

2.15.1 Pwrpas y Ddeddf Morol 2009 oedd symlhau rheoliadau a deddfwriaeth forol a gwella'r o weithredu fel bod mwy o gydweithio a dealltwriaeth. Mae'r Ddeddf yn cynnwys adrannau ar greu Sefydliad Rheoli Morol; cynllunio; trwyddedu gweithgareddau; gwarchod natur; rheoli pysgodfeydd; moderneiddio a symleiddio pwerau gorfodi a mynediad i dir arfordirol. Y gobaith yw y bydd y Mesur yn sicrhau bod yr amgylchedd morol ac arfordirol yn cael ei reoli'n fwy effeithiol ac mewn modd mwy cynaliadwy.

2.15.2 Cyfrifoldeb Llywodraeth y DU yw cyflawni rhai swyddogaethau mewn perthynas â'r môr, tra bod swyddogaethau eraill wedi'u datganoli i Lywodraeth Cymru.

2.15.3 Mewn ardal arfordirol fel Llŷn mae'n hanfodol ystyried y berthynas rhwng y tir a'r môr. Yn wir roedd yr arfordir a'r amgylchedd forol yn un o'r rhesymau dros ddynodi'r ardal ac mae'n un o rinweddau'r ardal. Mae'r cysylltiadau rhwng y tir a'r môr yn niferus ac amrywiol, ac mae ffactorau cymdeithasol ac economaidd yn ogystal â rhai amgylcheddol. Mae nifer o ddogfennau ar gael sy'n rhoi arweiniad pellach ar yr ystyriaeth sydd angen ei roi i'r nodweddion a'r berthynas rhwng y tir a'r môr.

2.16 Cynllunio yng Nghymru

2.16.1 Derbyniodd Deddf Cynllunio (Cymru) gydsyniad Brenhinol ar 6ed Gorffennaf 2015.

2.16.2 Mae pump prif amcan i'r Ddeddf:

- fframwaith mwy modern ar gyfer darparu gwasanaethau cynllunio – o dan y Ddeddf newydd bydd modd gwneud ceisiadau cynllunio'n uniongyrchol i Weinidogion Cymru o dan amgylchiadau penodol
- atgyfnerthu'r dull gweithredu seiliedig ar gynllun – bydd y Ddeddf yn cyflwyno sail gyfreithiol dros baratoi Fframwaith Datblygu Cenedlaethol a Chynlluniau Datblygu Strategol
- gwella gwytnwch - bydd y Ddeddf yn caniatáu I Weinidogion orchymyn i awdurdodau cynllunio lleol weithio gyda'i gilydd a bod awdurdodau cynllunio lleol yn cael eu huno
- rhoi mwy o bwyslais ar brosesau cychwynnol y system rheoli datblygu a'i gwella – bydd y Ddeddf yn cyflwyno gweithdrefn cyn ymgeisio statudol ar gyfer categorïau penodol o geisiadau cynllunio
- galluogi gweithdrefnau gorfodi ac apelio effeithiol – bydd y Ddeddf yn gwneud newidiadau i weithdrefnau gorfodi er mwyn sicrhau bod camau uniongyrchol ac ystyrlon yn cael eu cymryd pan fydd rheolaethau cynllunio'n cael eu torri ac er mwyn gwneud y system apelio yn fwy tryloyw ac effeithlon.

2.16.3 Ynghyd â newidiadau arfaethedig i is-ddeddfwriaeth, polisiau a chanllawiau, bydd y Ddeddf yn:

- helpu i ddarparu'r cartrefi, y swyddi a'r seilwaith sydd eu hangen ar Gymru
- cynnig cyfleoedd i ddiogelu a gwella ein hamgylcheddau adeiledig a naturiol pwysicaf
- cefnogi'r defnydd o'r iaith Gymraeg.

2.16.4 Mae'r fframwaith strategol ar gyfer arwain datblygiad yng Nghymru wedi ei osod ar hyn o bryd yng Nghynllun Gofodol Cymru: *Pobl, Lleoedd, Dyfodol* 2008 a Chynllun Buddsoddi Seilwaith Cymru. Fodd bynnag mae'r Ddeddf uchod yn cyflwyno darpariaeth I greu Fframwaith Datblygu Cenedlaethol a Chynlluniau Datblygu Strategol

2.16.5 Rhoddir arweiniad polisi cynllunio gan Lywodraeth Cynulliad Cymru yn y ddogfen Polisi Cynllunio Cymru a ddiweddarwyd yn 2015. Mae'r ddogfen yn rhoi arweiniad polisi cenedlaethol ar faterion cynllunio gan gynnwys Cynaliadwyedd, Gwarchod a Gwella'r Dreftadaeth Naturiol a'r Arfordir, Gwarchod yr Amgylchedd Hanesyddol, Cynnal yr Economi, Trafnidiaeth, Tai, Twristiaeth a Llygredd. O ran Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol fe nodi'r:

“Yr un statws sydd i Barciau Cenedlaethol ac AHNE yn nhermau harddwch eu tirwedd a'u golygfeydd a rhaid diogelu'r ddau yn llwyr rhag datblygiadau anaddas. Mae'r statws cyfwerth hwn yn golygu bod rhaid trin Parciau Cenedlaethol ac AHNE yn yr un modd mewn polisiau cynlluniau datblygu a phenderfyniadau rheoli datblygu. Mewn Parciau Cenedlaethol ac AHNE,

dylai polisiâu cynlluniau datblygu a phenderfyniadau rheoli datblygu roi pwys mawr ar warchod a gwella harddwch naturiol, bywyd gwyllt a threftadaeth ddiwylliannol yr ardaloedd hyn.”

2.16.6 Yn ychwanegol i'r brif ddogfen bolisi mae cyfres o ddogfennau yn rhoi cyfarwyddyd ar faterion cynllunio yn ymwneud â datblygiadau penodol, sef Nodiadau Cyngor Technegol (Cymru).

2.17 Rhaglen Rheoli Adnoddau Naturiol

2.17.1 Arweiniodd y Fframwaith Amgylchedd Naturiol (Cymru Fyw) at greu'r Rhaglen Rheoli Adnoddau Naturiol yn 2014. Mae'r rhaglen yn cynnwys:

- polisi ar reoli adnoddau naturiol, gan gynnwys pennu blaenoriaethau cenedlaethol;
- Bil yr Amgylchedd;
- gwneud 'rheoli ar sail ecosystem' yn rhan annatod o'n gwaith. Bydd hynny'n cynnwys prosiectau arddangos i ddangos manteision y drefn honno; y gallwn ddysgu trwyddynt sut i wneud a phryd i wneud
- gweithio gyda Cyfoeth Naturiol Cymru a chydlynu trefniadau rheoli perfformiad;
- cyfathrebu, ennyn diddordeb a rhannu gwybodaeth.

2.18 Bil yr Amgylchedd

2.18.1 Cyflwynwyd y Bil ar 11 Mai 2015. Ei bwrpas yw creu deddfwriaeth sy'n angenrheidiol i gynllunio a rheoli adnoddau naturiol Cymru mewn modd sy'n fwy cynaliadwy a chydgyssylltiedig.

2.18.2 Yn ôl Llywodraeth Cymru ei fantesion yw:

- cynorthwyo'r gwaith o fynd i'r afael â'r heriau amgylcheddol rydym yn eu hwynebu a chanolbwyntio ar y cyfleoedd y mae ein hadnoddau'n eu cynnig
- sefydlu targedau statudol i leihau allyriadau a chyllidebau carbon i gefnogi'r gwaith o'u cyflawni
- mynd i'r afael â materion sy'n ymwneud â gweithredu'r tâl a godir ar fagio siopa untro
- gwella'r prosesau ar gyfer rheoli gwastraff
- symleiddio'r gyfraith ynghylch systemau rheoleiddio amgylcheddol gan gynnwys rheoli pysgodfeydd pysgod cregyn, trwyddedau morol, rheoli perygl llifogydd a draenio tir.

2.18.3 Mae Cynllun Rheoli'r AHNE yn rhoi sylw i lawer o faterion fydd yn greiddiol i'r Fframwaith newydd fel datblygiad cynaliadwy, gwasanaethau ecosystem, terfynau i dwf a newid hinsawdd.

2.19 Bil Treftadaeth

2.19.1 Cyflwynwyd y Mesur Treftadaeth ym mis Mai 2015. Mae Llywodraeth Cymru wedi datgan mai bwriad y Bil yw:

- diogelu adeiladau rhestredig a henebion rhestredig yn fwy effeithiol;
- rheoli'r amgylchedd hanesyddol mewn ffordd fwy cynaliadwy;
- sicrhau mwy o dryloywder ac atebolrwydd o safbwynt; penderfyniadau a wneir ynghylch yr amgylchedd hanesyddol.

2.20 Cynlluniau Rheoli'r Traethlin

2.20.1 Mae Llywodraeth Cymru wedi'i wneud yn ofynnol i awdurdodau lleol, Asiantaeth yr Amgylchedd Cymru a chyrff eraill sy'n ymwneud â rheoli'r arfordir weithio gyda'i gilydd i gynhyrchu Cynlluniau Rheoli Traethlin (CRhTau) ar gyfer arfordir Cymru gyfan¹¹.

2.20.2 Mae CRhTau yn ddogfennau polisi lefel uchel, anstatudol ar gyfer cynllunio rheoli peryglon llifogydd ac erydu arfordirol. Mae CRhTau yn darparu asesiad ar raddfa fawr o'r peryglon sy'n gysylltiedig ag erydu arfordirol a llifogydd ar yr arfordir ac maent yn cynnig polisiâu i helpu i reoli'r peryglon hyn.

2.20.3 Dylunir polisiâu rheoli CRhTau arfaethedig er mwyn creu cynaliadwyedd tymor hir (am y 100 mlynedd nesaf). Mae polisiâu rheoli ar gyfer pob rhan o'r arfordir yn cael eu cynnig gan ystyried amrywiaeth o ffactorau megis lleoliad cymunedau arfordirol, amddiffynfeydd presennol, ardaloedd twristiaeth ac amwynderau, safleoedd cadwraeth a threftadaeth a'r amgylchedd naturiol ehangach..

2.20.4 Y gwahanol bolisiâu a gynigir yn y CRhTau ar gyfer rheoli'r draethlin yw:

1. Cadw'r llinell (CLI): mae hyn yn golygu bod amddiffynfeydd yn cael eu cynnal, eu hatgyweirio neu eu huwchraddio ar hyd eu haliniad presennol.
2. Symud y llinell ymlaen (SLIY): mae hyn yn golygu bod amddiffynfeydd newydd yn cael eu hadeiladu ar ochr y môr i'r amddiffynfeydd gwreiddiol.
3. Alinio wedi'i reoli (AR): gadael i'r draethlin symud yn ôl mewn ffordd sy'n cael ei reoli.
4. Dim ymyrraeth weithredol (DYW): mae hyn yn golygu y bydd yr aliniad yn parhau i esblygu yn naturiol pan fydd yr amddiffynfeydd (os oes rhai) yn methu.

2.20.5 Cwblhawyd y genhedlaeth gyntaf o CRhTau yn gynnar yn y 2000au a'r ail genhedlaeth yn 2011/12. Mae'n debygol y bydd adolygiad arall o CRhT2 yn cael ei gynnal yn weddol fuan ac o leiaf o fewn y 5 i 10 mlynedd nesaf.

¹¹ Gw. www.walescoast.org am rhagor o wybodaeth

2.21 Strategaethau a Chynlluniau Cenedlaethol eraill

2.21.1 Mae Llywodraeth y Cynulliad yn cyhoeddi nifer o strategaethau a chynlluniau cenedlaethol, ar wahanol bynciau sydd yn berthnasol i Lŷn a'r AHNE. Bydd yr angen i gynnal a gwarchod yr amgylchedd a datblygiad cynaliadwy yn cael eu hystyried yn y dogfennau hyn oherwydd ymroddiad y Cynulliad i ddatblygiad cynaliadwy ar lefel genedlaethol. Mae'r dogfennau hyn oll yn ystyriaethau perthnasol ar gyfer cynlluniau a strategaethau lleol a gynhyrchir gan awdurdodau fel Cyngor Gwynedd.

GWYNEDD

2.22 Strategaethau Corfforaethol

2.22.1 Y mae *Cynllun Integredig Sengl Ynys Môn a Gwynedd* yn ymgorffoi gweledigaeth a chynllun gweithredu'r Bwrdd Gwasanaethau Lleol ar gyfer y ddwy sir am y cyfnod 2013-17.

2.22.2 Diben y Cynllun yw "gweithio ynghyd er mwyn gwella lles economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol yr ardal erbyn 2025." Mae "hyrwyddo a chynnal ein hamgylchedd" yn un o wyth prif fater sy'n cael eu hadnabod fel materion "cymhleth a hirdymor" lle bydd angen mynd l'r afael â nhw.

2.22.3 Ym mis Mai 2013 mabwysiadodd Cyngor Gwynedd ei *Gynllun Strategol* ar gyfer 2013 – 2017. Prif bwrpas y cynllun yw gosod gweledigaeth y Cyngor ar gyfer 2013 – 17. Fe'i adolygir yn flynyddol a fe gymeradwywyd Cynllun Strategol 2015 – 17 gan Gabinet y Cyngor yn dilyn ymgynghoriad cyhoeddus a mewnol ym Mehefin 2015.

2.22.4 Gweledigaeth y Cyngor yn ystod y cyfnod hwn yw "parhau i gwrdd ag anghenion pobl Gwynedd er gwaetha'r ffaith fod adnoddau'r Cyngor yn prinhaus ... drwy drawsffurfio gwasanaethau l fod yn wasanaethau y byddwn yn gallu eu cynnal l'r dyfodol."

2.23 Natur Gwynedd

2.23.1 Natur Gwynedd yw y Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Lleol (CGBLI) ar gyfer yr ardaloedd yng Ngwynedd sydd y tu allan i Barc Cenedlaethol Eryri.

2.23.2 Fe'i datblygwyd gan bartneriaeth eang o sefydliadau ac unigolion. Mae Natur Gwynedd yn nodi yr hyn sydd yn rhaid ei wneud i ddiogelu a gwarchod ein bywyd gwyllt a chynefinoedd lleol hynod o bwysig.

2.23.3 Amcanion Natur Gwynedd yw:

- helpu i warchod bioamrywiaeth Gwynedd ac, felly, i gyfrannu at gadwraeth bioamrywiaeth yng Nghymru, y DU a'r byd.
- datblygu partneriaethau lleol effeithiol i sicrhau bod yr hyn rydym ni'n ei wneud yn cael ei gynnal yn y tymor hir.

- cynyddu'n gwybodaeth o fioamrywiaeth Gwynedd.
- codi ymwybyddiaeth gyhoeddus o fioamrywiaeth yng Ngwynedd.

2.23.4 Mabwysiadwyd *Strategaeth Amgylcheddol Cyngor Gwynedd – Gwarchod yr Amgylchedd Heddiw ac i'r Dyfodol* yn 2002 ac fe'i hadolygwyd yn 2005. Mae'r Strategaeth wedi ei pharatoi ar gyfer rhoi cyfeiriad i waith y Cyngor ar wella a diogelu'r amgylchedd lleol a byd eang.

2.23.5 Nodir yn y cyflwyniad i'r Strategaeth Amgylcheddol y bydd blaenoriaeth uchel yn cael ei roi i:

- Warchod a gwella amgylchedd naturiol a bywyd gwylt yr ardal;
- Lleihau gwastraff preifat a masnachol, annog ailgylchu ac aildddefnyddio a hyrwyddo dulliau o arbed ynni;
- Annog pobol i fwynhau, parchu a dod yn fwy ymwybodol o gyfoeth a chyfraniad yr amgylchedd lleol;
- Cynnal a chyfoethogi ansawdd adeiledig yr ardal mewn modd fydd yn parchu ac yn cyfoethogi diwylliant, amgylchedd a chymeriad lleol;
- Hyrwyddo trafndiaeth effeithiol a chynaliadwy fydd yn rhoi mwy o ddewis i ddefnyddwyr.

2.24 Y Cynllun Datblygu

2.24.1 Fe fabwysiadwyd Cynllun Datblygu Unedol Gwynedd (CDU) yn 2009. Mae'r CDU yn y broses o gael ei ddisodli gan Cynllun Datblygu Lleol Gwynedd a Môn ar y Cyd. Mae'r Drafft Adneuo o'r Cynllun wedi bod yn destun cyfnod o ymgynhoriad ffurfiol a rei gynnwys yn y cyfnod hyd at ddiwedd Mawrth 2015. Disgwyr y bydd y CDLI yn cael ei fabwysiadu ddiwedd 2016/dechrau 2017 wedi derbyn ac ystyried Adroddiad yr Arolygydd ar y sylwadau/ gwrthwynebiadau a dderbyniwyd.

2.24.2 Mae'r CDU yn cynnwys polisiau penodol ar yr AHNE a dynodiadau statudol ac anstatudol eraill yn ogystal â materion cynllunio penodol megis tai newydd, trafndiaeth, datblygiadau economaidd a thwristiaeth. Yn ychwanegol mae Canllawiau Dylunio Tirlun Gwynedd a Chanllawiau Dylunio Gwynedd yn ddogfennau cysylltiol pwysig.

2.24.3 Mae gan y teclynnau cynllunio hyn ran hanfodol bwysig i'w chwarae yng ngwarchodaeth a datblygiad yr AHNE. Mae gweithredu polisiau'r Cynlluniau a Chanllawiau Cynllunio yn briodol hefyd yn holl bwysig. Bydd hyn yn rhan o broses a wneir gan y swyddogion cynllunio a Phwyllgorau perthnasol o'r Cyngor. Bydd cyfle i'r Uned AHNE wneud sylwadau ar geisiadau cynllunio a allai gael effaith ar yr ardal ddynodedig.

2.25 Cynlluniau a Strategaethau eraill

2.25.1 Yn ychwanegol i'r uchod mae nifer o gynlluniau a strategaethau eraill yn cael dylanwad ar yr AHNE ac yn berthnasol i'w hystyried yng nghyd-destun

y Cynllun Rheoli. Gellir gwahanu'r rhain i ddau fath sef Cynlluniau un-pwrpas e.e. yn deilio a choedwigaeth neu'r economi, twristiaeth ayb neu Gynlluniau Cyllido fyddai yn cynnwys y Cynlluniau amaeth-amgylcheddol, grantiau coedwigaeth ayb.

- 2.25.2 Mae rhan fwyaf o gynlluniau a strategaethau a gaiff eu paratoi gan Gyngor Gwynedd, ar nifer helaeth o faterion, yn gynlluniau un pwrpas gydag angen iddynt gydymffurfio â'r Strategaeth Gymunedol a'r Strategaeth Amgylcheddol. Y rhai amlwg o'r rhain o ran perthynas ac effaith ar yr AHNE yw Cynllun Cyflogaeth Llŷn ac Eifionnydd, Cynllun Rheoli Cyrchfan Gwynedd, Cynllun Gwella Hawliau Tramwy, Cynllun Trafnidiaeth Lleol Gwynedd, Strategaeth Beicio Gwynedd, Cynllun Gwaredu Gwastraff ac Ail Gylchu a Pholisi Llifogydd ac Erydiad Arfordirol.
- 2.25.3 Mae nifer o gynlluniau a strategaethau yn cael eu paratoi gan bartneriaethau hefyd yn berthnasol. Y rhai amlwg o'r rhain yw Cynllun Gweithredu Ardal Cadwraeth Arbennig Pen Llŷn a'r Sarnau (partneriaeth gydag amrywiaeth o gyrff gan gynnwys Cyfoeth Naturiol Cymru a Dŵr Cymru) a Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Natur Gwynedd. Cynllun Natur Gwynedd sydd yn gweithredu yn lleol i gydymffurfio â chyfrifoldeb y Cynulliad o ran cynnal a gwarchod bioamrywiaeth yn genedlaethol..
- 2.25.4 Hefyd mae amrywiaeth o gyrff cyhoeddus a phreifat yn gweithredu yn yr AHNE ac mae'r rhain yn cynhyrchu amrywiol gynlluniau, strategaethau, datganiadau polisi neu ddogfennau eraill all fod yn berthnasol o ran dyfodol yr ardal. Gweler rhestr o'r prif gyrff sy'n berthnasol i AHNE isod:

Cyfoeth Naturiol Cymru	Dŵr Cymru (Glas Cymru)
SP/ MANWEB	Grid Cenedlaethol
Cadw	Yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol
Telecom Prydain	Gweithredwyr/Darparwyr Telegyfathrebu
Ymddiriedolaeth Archaeolegol Gwynedd	

- 2.25.5 Mae rhai o'r gyrff ac asiantaethau hyn dan orfodaeth benodol i roi ystyriaeth i les yr AHNE yn ôl Deddf Mynediad a Hawliau Tramwy 2000 (Adran 85). Yn ôl gofynion y Ddeddf mae angen i'r gyrff ac asiantaethau hyn "roi ystyriaeth i'r pwrpas o warchod a gwella harddwch naturiol yr ardal o harddwch naturiol eithriadol wrth weithredu neu wneud unrhyw weithgaredd mewn perthynas â, neu fyddai yn effeithio ar, dir mewn ardal o harddwch naturiol eithriadol". Cyfrifoldeb Cyngor Gwynedd yw codi ymwybyddiaeth am y cyfrifoldeb hwn, cynnal trafodaethau adeiladol ac asesu sut mae gwahanol gyrff ac asiantaethau yn cydymffurfio â'r cyfrifoldeb hwn.

3. Y Dull Ecosystem

3.1 Cyflwyniad

- 3.1.1 Mae'r adolygiad hwn o Gynllun Rheoli AHNE Llŷn wedi ei sylfaenu ar y dull ecosystem o reoli amgylchedd naturiol. Gwnaed hynny trwy ddilyn canllawiau a baratowyd ar ran Cyfoeth Naturiol Cymru gan gwmni Craggatak yn ogystal â nifer o ddogfennau cefndirol eraill perthnasol.
- 3.1.2 Yn ei hanfod dull o ystyried natur, a'r amgylchedd naturiol o flaen popeth arall yw'r Dull Ecosystem. Er mor hardd ydi tirlun ac arfordir Llŷn, a'r cyfoeth o fywyd gwyllt sydd yma, mae mwy na hynny hefyd yn cael ei ddarparu gan natur a'r amgylchedd naturiol. Mewn gwirionedd mae gwerth mawr ar y gwasanaethau mae'r amgylchedd naturiol ac ecosystemau yn eu darparu ac mae'n bwysig eu cydnabod, eu gwerthfawrogi, ac anelu i'w cynnal a'u cadw.

3.2 Ecosystemau

- 3.2.1 Mae diffinio ecosystem yn fan cychwyn pwysig. Mae'r Confensiwn dros Amrywiaeth Biolegol (Convention on Biological Diversity – CBD) a'r Millenium Ecosystem Assessment (MA) yn diffinio ecosystem fel:

“A dynamic complex of plant, animal and micro-organism communities and their non-living environment interacting as a functional unit”.

- 3.2.2 Mae bioamrywiaeth yn sylfaen i system ecosystem. Mae gwerth cynhenid i natur ac mae yn cyfrannu llawer i'r les parhaol pobol a chymdeithas. Nid harddwch a golygfeydd yn unig sy'n cael eu darparu ond bwyd, swyddi, deunyddiau adeiladu, sail i ffermio, coedwigaeth a chwarelydda.
- 3.2.3 Sefydlwyd y Millenium Ecosystem Assessment (MA) yn 2001 gan y Cenhedloedd Unedig. Pwrpas yr Asesiad yw ceisio rhagweld beth fyddai effaith newid mewn ecosystemau ar les pobol a chymunedau y dyfodol a ac awgrymu camau i ofalu a gwella cyflwr ecosystemau yn fyd eang. Cyfrannodd dros 1,300 o arbenigwyr at y gwaith sydd yn asesu cyflwr ecosystemau 'r byd, a'r gwasanaethau maent yn ei gyfrannu, ac awgrymwyd camau er cynnal, adfer a hyrwyddo gwneud defnydd cynaliadwy o ecosystemau.
- 3.2.4 Casgliadau'r MA oedd fod gweithredoedd dynol wedi defnyddio llawer o adnoddau naturiol y ddaear, gan roi straen ar yr amgylchedd a'i gwneud yn anodd i ecosystemau'r byd i gynnal poblogaethau'r dyfodol. Cesglir y byddai yn bosibl dad-wneud llawer o'r difrod gyda newid polisïau ac ymarferon – ond nad yw'r newidiadau angenrheidiol wedi eu mabwysiadu hyd yma.

3.3 Gwasanaethau Ecosystem

3.3.1 Fel yr esboniwyd mae'r amgylchedd naturiol yn darparu "gwasanaethau" at ein byw. Mae'r gwasanaethau yma yn cynnwys bwyd, cyfleon gwaith, coed, cerrig adeiladu ac ystod eang o gynnyrch arall. Hefyd mae'r amgylchedd yn gyfrifol am bethau fel puro dŵr, cylchdroi mwynau, darparu awyr iach ayb. Erbyn hyn mae cytundeb ei bod yn bosibl gosod y Gwasanaethau Ecosystem hyn mewn 4 categori, fel â ganlyn:

- **Gwasanaethau Darparu** – cynnyrch megis bwyd, ffibr a moddion
- **Gwasanaethau Rheolaeth** – puro dŵr, cynnal safon aer, a rheoli hinsawdd
- **Gwasanaethau Diwylliant** – lles trwy gysylltu efo natur ac addysg
- **Gwasanaethau Cynnal** – prosesau sydd eu hangen ar gyfer gwasanaethau eraill megis ffurfio pridd a chylchdroi maeth.

3.3.3 Isod mae dadansoddiad manylach o'r Gwasanaethau Ecosystem sydd yn y pedwar categori uchod :

Gwasanaethau

- Bwyd – mae ecosystemau yn darparu'r amgylchiadau ar gyfer tyfu bwyd. Mae'r rhan fwyaf o fwyd yn dod o systemau amaethu ond mae ffynonellau naturiol hefyd megis pysgod, coed a bwyd o ffynonellau naturiol e.e. mwyr duon, madarch.
- Deunydd crai: Mae ecosystemau yn darparu amrywiaeth o ddeunyddiau ar gyfer adeiladu a thanwydd – yn cynnwys coed, tanwydd ac olew.
- Dŵr croyw: Mae ecosystemau yn chwarae rhan greiddiol yn y cylchdro dŵr, gan reoli llif y dŵr a phuro dŵr. Mae llystyfiant a choedwigoedd yn rheoli faint o ddŵr sydd ar gael yn lleol.
- Adnoddau meddygol. Darperir amrywiaeth o blanhigion a ddefnyddir fel meddyginiaethau naturiol gan fywyd gwyllt ac ecosystemau a darparu deunydd crai i'r diwydiant meddyginiaethau.

Gwasanaethau Rheoli

- Hinsawdd lleol a safon yr aer. Mae coed yn darparu cysgod tra mae coedwigoedd yn rheoli glawiad a darpariaeth o ddŵr. Mae coed yn bwysig hefyd am gael gwared o lygredd o'r aer.
- Storio carbon – mae ecosystemau yn rheoli hinsawdd byd eang trwy storio ag ymdrin a carbon deuocsid - nwy tŷ gwydr.
- Cyfyngu ar ddigwyddiadau hinsawdd eithafol – mae ecosystemau yn ffurfio "buffer" yn achos rhai amgylchiadau eithafol e.e. coed yn sefydlogi gelltydd a chorsydd yn amsugno dŵr.

- Trin dŵr gwastraff – tiroedd fel corsydd a mawndir yn ffiltro a phuro dŵr.
- Atal erydiad a cynnal ffrwythlondeb pridd – mae llystyfiant yn gwarchod tir rhag erydiad ac mae ecosystemau iach yn cynnal ffrwythlondeb tiroedd.
- Peillio – mae pryfetach a gwynt yn peillio coed a phlanhigion eraill yn ogystal â rhai adar.
- Rheolaeth biolegol – mae ecosystemau yn rheoli pla ag afiechydon trwy'r drefn naturiol o "predators" a "parasites" e.e adar, ystlumod a phryfaid.

Gwasanaethau Cynefin neu Gefnogol

- Cynefin i rywogaethau– darperir popeth ar gyfer rhywogaethau – bwyd, dŵr, cysgod. Bydd rhai rhywogaethau yn dibynnu ar wahanol ecosystemau ar adegau gwahanol e.e. adar, pysgod, mamaliaid.
- Cynnal amrywiaeth geneteg – sef y gwahaniaeth rhwng gwahanol boblogaethau a rywogaeth.

Gwasanaethau Diwylliant

- Hamdden a iechyd corfforol a meddyliol e.e. cerdded neu chwaraeon yn yr awyr agored sydd yn gyfle i gadw'n iach ac ymlacio.
- Twristiaeth – Mae ecosystemau a bioamrywiaeth yn sail ar gyfer mathau arbennig o dwristiaeth sy'n cyfrannau at economi ardaloedd/ gwledydd a rhoi budd i gymunedau.
- Gwerthfawrogiad o esthetig ac ysbrydoliaeth i ddiwylliant, celf a dylunio. Mae cysylltiad agos rhwng iaith, gwybodaeth a'r amgylchedd naturiol ac mae bywyd gwyllt a'r amgylchedd naturiol wedi bod yn ysbrydoliaeth i gelf, diwylliant a gwyddoniaeth.
- Profiad ysbrydol a naws am le – mae cysylltiad ysbrydol gyda mannau arbennig e.e. Ynys Enlli ac mae bywyd gwyllt a'r amgylchedd naturiol yn gysylltiedig efo crefydd ac arferion.

3.4 Beth ydi Dull Rheoli ar Sail Ecosystem ?

3.4.1 Mae rheoli ar sail ecosystem wedi ei ddiffinio gan y Confensiwn dros Amrywiaeth Biolegol fel â ganlyn:

"A strategy for the intergrated management of land, water and living resources that promotes conservation and sustainable use in an equitable way".

3.4.2 Hefyd mae'r Confensiwn wedi diffinio 12 egwyddor ar gyfer gweithredu EA – ond gellir addasu hyn at bwrpas. Mae Llywodraeth Cymru wedi derbyn y 12eg egwyddor ar gyfer gweithredu yn ôl y dull ecosystem yn y wlad hon. Mae crynodeb o'r egwyddorion wedi eu nodi isod:

Egwyddor 1: Mae amcanion o reoli tir, dŵr ac adnoddau naturiol yn fater o ddewisiadau cymdeithasol.

Egwyddor 2: Dylai rheoli gael ei wneud ar y lefel fwyaf lleol bosibl.

Egwyddor 3: Dylai Rheolwyr ecosystem ystyried effaith (gwir neu botensial) eu gweithgareddau ar ecosystemau cyffiniol ac ecosystemau eraill.

Egwyddor 4: O ddeall y buddion posibl o reolaeth, fel arfer mae angen deall a rheoli ecosystemau mewn cyd-destun economaidd.

Egwyddor 5: Dylai cadwraeth ecosystemau – eu strwythur a'r modd y maent yn gweithredu, fod yn flaenoriaeth o'r Dull Ecosystem er mwyn cynnal gwasanaethau ecosystem.

Egwyddor 6: Rhaid rheoli ecosystemau oddi mewn i derfynau eu gallu i ymdopi gyda newid.

Egwyddor 7: Dylid gweithredu y Dull Ecosystem o fewn graddfa gofodol a thymhorol addas.

Egwyddor 8: O ystyried graddfeydd tymhorol ac effeithiau amser (“lag-effects”) sy'n nodweddu'r broses ecosystem, dylai amcanion ar gyfer rheolaeth ecosystem fod yn rhai ar gyfer hir-dymor.

Egwyddor 9: Dylai rheoli gydnabod fod newid yn anorfod.

Egwyddor 10: Dylai'r Dull Ecosystem geisio cael y cydbwysedd addas, yn oystal â phlethiad, rhwng cadwraeth a'r defnydd o amrywiaeth biolegol.

Egwyddor 11: Dylai'r Dull Ecosystem ystyried pob math o wybodaeth berthnasol, yn cynnwys gwybodaeth wyddonol, cynhenid lleol, blaengarwch (“innovation”) ac ymarfer da.

Egwyddor 12: Dylai'r Dull Ecosystem gynnwys pob sector berthnasol o gymdeithas a galwedigaethau gwyddonol.

3.5 Sut gall Dull Ecosystem olygu gwneud polisiau gwell ?

3.5.1 Mae'r nifer o fanteision i ddefnyddio'r dull ecosystem i wneud polisiau effeithiol:

- Rhoi dadansoddiad gwell o'r materion sydd dan sylw
- Mae'r fodd i ddiffinio opsiynau a thrafod efo eraill

- Ffordd o asesu cost/ buddion opsiynau
- Gwneud penderfyniad efo cost leiaf ond y buddion mwyaf
- Gweithio efo partneriaid i wireddu y polisi
- Gwerthuso ac addasu polisi, o ystyried y buddion a ddarperir gan yr Amgylchedd Naturiol

3.6 Ymgorffori y Dull Ecosystem yn y Cynllun Rheoli

3.6.1 Mae'r Dull Ecosystem yn chwilio am gyfleon i weithio efo systemau naturiol i wireddu amcanion a pholisïau. Bydd yn mesur ardrawiad negyddol a llesol polisïau ar y gwasanaethau a geir o natur/ amgylchedd naturiol. Bydd gwneud hyn yn effeithiol yn golygu meddwl yn hir dymor, ar raddfa eang, edrych tu draw i ffiniau polisi arferol, cynnal gwerthusiad o'r gwasanaethau dan sylw a chynnwys y rhai sy'n cael budd o'r Gwasanaethau a rhai sy'n darparu.

3.6.2 Fel rhan o adolygu'r Cynllun Rheoli hwn ceisiwyd rhoi sylw i'r holl faterion perthnasol o ran ymgorffori y Dull Ecosystem. Rhestrir y materion perthnasol isod, ond rhaid nodi nad oedd adnoddau yn caniatáu rhoi sylw manwl i'r holl faterion sydd yn cael eu nodi.

- Cadarnhau beth yw Rinweddau Arbennig yr ardal
- Ystyried yr holl ardal ddynodedig o ran yr ecosystem a'r gwasanaethau, a'r ardal gerllaw os oedd angen.
- Adnabod gwasanaethau/ buddion ecosystem yr ardal ac ystyried sut byddai y polisïau yn eu newid/dylanwadu arnynt.
- Rhoi gwerth ar y newidiadau yn y gwasanaethau eco, fel y gellir eu hystyried fel rhan o cost/ lles
- Chwilio am gyfleon i ddefnyddio gwasanaethau ecosystem i wireddu polisïau
- Adnabod cyfyngiadau cyfreithiol a bio-ffisegol o ran yr opsiynau polisi a gweld sut bydd rhain yn newid dros amser.
- Adnabod y risgiau i'r amgylchedd naturiol o'r polisïau a sut gallai'r rhain newid dros amser.
- Ystyried pawb all gael eu heffeithio gan y newidiadau i gwasanaethau ecosystem yn sgil y polisïau sydd wedi eu cynnwys yn y Cynllun.

4.0 PENRHYN LLŶN - LLE ARBENNIG !

4.1 Cyflwyniad

- 4.1.1 Penrhyn Llŷn oedd un o'r ardaloedd cyntaf trwy Brydain i gael ei dynodi fel Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol a hynny yn 1956. Hyd yma dim ond 5 AHNE sydd yng Nghymru, y rhai eraill yw Ynys Môn, Bryniau Clwyd, Penrhyn Gŵyr a Dyffryn Gwy.
- 4.1.2 Prif sail dynodi rhan o'r ardal fel AHNE yn 1956 oedd harddwch y tirlun a'r arfordir, y golygfeydd gwych a natur di-ddatblygiad yr ardal. Mae'r nodweddion yma yn parhau i wneud yr ardal yn arbennig ond at bwrpas y Cynllun Rheoli mae'n bwysig ceisio gwneud dadansoddiad mwy manwl o arbenigrwydd yr ardal a diffinio ei holl rinweddau.
- 4.1.3 Wrth sôn am "rinweddau" be sydd dan sylw ydi nodwedd neu elfen o gymeriad yr ardal sydd arbennig, unigryw neu yn "werthfawr". Ar ôl adnabod a diffinio'r rhinweddau arbennig gellir symud ymlaen i fesur maint a chyflwr y rhinweddau yma (a'r adnoddau sy'n rhan ohonynt) gan gynnwys mesur pa newidiadau sydd wedi digwydd tros amser ac yn parhau i ddiwydd.
- 4.1.4 Bydd rhai o rinweddau yr ardal yn parhau yn weddol ddi-newid megis y tirlun hardd a'r arfordir amrywiol am eu bod yn seiliedig ar ddaearreg a llystyfiant yr ardal. Ond rhai o'r rhinweddau wedi dirywio, er enghraifft cynefinoedd, bywyd gwylt ac adeiladau hanesyddol.
- 4.1.5 Mae lluo o ddynodiadau o ran cadwraeth wedi eu gwneud ar wahanol rannau o ardal Llŷn. Mae'r rhain yn cydnabod gwerth uchel y tirlun, arfordir, daeareg, bywyd gwylt a chynefinoedd, olion ac adeiladau hanesyddol. Mae mwy o wybodaeth am y dynodiadau hyn wedi ei gynnwys yn yr asesiad o gyflwr yr ardal. Yr haen uchaf a phwysicaf o ddynodiadau yw rhai Ewropeaidd megis y Ardaloedd Cadwraeth Arbennig a safleoedd Ramsar. Yn dilyn hyn mae dynodiadau Cenedlaethol, yna dynodiadau rhanbarthol a dynodiadau lleol. Mae'r dynodiadau allweddol yn rhai sydd yn seiliedig ar ddeddf (statudol) tra mae dynodiadau mwy lleol neu ranbarthol yn rhai anstatudol.

4.2 Y Rhinweddau Arbennig

- 4.2.1 Rhoddwyd gryn sylw i adnabod a diffinio rhinweddau arbennig yr ardal yn y Cynllun Rheoli gwreiddiol ac mae'r gwaith hwnnw yn parhau i fod yn berthnasol. Roedd y gwaith yn cynnwys ystyried gwahanol ffynonellau o wybodaeth a barn pobol leol ac ymwelwyr. Yn fras dyma oedd y prif ffynonellau a ystyriwyd:

- Dynodiadau cadwriaethol;
- Asesiad Tirlun LANDMAP;
- Barn broffesiynol gwahanol swyddogion ac arbenigwyr;
- Barn gyhoeddus (pobol leol ac ymwelwyr);
- Llenyddiaeth a barddoniaeth.

4.2.2 Ar sail y gwaith yma casglwyd fod nifer o rinweddau yn berthnasol i Llŷn gyda chyfres o nodweddion yn cyfrannu at greu pob rhinwedd penodol. Er enghraifft, os mai harddwch y tirlun yw'r rhinwedd mae'r nodweddion sydd yn cyfrannu at hynny yn cynnwys y ddaear, llystyfiant, cloddiau ayb.

4.2.3 Wrth ddod i gasgliadau ynglŷn â'r rhinweddau at bwrpas y Cynllun fe geisiwyd fod yn benodol a chlir o ran AHNE Llŷn yn hytrach na chynnwys penawdau eang fyddai yn medru bod yn berthnasol i unrhyw ardal. At bwrpas y Cynllun Rheoli hwn felly dyma a ddiffiniwyd rhinweddau arbennig AHNE Llŷn:

- Tirlun, Arfordir a Môr
- Amgylchedd glân a thangnefedd
- Cyfoeth o fywyd gwyllt
- Amgylchedd hanesyddol
- Iaith a'r diwylliant Cymreig
- Cymunedau clos
- Sgiliau ac economi a'i gwreiddiau yn lleol
- Cyfle i grwydro a mwynhau

4.2.4 I ddilyn fe geir braslun o rinweddau yr ardal yn ôl y categorïau uchod gyda rhai lluniau i geisio dangos pam fod y nodweddion hyn yn arbennig. Ceir mwy o wybodaeth a ffeithiau am adnoddau'r AHNE yn yr Adroddiad ar Gyflwr yr AHNE.

4.3 Tirlun ac arfordir hardd

4.3.1 Mae Llŷn yn ardal o dirlun arfordirol a gwledig amrywiol a hardd sy'n cynnig golygfeydd trawiadol. Mae'r dirwedd yn amrywio o lawr gwlad ffrwythlon i'r brynau igneaidd sy'n britho'r ardal megis Garn Fadrun, Garn Boduan a Foel Gron. Mae'r llystyfiant yn creu argraff weledol gref drwy greu darlun lliwgar, sy'n amrywio yn ôl amser y flwyddyn.

4.3.2 O ben y brynau hyn ceir golygfeydd gwych i bob cyfeiriad ac mae natur arfordirol yr ardal yn amlwg. Rhennir tirlun Llŷn yn glytwaith gan ffyrdd, nentydd ac afonydd megis afon Desach, afon Geirch, Y Daron a'r Soch. Mae terfynau caeau traddodiadol, cloddiau a waliau cerrig yn bennaf, hefyd yn nodwedd amlwg ar y tirlun ac yn adnodd hanesyddol pwysig.

4.3.3 Mae'r arfordir yn ffurfio rhan bwysig o edrychiad a chymeriad Pen Llŷn. Mae yn amrywiol iawn - mae rhannau o arfordir y gogledd yn greigiog ond mae traethau tywodlyd yma ac acw megis yn Nefyn, Towyn a Phorthor. Ceir traethau mwy eang ar yr arfordir deheuol a thwyni tywod yn ardal Abersoch. Mae'r nodweddion yn cynnwys clogwyni uchel, ogofau, staciau ac ynysoedd, penrhynau a thraethau tywodlyd a charegog gydag enwau lleol diddorol.

4.3.4 Mae ôl preswyliaeth dyn ar y tirlun yn cyfrannu at gymeriad gweledol y tirlun. Mae'r rhannau mwyaf gwledig yn cael ei nodweddu gan dai a

bythynnod bychan a ffermydd unigol - sydd yn ymdebygu i rannau o dde-orllewin Iwerddon. Oherwydd diffyg datblygiadau eraill mae ymdeimlad cryf o dirlun naturiol, heb ei ddifetha yn perthyn i Llŷn. Mae pentrefi bychan, wedi eu gwasgu i'r tirlun hefyd yn nodweddiadol o'r ardal. Oherwydd eu natur gryno a'r deunyddiau adeiladu traddodiadol maent gan amlaf yn ymdoddi'n naturiol i'r tirlun.

- 4.3.5 Oherwydd ei harddwch naturiol trawiadol mae Llŷn wedi gwneud argraff ar arlunwyr yn cynnwys rhai brodorol megis Elis Gwyn Jones, Emrys Parry a Rob Piercy a rhai a ddaeth i'r ardal am gyfnod i ymarfer eu crefft. Mae lluniau o olygfeydd trawiadol Llŷn yn amlwg iawn yng ngwaith arlunwyr ac mae myrdd o olygfeydd o fôr, machlud, tirlun amrywiol, arfordir, bythynnod a chymeriadau lleol bellach ar gael.

4.4 Y Môr a'i donnau.

- 4.4.1 Does unlle ymhell o'r môr ar Benrhyn Llŷn ac mae'r môr wedi cael dylanwad sylweddol ar gymeriad yr ardal. Mae'r swnt, sydd rhwng Ynys Enlli a'r tir mawr, yn lle i'w barchu - gall fod yn dymhestlog a pherygl oherwydd bod sawl cerrynt yn cyfarfod yma.
- 4.4.2 Rhoddodd y môr gynhaliaeth i genedlaethau o bobol Llŷn a thyfodd nifer o bentrefi arfordirol yr ardal yn sgil y diwydiant pysgota. Datblygwyd porthladdoedd bychain mewn nifer o fannau ar arfordir Llŷn yn yr ail ganrif ar bymtheg. Byddai cynnyrch amaethyddol yn cael ei allforio trwy'r porthladdoedd a mewnforid nwyddau megis pupur, lliain, llestri, finegr ayb. Hefyd roedd glo yn cael ei fewnforio i nifer o borthladdoedd bach Llŷn ac mae olion iardiau glo i'w gweld mewn nifer o fannau hyd heddiw megis Porth Ysgaden, Porthor ac Aberdaron. Datblygwyd odynau calch ger rhai o'r porthladdoedd hyn ac mae olion i'w gweld mewn nifer o fannau megis Abersoch a Porth Ysgaden.
- 4.4.3 Yn ystod y ddeunawfed a'r bedwaredd ganrif ar bymtheg datblygodd adeiladu llongau hwyliau i fod yn ddiwydiant pwysig ym Mhwillheli, Nefyn a Phorthdinllaen. Yn sgil y diwydiant hwn datblygodd traddodiad o fynd i'r môr yn yr ardal ac fe lwyddodd nifer o hogia'r ardal, yn enwedig Nefyn i fod yn gaptiniaid. Sefydlwyd Amgueddfa Forwrol yn Nefyn i gadw' creiriau'r cyfnod a chofnodi'r hanes.
- 4.4.4 Er mwyn gwasanaethu'r diwydiant chwareli a chloddio mwynau datblygwyd glanfeydd megis ar gyfer allforio cerrig ithfaen yn Nhrefor, Porth y Nant a Charreg y Llam ac ym Mhorth Neigwl a Phorth Ysgo ar gyfer llongau oedd yn cario manganis o ardal y Rhiw. Mae olion rhai o'r strwythurau hyn i'w gweld ar y traethau hyd heddiw.
- 4.4.5 Yn naturiol mae'r môr wedi yn chwarae rhan amlwg yn niwylliant yr ardal. Bu nifer o longdrylliadau ar hyd y glannau ac mae storïau am gasglu llwyth rhai llongau oddi ar y traethau a hyd yn oed denu llongau i drybini. Mae straeon am smyglo a môr ladron hefyd yn gysylltiedig â Llŷn. Mae disgrifiadau o'r môr yn amlwg yng ngwaith y beirdd hefyd a chredir

hanesion morwyr, llongau, trychinebau ac ambell i dro trwstan.

- 4.4.6 Bellach môr yn adnodd economaidd gwerthfawr o ran cychod pleser, beiciau dŵr, pysgota ac yn y blaen ac mae'r traethau yn denu miloedd o bobol leol ac ymwelwyr yn yr haf.

4.5 Purdeb a thangnefedd

- 4.5.1 Mae Penrhyn Llŷn, yn enwedig pen gorllewinol y penrhyn, yn un o'r ardaloedd prin hynny lle mae ceir tawelwch a thangnefedd. Rhyw "deimlad" neu argraff o le ydi peth fel hyn mae yn anodd ei adnabod a'i fesur yn glir. Er bod newidiadau dros amser a mwy o brysurdeb mae rhannu o Llŷn yn parhau'n wledig a thawel iawn eu natur. Mae'r bardd J.Glyn Davies wedi rhoi disgrifiad byw iawn o Llŷn sydd yn cyfeirio at yr ymdeimlad o dangnefedd yma:

Heulwen ar hyd y glennydd a haul hwyr, a'i liw
Ar y mynydd,
Felly Llŷn ar derfyn dydd,
Lle i enaid gael llonydd" - J.Glyn Davies

- 4.5.2 Nid un peth, ond nifer o wahanol elfennau, sy'n cyfrannu at greu'r tangnefedd yma. Y math o bethau sy'n cyfrannu hyn yw absenoldeb datblygiadau ar raddfa fawr (tai neu ddiwydiant), prinder ceir a thraffig, ychydig o sŵn i darfu ar dawelwch ac ychydig o olau i darfu ar dywyllwch y nos. Mae natur bellennig ac ymylol yr ardal eto wedi bod yn ffactor allweddol o ran creu a chynnal y rhinwedd hwn.
- 4.5.3 Yn ogystal â bod yn dawel mae'r lefelau llygredd yn isel yma yn Llŷn. Eto oherwydd natur bellennig yr ardal nid oes llawer o ddatblygiadau a diwydiannau sylweddol yma mae lefelau traffig yn isel heblaw am y prif gyfnodau gwyliau. Mae safon y pridd, aer, dŵr a dŵr y môr yn parhau'n uchel iawn yma.

4.6 Bywyd gwyllt a chynefinoedd

- 4.6.1 Mae cyfoeth o fywyd gwyllt yn byw mewn gwahanol gynefinoedd ym Mhenrhyn Llŷn. Dros amser mae natur wledig ac amaethyddol yr ardal yn ogystal â natur lonydd a di-lygredd yr ardal wedi cyfrannu at barhad llawer o rywogaethau sydd bellach yn cael eu hystyried fel rhai prin yn ynysoedd Prydain.
- 4.6.2 Bellach mae llystyfiant naturiol neu lled-naturiol, sef tir heb ei wella a'i drin megis rhostiroedd, tiroedd gwlyb a choetiroedd yn brin yn y Deyrnas Unedig. Er wedi gwanychu llawer mae rhostiroedd yn parhau yn nodwedd amlwg a phwysig yn Llŷn ac mae yma rostiroedd gwlyb, sych, isel ac arfordirol i'w cael yma. Maent yn gwneud cyfraniad nid yn unig fel cynefin a nodwedd ar y tirlun ond hefyd ar lefel hanesyddol, diwylliannol ac fel adnodd hamdden (mae llawer o rostiroedd yr ardal yn diroedd comin). Mae'r rhostiroedd yn cynnal amrywiaeth eang o borfa a phlanhigion yn

ychwanegol i grug a'r eithin sydd mor lliwgar yn Awst a Medi.

- 4.6.3 Nodwedd arall bwysig yn llyn yw'r cynefinoedd arfordirol sy'n cynnwys clogwyni, llethrau, tir arfordirol, traethau a thwyni tywod. Mae'r clogwyni a llethrau yn cynnal amrywiaeth o blanhigion a blodau gwyllt sy'n araf droi yn borfeydd arfordirol a rhostir ac maent hefyd yn gartref i amrywiaeth o adar y môr, cacwn a rhai creaduriaid di-asgwrn cefn prin.
- 4.6.4 Oherwydd pwysigrwydd amryw o gynefinoedd a rhywogaethau morol i'w weld yn ardal Llŷn a'r Sarnau, er enghraifft y riffiau a'r aberoedd, mae'r ardal wedi cael ei ddynodi yn Ardal Cadwraeth Arbennig (ACA) o dan Gyfarwydddeb Cynefinoedd a Rhywogaethau. Mae'r riffiau yn cefnogi amrywiaeth eang o gymunedau fflora a ffawna yn cynnwys amrywiaeth o goedwigoedd gwymon, sbyngau a chwistrellau
- 4.6.5 Mae'r morloi llwyd yn gyffredin i'r ardal yn ogystal â dyfrgwn, llamhidyddion harbwr a dolffiniaid trwynbwl a welir yn y dyfroedd ar yr arfordir deheuol. Hefyd mae lleoliad a nodweddion arbennig y bae yn gynefin addas i'r dolffin Risso.
- 4.6.6 Oherwydd ei thirlun gwledig a'r arfordir amrywiol mae Llŷn yn gynefin i amrywiaeth helaeth o adar tir ac adar morol, rhai ohonynt yn rhywogaethau prin. Ymysg yr adar prin mae'r fran goesgoch a ddefnyddir fel logo yr AHNE. Mae yma rywogaethau eraill o adar o bwysigrwydd Ewropeaidd hefyd, gan gynnwys Y Pâl, Gwylog, Mulfran neu Wil wal waliog a'r Aderyn Drycin Manaw.

4.7 Amgylchedd Hanesyddol

- 4.7.1 Mae pobol wedi byw yn Llŷn ers canrifoedd lawer ac maent wedi gadael eu marc ar y tirlun. Mae olion archaeolegol, yn cynnwys safleoedd unigol, henebion a'r tirlun ehangach gyda'r patrwm caeau ac anheddau bychian. Maent yn cysylltu heddiw gyda'r gorffennol pell ac yn ein hatgoffa fod Llŷn yn hen, hen le a bod llawer cenhedlaeth wedi troedio tir yr ardal.
- 4.7.2 Y cyfnod Mesolithig (c.10,000 - 4,000 C.C) - yw'r cyfnod hanesyddol cynharaf y gwelir olion dynol yn yr ardal. Canfuwyd olion cerrig wedi eu naddu, fflintiau wedi eu naddu ac offer megis cyllyll a chrafwyr. O'r Oes Neolithig (c. 4,000 - 2,000 CC) - mae siambrau claddu a meini hirion a hefyd o bwysigrwydd sylweddol o'r cyfnod yma mae olion ffatri fwyelli ar Fynydd y Rhiw.
- 4.7.3 Yr olion mwyaf trawiadol o wareiddiad cynnar yn yr ardal yw'r ceirydd oes yr Haearn sydd wedi ei lleoli ar ben nifer o fryniau yr ardal, megis Garn Boduan, Garn Fadrun a Phenarfynydd yn y Rhiw. Y gaer fwyaf yw Tre'r Ceiri ar yr Eifl sydd tua 460m uwch lefel y môr. Roedd hon yn gaer amddiffynnol bwysig ac roedd yn bosibl gweld unrhyw fgythiad o bell. Mae'n rhyfeddod fod cymaint o'r gaer yn parhau yn sefyll - fe welir y prif fur amgylchynol yn glir yn ogystal ag olion tua 150 o gytiau crynion.

- 4.7.4 Mae crefydd ar hyd y cyfnodau wedi gadael ei ôl ar wlad Llŷn - o ran y tirlun, hanes, y gymdeithas a'r diwylliant. O ran olion hanesyddol mae nifer o gerrig ag arnynt ysgrifau o'r cyfnod Cristnogol Cynnar (y 5ed Ganrif) wedi eu darganfod, er enghraifft y cerrig gydag enwau offeiriad VERACIVS a SENACVS a ddarganfuwyd ger Capel Anelog, Uwchmynydd. Hefyd o'r cyfnod yma gwelwyd sefydlu eglwysi bach (llan) a ddatblygodd yn safleoedd eglwysig amlwg megis Clynnog Fawr, Llanaelhaearn ac Aberdaron. Enwyd nifer o'r safleoedd cynnar hyn ar ôl Seintiau Celtaidd megis Beuno (Clynnog, Pistyll a Charnguwch), Hywyn (Aberdaron) a Cwyfan (Edern a Thudweiliog).
- 4.7.5 O gyfnod diweddarach mae llawer o olion diwydiant yr oes a fu yn Llŷn, y rhai amlycaf yr ardal yw olion y chwareli ithfaen a'r cloddio mwynau. Hefyd gellir gweld olion incleins, llwyfannau a dociau ar gyfer allforio yn eglur hyd heddiw. Yn y cyfnod hwn, cyn cyfleusterau teithio effeithiol roedd cymunedau yn ffurfio ger mannau gwaith a datblygwyd pentrefi gerllaw rhai o'r chwareli megis Trefor, Llithfaen a Nant Gwrtheyrn. Y chwareli ithfaen a ddarparodd y cerrig ar gyfer adeiladu llawer iawn o adeiladau yn Llŷn yn y cyfnod yma ac mae'r rhan fwyaf o adeiladau traddodiadol a rhestredig yr ardal wedi eu hadeiladu o garreg ithfaen lleol.
- 4.7.6 Mae rhai strwythurau hanesyddol eraill o ddiddordeb eraill i'w gweld yn Llŷn megis olion dwy hen felin wynt a strwythurau yn ymwneud â thrafnidiaeth - megis pontydd, camfeydd cerrig a cherrig milltir.
- 4.7.7 Er nad oes olion o gyfnod y Rhufeiniaid yn Llŷn (hyd y gwyddir) mae 'na lawer o olion archeolegol eraill dros gyfnod maith o amser wedi eu darganfod yma. Mae Llŷn yn unigryw yn hyn o beth ac adlewyrchir hyn yn y ffaith fod yr ardal wedi ei chynnwys ar y Gofrestr o Dirweddau o Ddiddordeb Hanesyddol Eithriadol yng Nghymru a baratowyd gan Cadw, Cyngor Cefn Gwlad Cymru ac ICOMOS (Cyngor Rhyngwladol ar Henebion a Safleoedd) 1998. Mae'r gofrestr yn nodi: "mae yma gyfoeth ac amrywiaeth mawr a digyffelyb, ran amlaf o nodweddion archeolegol a hanesyddol ar raddfa lai, sydd gyda'i gilydd yn ffurfio cyfanrwydd cydlynol ac intergreiddiedig, gan arddangos parhad ac undod tiriogaethol Llŷn ers efallai adegau cynhanesyddol."

4.8 Adeiladau Hanesyddol

- 4.8.1 Bythynnod oedd tai'r bobl gyffredin yn Llŷn - a gan amlaf codwyd y rhain mewn dull syml ac mewn byr o dro. Mae'r rhai sydd wedi ei goroesi wedi eu hail doi gyda llechi ac mae'r enghreifftiau gorau wedi eu rhestru gan Cadw. Yn ôl traddodiad mae llawer o'r bythynnod bychan sydd yn rhan o dirlun Llŷn wedi eu seilio ar "dai unnos". Adeiladwyd y bythynnod yma gyda'r deunyddiau oedd agosaf i law, sef pridd, cerrig a mwd.
- 4.8.2 Oherwydd bod Llŷn yn ardal amaethyddol lewyrchus mae'n nifer helaeth o dai fferm ag adeiladau amaethyddol diddorol yma. Mae rhai tai fferm bychan tra mae eraill yn sylweddol gyda chysylltiad â theuluoedd o uchelwyr amlwg megis Bodwrdda, Meillionnydd a Chastellmarch.

Datblygwyd llawer o dai fferm ac adeiladau gan y Stadau megis Glynllifon, Nanhoron a'r Faenol.

- 4.8.3 Gwelir llawer o adeiladau crefyddol hanesyddol yn Llŷn gan fod crefydd wedi chwarae rhan bwysig yn natblygiad a diwylliant yr ardal o'r cyfnod Cristnogol ymlaen. Mae olion Mynachdy o'r 6ed ganrif i'w weld ar Ynys Enlli tra mae eglwysi hynafol ar lwybr y pererinion mewn mannau fel Clynog Fawr, Llanaelhaearn, Llangwynadl ac Aberdaron.
- 4.8.4 Bu codi capeli ar raddfa fawr yn Llŷn yn sgil datblygiad Anghydfurfiaeth o ganol yr ail ganrif ar bymtheg ymlaen. Adeiladwyd capel cyntaf yr annibynwyr, sef Capel Newydd Nanhoron yn 1769 a chodwyd lluo o gapeli gan wahanol enwadau eraill hyd a lled yr ardal wedi hynny.

4.9 Yr iaith Cymraeg a'r diwylliant Cymreig

- 4.9.1 Mae Llŷn yn un o gadarnleoedd y Gymraeg sydd yn un o ieithoedd hynaf Ewrop. Yma mae'r Gymraeg yn iaith fyw ac yn cael ei defnyddio yn ddyddiol yn y cartref, capeli ac eglwysi, yr ysgol, y siop, y gweithle ac ar y stryd. Hefyd mae'r iaith yn weledol ymhobman, ar arwyddion, posteri a'r papur bro lleol: "Y Llanw Llŷn". Enwau Cymraeg sydd ar gaeau amaethyddol a lleoliadau yn Llŷn a'r rhan fwyaf o ffermydd a thai hefyd.
- 4.9.2 Mae'r Gymraeg hefyd yn iaith lenyddiaeth a barddoniaeth ac yn rhan o ddiwylliant arbennig yr ardal. Elfennau eraill pwysig o'r diwylliant lleol hanesion, chwedlau, ofergoelion, dywediadau, cymeriadau ac enwau lleoedd.
- 4.9.3 Mae crefydd yn parhau i chwarae rhan bwysig yn niwylliant pobol Llŷn. Yn yr oesau a fu roedd y seintiau yn amlwg iawn ac roedd pererindodau cyson i Ynys Enlli. Cysegrwyd nifer helaeth o eglwysi lleol i'r seintiau cynnar Yn ddiweddarach sefydlwyd capeli gan wahanol enwadau ledled Llŷn ond bellach mae cyneullidfaeoedd wed edwino llawer. Ynghlwm a'r capeli y daeth traddodiad yr Eisteddfod sydd yn parhau i fynnu hyd heddiw.
- 4.9.4 Mae cymeriadau lleol hefyd yn cyfrannu at ddiwylliant Llŷn. Ymysg y cymeriadau hanesyddol enwog roedd Dic Aberdaron – oedd yn medru siarad 15 iaith yn ôl y sôn a hen feddyges Bryn Caniad, Uwchmynydd oedd yn gwella pob math o anhwylderau gyda ffisig ac eli wedi ei wneud adref.

4.10 Pobol a chymdeithas

- 4.10.1 Yma yn Llŷn ceir cymunedau clòs sydd wedi datblygu dros gyfnod hir o amser. Gwelwyd rhai newidiadau yn y gymdeithas dros y blynyddoedd - mae pobol o fannau eraill wedi symud i mewn i gael gwaith, i ymddeol neu oherwydd newid ffordd o fyw.
- 4.10.2 Hefyd gwelwyd pobol yn symud allan o'r ardal - yn bennaf ar gyfer cael addysg neu i chwilio am waith. Ar y cyfan mae'r gymdeithas wedi medru ymdopi â'r datblygiadau hyn heb newid sylweddol yn ei chymeriad a'i

strwythur ac felly heb effaith gormodol ar y diwylliant lleol a'r defnydd o'r iaith. Mae polisi Addysg drwy'r Gymraeg gan yr Awdurdodau Lleol wedi bod yn bwysig iawn yn hyn o beth.

- 4.10.3 Y bobol lleol a'r cymunedau y maent yn eu ffurfio sydd wedi cynnal yr iaith Gymraeg a'r diwylliant Cymreig arbennig. Mae arferion, hanesion a gwybodaeth wedi eu trosglwyddo o un genhedlaeth i'r llall.
- 4.10.4 Oherwydd bod y gymuned yn cyfrannu at gymeriad yr ardal mae'n bwysig anelu tuag at gynnal a gwarchod y gymdeithas. Felly mae angen rhoi sylw i anghenion pobol o ran tai, gwasanaethau a chyfleusterau, hamdden, gwaith a swyddi.

4.11 Economi a sgiliau

- 4.11.1 Yn draddodiadol mae pwyslais wedi bod yn Llŷn ar waith yn ymwneud yn uniongyrchol â'r amgylchedd. Mae amaethu a physgota wedi datblygu ers amseroedd cynnar iawn ac maent yn parhau yn bwysig hyd heddiw gan gynnal teuluoedd, darparu cynnyrch lleol a chynnal diwydiannau eraill. Yn ogystal mae diwylliant arbennig yn gysylltiedig â'r gweithgareddau hyn – yn llawn arferion, hanesion a chymeriadau lliwgar.
- 4.11.2 Yn y ddeunawfed ganrif a'r bedwaredd ganrif ar bymtheg daeth y diwydiant chwareli a chloddio mwyn yn ddiwydiannau pwysig. Roedd y gweithfeydd hyn yn darparu gwaith ar gyfer nifer helaeth o bobol a thyfodd nifer o bentrefi chwarelyddol megis Trefor, Pistyll a Llithfaen. Gwelir olion y diwydiannau ar dirlun yr ardal hyd heddiw - olion cloddio, hen adeiladau a chyfarpar a thomenni sbwriel. Mae dwy chwarel gerrig yn parhau i weithio yn Llŷn sef Nanhoron a Threfor gan ddarparu cerrig ar gyfer diwydiannau lleol.
- 4.11.3 Mae llawer o fusnesau bychan eraill yn bwysig i economi Llŷn. Mae traddodiad o fod yn hunan gyflogedig yn Llŷn ac ers talwm roedd cyfran uchel o seiri, gofaint a gweision fferm yma ond erbyn heddiw adeiladwyr, trydanwyr, seiri coed ayb sydd yn niferus. Yn ogystal â darparu gwaith mae nifer o fusnesau gwledig hefyd yn cynnal sgiliau yn fodd i gynnal a chadw nodweddion hanesyddol yn yr ardal megis cloddiau, waliau cerrig, adeiladau hanesyddol ayb.
- 4.11.4 I raddau helaeth mae'r diwydiant ymwelwyr yn Llŷn wedi ei seilio ar rinweddau arbennig yr ardal - yr harddwch, y traethau, amgylchedd glân a thawelwch. Mae'r diwydiant yn darparu swyddi ac yn helpu i gynnal busnesau lleol ac yn cyfrannu yn sylweddol i'r economi ond mae rhai effeithiau negyddol ar y rhinweddau hefyd. Rhaid anelu at reoli'r diwydiant er dod a budd i'r ardal ond i sicrhau na wneir hynny ar draul y nodweddion sy'n creu cymeriad arbennig a swyn yr ardal.

4.12 Lle i grwydro

- 4.12.1 Mae llawer o gyfleon i grwydro a mwynhau harddwch naturiol a nodweddion

hanesyddol yn yr ardal. Roedd llwybrau cyhoeddus yn ddull pwysig o gysylltu yn y gorffennol ac roedd defnydd mawr ohonynt mewn ardal wledig fel Llŷn. Mae'r Cyngor Sir a'r Cynghorau Cymuned yn cynnal a gwarchod y rhwydwaith o lwybrau oherwydd eu pwysigrwydd o ran cerdded a mwynhau.

- 4.12.2 Yn ogystal â'r rhwydwaith o lwybrau cyhoeddus mae myrdd o ffyrdd bychain gweledig sydd yn gwau eu ffordd ar draws y penrhyn gan gysylltu ardaloedd a'i gilydd. Ar y cyfan mae'r ffyrdd yn weddol ddistaw ac mae cyfle i gerdded, beicio a marchogaeth ar eu hyd hefyd.
- 4.12.3 Mae'r llwybrau ar hyd rhannau o arfordir Llŷn, yn hen llwybrau gan y Pererinion oedd yn cerdded ar hyd y glannau tuag at Ynys Enlli gan aros ger eglwysi fel Clynnog a Llangwnnadr. Mae datblygu Llwybr Arfordir Cenedlaethol wedi bod o fudd mawr. Gydag arian ac adnoddau mae rhannau o'r llwybr gwreiddiol wedi ei wella ac mae rhannau newydd sy'n rhedeg ar ymyl yr arfordir wedi eu hychwanegu.
- 4.12.4 Mae 'na lecynnau sylweddol o dir comin yn Llŷn megis Mynydd Tir y Cwmwd, Y Foel Gron a Mynydd Rhiw - gan roi cyfle gwych i grwydro yn fwy anffurfiol a gweld a mwynhau bywyd gwylt, gwahanol blanhigion a golygfeydd trawiadol. Nid yw'r tiroedd comin wedi eu gwella yn amaethyddol ac mae llawer yn rhostiroedd heb eu gwella - cynefin sydd bellach yn brin yn genedlaethol.
- 4.12.5 Un o brif atyniadau Llŷn yw'r traethau bendigedig sydd yma. Mae'r rhain yn amrywio llawer - ceir traethau o ro a cherrig a thraethau eraill o dywod meddal a llyfn mewn mannau fel Nefyn, Porthdinllaen, Porthor. Mae rhai traethau yn adnabyddus ac amlwg - ac felly yn medru bod yn brysur yn yr haf ond mae yma draethau mwy cuddiedig a thawel hefyd - llecynnau perffaith am dipyn o heddwch.

5.0 GWELEDIGAETH AR GYFER AHNE LLŶN

5.1 Cyflwyniad

5.1.1 Mae'r rhan yma o'r Cynllun yn symud ymlaen i ystyried dyfodol yr ardal a'r hyn y gall y Cynllun ei wneud er lles yr AHNE. Nod sylfaenol y Cynllun Rheoli yw arwain gweithredu ar faterion craidd yr AHNE – sef gwarchod, cynnal a gwella harddwch naturiol a rhinweddau arbennig yr ardal. Er mwyn gwireddu hyn bydd raid anelu i ddylanwadau ar weithgareddau sydd yn niweidiol neu'n llesol i'r rhinweddau hynny.

5.1.2 Nod tymor hir ar gyfer yr Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol a geir yn y Weledigaeth. Mae yn ddatganiad penodol ac felly rhaid edrych ymhellach i'r dyfodol na 2019 pryd y bydd yn Cynllun Rheoli yn cael ei adolygu nesaf. Roedd y Weledigaeth wreiddiol yn cyfeirio at 2020 ond yn ystod yr adolygiad diweddaraf penderfynwyd fod 2040 yn garreg filltir addas ar gyfer y Weledigaeth i'r Cynllun diwygiedig.

5.1.3 Wrth gwrs mae angen i'r Weledigaeth roi sylw i rinweddau arbennig yr AHNE a'r cyflwr yr anelir ato yn y dyfodol. Materion eraill y rhoddwyd sylw iddynt yw:

- datblygiadau tebygol yn y dyfodol a thueddiadau lleol a byd eang.
- y rhyngweithio rhwng ansawdd amgylcheddol a chefnogi economïau a chymunedau lleol - sydd wrth wraidd datblygiad cynaliadwy
- newid hinsawdd a'r ymatebion i hynny
- yr ystod eang o wasanaethau naturiol a manteision mae amgylchedd arbennig yr AHNE yn ei gynnig a'i ddarparu.

5.2 Egwyddorion Sylfaenol

5.2.1 Cyn gosod y Weledigaeth ar gyfer yr ardal sefydlwyd cyfres o egwyddorion i fod yn sail ar gyfer y Cynllun Rheoli. Diffiniwyd yr egwyddorion hyn yn dilyn ystyried y rhesymau sylfaenol dros ddynodi AHNE, lles tymor hir yr ardal, cynaliadwyedd a materion lleol a byd eang perthnasol.

5.2.2 Yn ystod y broses o adolygu'r Cynllun Rheoli fe ailedrychwyd ar yr egwyddorion a chael fod y pedair egwyddor yn y Cynllun blaenorol (2009-14) yn parhau yn berthnasol gyda addasiadau bychan. Gwelir yr egwyddorion yn dilyn:

EGWYDDOR 1

Gwarchod, cynnal a lle bo'n briodol adfer y nodweddion sy'n gwneud ardal Penrhyn Llŷn yn arbennig ac unigryw.
--

5.2.3 Cyfuniad o nodweddion ac asedau sydd yn gwneud Llŷn yn ardal unigryw ac yn ffurfio rhan bwysig o'i chymeriad. Diffiniwyd y nodweddion neu'r rhinweddau hyn yn y rhannau blaenorol o'r Cynllun ac mae'n cynnwys y tirlun, bywyd gwyllt, amgylchedd hanesyddol, cymunedau a'r iaith. Prif ffocws y Cynllun Rheoli fydd anelu i warchod, cynnal a lle bo'n bosibl i wella'r nodweddion neu'r rhinweddau hyn.

- 5.2.4 Mae'n bwysig sicrhau fod datblygiadau newydd a ganiateir yn gweddu i'r ardal ac felly bydd materion megis maint, graddfa, dyluniad a deunyddiau yn bwysig. Yn aml gellir lleihau effaith ddatblygiadau newydd y tirlun a'r amgylchedd trwy fesurau megis lleoliad addas, dylunio sy'n gweddu a thirlunio.
- 5.2.5 Mae'r drefn gynllunio yn chwarae rhan bwysig yn hyn trwy asesu ceisiadau ac atal datblygiadau fyddai yn cael effaith annerbyniol ar yr AHNE neu osod amodau i wneud datblygiadau yn fwy derbyniol.

EGWYDDOR 2

Cymeryd camau i hyrwyddo a hybu datblygiad cynaliadwy a pharatoi at gyfer newid hinsawdd yn y dyfodol.

- 5.2.6 Mae gan y Cynllun Rheoli a gweithgareddau'r Gwasanaeth AHNE ran bwysig i'w chwarae o ran codi ymwybyddiaeth a gweithredu ar faterion amgylcheddol lleol a byd eang, datblygiad cynaliadwy ac oblygiadau newid hinsawdd.
- 5.2.7 Gall codi ymwybyddiaeth a gweithredu yn lleol gyfrannu at weithredu cenedlaethol i leihau llygredd, arbed ynni, lleihau teithio a cheisio sicrhau fod datblygu yn gynaliadwy yn y tymor hir. Hefyd mae rhaid rhoi sylw i effeithiau posibl newid hinsawdd a lefel y môr y codi yn arbennig mewn ardal arfordirol fel Penrhyn Llŷn.

EGWYDDOR 3

Adnabod, hyrwyddo ac ennyn gwerthfawrogiad o'r gwasanaethau a manteision amgylcheddol a ddarperir yn yr AHNE.
--

- 5.2.8 Dynodwyd Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol ar sail eu harddwch naturiol ac am eu bod yn ardaloedd arbennig o gefn gwlad ac arfordir. Ond hefyd mae gan yr ardaloedd hyn rôl bwysig i'w chwarae mewn darparu cyfleon ar gyfer pob math o weithgaredd i ymlacio a hamddena i bobol leol ac ymwelwyr. Erbyn hyn mae mwy a mwy o ymwybyddiaeth o bwysigrwydd cyfleon fel hyn a'r budd y gall yr ardaloedd hyn ei gynnig o ran iechyd a lles cyffredinol y boblogaeth.
- 5.2.9 Gall y Cynllun Rheoli, a'r gweithredoedd fydd yn deillio ohono, wneud llawer i godi ymwybyddiaeth pobol leol o'r cyfleon sydd ar drothwy eu drws. Hefyd mae cyfleon i gyfleu negeseuon tebyg i ymwelwyr o bob math sy'n dod i Llŷn. Mae'r Cynllun hefyd codi ymwybyddiaeth arweinwyr meysydd iechyd a lles yn ogystal â gwleidyddion am yr hyn y gall y tirluniau gwarchoddedig ei gynnig.

EGWYDDOR 4

Cefnogi cymunedau a'r bobol sy'n byw a gweithio yn Llŷn ac ennyn diddordeb yn yr AHNE ac yn nyfodol yr ardal.
--

- 5.2.10 Mae'n bwysig sylweddoli mai tirlun byw yw AHNE Llŷn. Y bobol leol a'r cymunedau sy'n rhoi lliw a bywyd i'r ardal ac yn cynnal a chadw llawer o'r rhinweddau sy'n gwneud yr ardal yn arbennig ac unigryw. Bydd yn bwysig cefnogi'r bobol hyn a hefyd ceisio sicrhau eu bod yn cymryd diddordeb ac yn chwarae rhan fwy cadarnhaol yn rheolaeth yr AHNE a dyfodol yr ardal.

5.3 Dyfodol Llŷn

5.3.1 Lluniwyd y Weledigaeth ar sail yr wybodaeth a gasglwyd ac a gyflwynwyd yn y rhannau blaenorol y Cynllun. Mae'r rhannau hyn yn diffinio beth sydd yn arbennig am Llŷn, beth yw cyflwr y rhinweddau hyn a beth yw'r gweithredoedd sy'n rhoi pwysedd ar y rhinweddau neu sy'n fuddiol i'r rhinweddau. Yn ychwanegol mae'r Weledigaeth yn ystyried yr egwyddorion sylfaenol y cyfeiriwyd atynt yn dechrau'r rhan yma.

5.3.2 Felly dyma'r Weledigaeth ar gyfer Llŷn yn 2040:

ARDAL O DIRLUN AC ARFORDIR HARDD YN GYFOETHOG O FYWYD GWYLLT SY'N DARPAU LLU O WASANAETHAU NATURIOL. NODWEDDION HANESYDDOL YN CAEL COFNODI A'U GWERTHFAWROGI A CHYMUNEDAU LLEOL YN CYNNAL YR IAITH A'R DIWYLLIANT CYMREIG.

5.3.3 Er mwyn bod yn fwy penodol ynglŷn â nodweddion penodol yr ardal fe luniwyd gweledigaethau unigol sydd yn fwy manwl. Mae'r gweledigaethau hyn yn gosod darlun o gyflwr delfrydol y nodwedd dan sylw yn y dyfodol.

5.4 Y Tirlun, arfordir a morlun

5.4.1 Harddwch naturiol y tirlun, yr arfordir a'r golygfeydd cysylltiedig oedd prif sail dynodi AHNE Llŷn yn 1957 a'r Arfordir Treftadaeth yn 1974. Mae'r Weledigaeth yn nodi'r bwriad o gynnal a chadw'r rhinweddau naturiol arbennig yma a rhan bwysig o hynny yw bod unrhyw ddatblygiadau newydd sydd yn cael eu caniatáu yn y dyfodol o safon dda ac yn gweddu i amgylchedd yr ardal.

5.4.2 Y weledigaeth a osodwyd ar gyfer y dyfodol yw:

Penrhyn o wastatir a bryniau amlwg ac arfordir hardd. Golygfeydd naturiol gwych a pherthynas agos gyda'r môr. Tai, ffyrdd a datblygiadau newydd eraill yn gweddu yn dda i amgylchedd naturiol ag hanesyddol yr AHNE.

5.5 Purdeb a llonyddwch

5.5.1 Ar hyn o bryd mae Llŷn yn ardal lle mae llygredd amgylcheddol yn isel ac mae'r Weledigaeth isod yn rhagweld y bydd hynny yn parhau ac efallai bydd rhai gwelliannau yn y dyfodol. Y gobaith hefyd yw bydd y lefelau isel o weithgareddau, sŵn a golau yn Llŷn yn cael ei gynnal ac felly fod cymeriad llonydd a thawel yr ardal yn parhau.

5.5.2 Gweler y weledigaeth isod:

Lefelau isel o lygredd, sŵn a golau nos ac awyrgylch o dawelwch, unigedd a hedd.

5.6 Cynefinoedd a Bywyd Gwyllt

- 5.6.1 Yn anffodus mae llawer o gynefinoedd naturiol Llŷn wedi crebachu yn sylweddol yn ystod ail hanner y ganrif ddiwethaf oherwydd prosesau amaethyddol mwy effeithiol ac erbyn hyn mae rhai yn adnodd prin. Mae angen gwarchod ac adfer rhai o'r cynefinoedd hyn a gwella rheolaeth ohonynt er gwireddu'r weledigaeth.
- 5.6.2 Mae cymeriad gwledig ac arfordirol yr ardal, a hefyd ei natur di-lygredd, yn golygu ei bod yn hafan i gyfoeth o fywyd gwyllt. Y gobaith yw y bydd Llŷn yn parhau i fod yn gynefin ar gyfer amrywiaeth fawr o anifeiliaid, ymlusgiaid, pryfetach, adar a chreaduriaid y môr yn cynnwys rhai sydd bellach yn brin trwy wledydd Ewrop.
- 5.6.3 Y weledigaeth yw:

Rhostiroedd a chynefinoedd allweddol eraill Llŷn yn cael eu gwarchod a'u rheoli'n effeithiol a'r cyfoeth o fywyd gwyllt yn cael ei warchod a'i gynnal.

5.7 Yr Amgylchedd Hanesyddol

- 5.7.1 Mae ardal Llŷn ac Ynys Enlli wedi ei chynnwys ar y Gofrestr o Dirweddau o Ddiddordeb Hanesyddol Eithriadol yng Nghymru fel cydnabyddiaeth o gyfoeth yr amgylchedd hanesyddol yn yr ardal.
- 5.7.2 Fel y gwelwyd yn rhan flaenorol y Cynllun mae amgylchedd hanesyddol yr ardal yn cynnwys amrywiaeth helaeth o adnoddau. Mae'r adnoddau hyn yn cynnwys olion archeoleg a hanesyddol cynnar fel meini hirion a cheyrydd, olion gweithgaredd diwydiannol fel hen chwareli, gwaith mwyn, iardiau glo ac odyonnau calch. Hefyd mae adeiladau hanesyddol a rhannau traddodiadol o bentrefi hefyd yn elfen bwysig o'r dreftadaeth adeiledig. Dengys arolygon fod adeiladau hanesyddol mewn perygl oherwydd diffyg cynnal a chadw a datblygiadau anaddas yn amharu ar eu cymeriad a'u hedrychiad ond ar y cyfan mae rhannau traddodiadol o bentrefi wedi cynnal eu cymeriad gwreiddiol yn dda.
- 5.7.3 Y gobaith hefyd yw y bydd mwy o wybodaeth am yr amgylchedd hanesyddol ar gael a mwy o gyfeion i ymweld â safleoedd ac adeiladau.
- 5.7.4 Y weledigaeth a osodwyd ar gyfer y dyfodol yw:

Nodweddion hanesyddol fel meini hirion, cloddiau, ffynhonnau, eglwysi a bythynnod yn cael eu gwarchod a'u cynnal yn ddigonol. Cyfeion da ar gyfer ymweld a dysgu am olion, safleoedd ac adeiladu hanesyddol pwysig Llŷn.

5.8 Pobol a Chymuned

- 5.8.1 Mae'r bobl sy'n byw a gweithio yn yr ardal yn cyfrannu at ei chymeriad a'i hunaniaeth ac yn cynnal traddodiadau, diwylliant a'r iaith. Drwy gael amodau byw teg a chyfeion ar gyfer mwynhau a gwneud bywoliaeth yn yr ardal mae'r weledigaeth yn rhagweld y bydd cymunedau yn sefydlog ac yn ffynnu. Yn ei dro bydd trigolion lleol a'r cymunedau yn fodd i gynnal un arall o nodweddion arbennig Llŷn sef yr iaith a'r diwylliant.
- 5.8.2 Gweler y weledigaeth isod:

Cymunedau sefydlog yn mwynhau safon byw da a phobol a phlant yn ymwybodol o hanes a thraddodiadau'r ardal ac yn cynnal y diwylliant a'r iaith Gymraeg.

5.9 Yr iaith a'r diwylliant Cymreig

5.9.1 Mae diwylliant lleol unigryw, gyda blas Cymreig arbennig arno, yn perthyn i Llŷn ac mae'r iaith Gymraeg yn rhan greiddiol ohono. Mae'r iaith a'r diwylliant dan gryn fygythiad oherwydd allfudiad o'r gymdeithas gynhenid a mewnfudiad o bobl sydd yn aml ddim yn ymwybodol o hanes a diwylliant yr ardal. Drwy weithredoedd, prosiectau ac ymgyrchoedd yn y blynyddoedd i ddod y gobaith yw y bydd y Gymraeg yn parhau i fod yn brif iaith yr ardal yn 2040.

5.9.2 Gobaith arall yw y bydd elfennau ieithyddol a diwylliannol lleol yn cael eu cofnodi a'u hyrwyddo yn ystod y cyfnod dan sylw, drwy wahanol brosiectau gan gymunedau, awdurdodau cyhoeddus a mentrau eraill.

5.9.3 Y weledigaeth yw:

Y Gymraeg yn brif iaith Llŷn, enwau Cymraeg yn cael eu harddel a'r diwylliant Cymreig wedi ei gofnodi'n dda ac yn ffynnu.

5.10 Gwaith, cynnyrch a sgiliau

5.10.1 Dros y canrifoedd mae diwydiannau primaidd o amaethu, chwarelydda a physgota wedi cael dylanwad trwm ar gymeriad yr ardal ac wedi bod yn sylfaen i'r economi leol. Credir fod ganddynt gyfraniad parhaol i'w wneud i economi Llŷn ond gall mabwysiadu dulliau mwy cynaliadwy o weithredu fod o fudd sylweddol i rinweddau arbennig yr ardal. Hefyd yn Llŷn mae busnesau bychain a hunangyflogaeth yn bwysig o'r economi wledig gan gyfrannu at yr economi a chymeriad yr ardal.

5.10.2 Mae'r diwydiant twristiaeth a hamdden yn dod a budd economaidd sylweddol ac yn gymorth i gynnal gwasanaethau lleol. Ond mae'n amlwg fod sgil effeithiau pur ddifrifol i rai o rinweddau arbennig yr ardal ynghlwm â'r diwydiant. Y gobaith ar gyfer y dyfodol yw y gellir taro cydbwysedd rhwng elwa o'r diwydiant, lleihau ei ardrawiad a chynnal safon yr amgylchedd. Mae datblygu'r diwydiant ar sail gynaliadwy yn cynnig budd sylweddol i'r economi lleol ac o ran effeithiau ar y rinweddau arbennig.

5.10.3 Y weledigaeth yw:

Ffermio, pysgota a chwarelydda yn parhau i ddarparu gwaith a chynnyrch lleol safonol. Twristiaeth a diwydiannau bychain gwledig eraill yn cyfrannu tuag at yr economi leol heb amharu ar amgylchedd arbennig yr ardal.

5.11 Llwybrau a Mynediad

5.11.1 Mae hawliau tramwy a hawl mynediad yn adnodd pwysig i ardal fel Llŷn. Heb yr hawliau hyn ni fyddai modd cael mynediad at rannau helaeth o'r ardal a'r arfordir.

At y dyfodol y gobaith yw y bydd yr hawliau yma yn cael eu gwarchod a'r llwybrau yn cael eu cynnal, er fe sylweddolir y bydd raid blaenoriaethu ar sail adnoddau. Dangosodd gwaith ymchwil fod cyfleon i wella'r ddarpariaeth ar gyfer yr anabl yn Llŷn ac erbyn 2040 gobeithir y bydd gwelliannau wedi eu cyflwyno mewn rhai mannau lle bo hynny'n ymarferol bosibl.

5.11.2 Nod arall fydd sicrhau fod y cynnydd mewn defnyddio hawliau tramwy, beicio a defnyddio cludiant cyhoeddus yn y dyfodol - ar sail lles ac iechyd cyhoeddus, cynyddu gwerthfawrogiad a mwynhad o'r AHNE ac er budd yr amgylchedd. Felly bydd codi ymwybyddiaeth yn bwysig, yn ogystal â rheolaeth i leihau gwrthdaro a datblygu gwell perthynas rhwng perchnogion, rheolwyr a gwahanol grwpiau o ddefnyddwyr.

5.11.3 Y weledigaeth ar gyfer y dyfodol yw:

Hawliau tramwy a thir gyda hawl mynediad yn cael eu mwynhau yn ddi-rwystr a cyfleon mynediad ar gyfer yr anabl wedi cynyddu. Cerdded, beicio, marchogaeth a gweithgareddau hamdden dŵr di-fodur yn weithgareddau poblogaidd.

Eitem 9

PWYLLGOR	Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn
DYDDIAD	18 Tachwedd 2015
TEITL	Her Gwynedd
PWRPAS	Gwybyddu Aelodau
AWDUR	Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn
ARGYMHELLIAD	Derbyn yr Wybodaeth

1.0 CYFLWYNIAD

- 1.1 Her Gwynedd yw'r enw sydd wedi ei roi ar ymarferiad gan Gyngor Gwynedd ar sut i ddelio efo diffyg yng nghyllideb y Cyngor yn y blynyddoedd i ddod. Mae hyn yn cynnwys gwneud toriadau ariannol gwerth £7 miliwn.
- 1.2 Mae diffyg yn y gyllideb am fodoli oherwydd fod y grant gan Lywodraeth Cymru yn gostwng tra bydd chwyddiant a chynnydd yn y galw am wasanaethau yn parhau. Mae'r Cyng or yn bwriadu cynyddu Treth Cyngor i gwrdd â rhan o'r diffyg ond hefyd bwriedir gwneud toriadau ariannol sylweddol yn ogystal ag arbedion pellach. Gellir cael gwybodaeth lawn am gefndir y sefyllfa ariannol ar safle we'r Cyngor.

2.0 TORIADAU POSIBL

- 2.1 Oherwydd y sefyllfa uchod bu i Gabinet Gyngor Gwynedd ystyried rhestr faith o doriadau ariannol posibl. Roedd gwybodaeth wedi ei ddarparu i'r Aelodau ar yr gwahanol wasanaethau, yn cynnwys Gwasanaeth yr Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE) - o ran y gwaith a wneir, cefndir statudol, grantiau ayb.
- 2.2 Yna bu cyfres o weithdai gyda Aelodau Lleol ar y gwahanol opsiynau cyn i'r Cabinet benderfynu ar restr o doriadau posibl i ymgynghori arnynt. Roedd dileu'r Gwasanaeth AHNE yn un o'r toriadau posibl y penderfynwyd ei gynnwys a nodwyd y byddai hynny yn arbed **£39,150** i'r Cyngor.

3.0 YMGYNGHORI AR HER GWYNEDD

- 3.1 Aeth y Cyngor ymlaen i drefnu ymgynghoriad ar y toriadau posibl dan y teitl Her Gwynedd. Nodwyd fod y Cyngor yn awyddus i gael barn pobol Gwynedd ar y sefyllfa. Trefnwyd i gael barn y bobol trwy:
- Cyfarfodydd Galw i Mewn – mewn 19 o leoliadau trwy Wunedd
  - Fforymau Cyhoeddus – mewn 13eg o Ysgolion Uwchradd trwy'r Sir
  - Holiadur – copïau papur ag ar y we.
- 3.2 Mae dull yr ymgynghoriad hwn yn wahanol i'r arfer oherwydd ei fod yn darparu cyfle i unigolion a sefydliadau ddewis pa wasanaethau yr hoffent eu gadw – hyd

at gyfanswm o £5 miliwm. Mae llawer o wasanaethau dan sylw yn cynnwys gwaith amgylcheddol, cynnal ffyrdd, trafndiaeth cyhoeddus, canolfannau hamdden ayb.

- 3.3 Gyda rhai o'r gwasanaethau mae yn bosib cadw gwahanol lefel o wasanaeth sydd yn rhoi mwy/ llai o arbedion. Gyda'r Gwasanaeth AHNE dim ond un opsiwn sydd sef cynnal y Gwasanaeth.
- 3.4 Yn amlwg mae oblygiadau sylweddol i'r toriadau hyn trwy'r Sir, yn ogystal ag i ardal Llŷn.

4.0 Y GWASANAETH AHNE

- 4.1 Mae modd ddewis y Gwasanaeth AHNE fel un o'r gwasanaethau i'w gadw trwy lenwi'r holiadur papur neu electronic. Fodd bynnag, byddai angen cwblhau'r holiadur cyfan i wneud hyn ac nid yw pawb yn dewis gwneud hynny am wahanol resymau. Cafwyd ar ddeall y byddai yn dderbyniol i gefnogi'r Gwasanaeth AHNE yn uniongyrchol trwy ysgrifennu/ e-bostio yr Aelod Cabinet dros Gynllunio a Rheoleiddio.
- 4.2 Ysgrifennwyd atoch fel aelodau o'r Cydbwyllgor Ymgynghorol yn tynnu sylw at Her Gwynedd a'r bygythiad i'w Gwasanaeth AHNE. Hefyd cysylltwyd efo partneriaid gwaith, rhai sydd wedi derbyn grant o'r Gronfa, unigolion sydd wedi elwa o weithgareddau'r AHNE ayb er eu gwybyddu o'r sefyllfa a gofyn am eu cefnogaeth.
- 4.3 Rydym hefyd ar ddallt fod y Cyngor wedi ymgynghori yn uniongyrchol gyda cyrff fel Cyfoeth Naturiol Cymru, Ymgrych Diogelu Cymru Wledig a'r Gymdeithas dros AHNE.

5.0 CAMAU NESAF

- 5.1 Yn wreiddiol roedd yr ymgynghoriad cyhoeddus i ddod i ben ar y 13eg o Dachwedd ond penderfynwyd ei ymestyn hyd at ddiwedd y mis.
- 5.2 Yn dilyn hyn bydd yr ymateb i'r ymgynghori yn cael ei ddadansoddi – ond nid oes unrhyw wybodaeth hyd yma ynglŷn â sut y bwriedir gwneud hynny.
- 5.3 Deallir wedyn y bydd y toriadau yn cael ei trafod mewn cyfarfod o'r Cyngor llawn yn gynnar yn 2016 a phenderfyniadau yn cael eu gwneud o ran pa doriadau i'w gweithredu o Ebrill 2016 ymlaen.

6.0 ARGYMHELLIAD

- 6.1 Derbyn yr wybodaeth

Eitem 10

PWYLLGOR	Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn
DYDDIAD	18 Tachwedd 2015
TEITL	Adolygiad o Dirweddau Dynodedig Cymru
PWRPAS	Gwybyddu Aelodau
AWDUR	Rheolwr Gwasanaeth AHNE Llŷn
ARGYMHELLIAD	Derbyn yr Wybodaeth

1.0 CYFLWYNIAD

- 1.1 Mae'r adroddiad hwn yn cynnwys gwybodaeth am y sefyllfa ddiweddaraf o ran yr Adolygiad o Dirweddau Dynodedig a gomisiynwyd gan Llywodraeth Cymru.

2.0 YR ADOLYGIAD O DIRWEDDAU DYNODEDIG

- 2.1 Yn 2014 sefydlwyd Panel o 3 i gynnal Adolygiad o Dirweddau Dynodedig Cymru, sef Yr Athro Terry Marsden, Dr Ruth Williams a Mr John Lloyd Jones.
- 2.2 Roedd Cam 1 o'r Adolygiad yn edrych ar bwrpas y tirluniau dynodedig a manteision/ anfanteision categoreiddio Tirluniau Dynodedig Cymru o dan un math o ddynodiad. Adroddwyd ar casgliadau Cam 1 yr Adolygiad yn Mawrth 2015 ac adeg hynny penderfynwyd anfon rhai sylwadau ychwanegol i sylw'r Panel.

3.0 CAM 2 YR ADOLYGIAD

- 3.1 Aeth y Panel ymlaen wedyn i ystyried Cam 2 o'r Adolygiad – oedd yn ystyried y modd mae'r Parciau Cenedlaethol a'r AHNE yn cael eu rheoli a'u llywodraethu. Cyflwynwyd papurau cefndirol oedd yn rhoi gwybodaeth am Gam 2 yr Adolygiad yn y cyfarfod o'r Cydbwyllgor a gynhaliwyd ar 24ain o Fehefin 2015.
- 3.2 Yn dilyn trafodaeth penderfynwyd ar nifer o sylwadau i'r gwneud o ran Rhan 2 yr Adolygiad a bu i'r Uned AHNE eu hanfon ymlaen i sylw'r Panel. Gwnaed sylwadau ar Ran 2 hefyd gan AHNE eraill Cymru, Awdurdodau y Parciau Cenedlaethol a nifer o sefydliadau eraill oedd gan ddiddordeb yn y mater. Yn ogystal, cynhaliodd y Panel nifer o gyfarfodydd trafod gyda unigolion a sefydliadau.

4.0 ADRODDIAD TERFYNOL

- 4.1 Erbyn hyn mae'r Panel Adolygu wedi cwblhau yr Adroddiad Terfynol ac wedi ei chyflwyno i Llywodraeth Cymru.

4.2 Mae'n Adroddiad swmpus a thrylwyr sydd yn cynnwys 69 o Argymhellion. Mae crynodeb o'r Adroddiad wedi ei chynnwys fel Atodiad a gellir derbyn copi o'r adroddiad llawn gan yr Uned AHNE.

4.2 Gwnaed Datganiad am yr Adolygiad gan y Gweinidog Carl Sargeant ar Hydref 29; gellir gweld copi o'r Datganiad yn yr Atodiad. Ymysg pethau eraill mae'r Datganid yn nodi:

“Rwyf am i'r ardaloedd hyn – ardaloedd y mae eu harddwch godidog yn cael ei werthfawrogi - fod yn dirweddau llawn bywyd sy'n cynnwys cymunedau bywiog a chadarn lle mae digon o gyfleoedd i wneud gweithgareddau yn yr awyr agored ac ecosystemau cyfoethog...

Mae'r adroddiad yn gwneud 69 argymhelliad sy'n cynnwys llawer iawn o gynigion a sylwadau ar ddibenion, egwyddorion, gweledigaeth, modelau, cynllunio a chyllido. Oherwydd maint a chwmpas sylweddol yr argymhellion, bydd yn rhaid mynd ati i wneud rhagor o waith i ddeall y budd y gallan nhw greu a'r canlyniadau. “

4.3 Mae yna oblygiadau pellgyrhaeddol i'r argymhellion sydd yn yr Adroddiad a'r disgwyliadau sydd ar y Tirweddau Dynodedig ar gyfer y dyfodol. Er mwyn symud ymlaen gyda'r mater mae'r Gweinidog wedi nodi y bydd Gweithgor, dan arweinyddiaeth yr Arglwydd Dafydd Ellis-Thomas, yn cael ei sefydlu i ystyried yr argymhellion.

5.0 ARGYMHELLIAD

5.1 Derbyn yr wybodaeth

ATODIADAU

Copi o ddatganiad Llywodraeth Cymru, Hydrefn 29ain 2015

Crynodeb o'r Adroddiad Terfynol ar yr Adolygiad o Dirweddau Dynodedig yng Nghymru

Datganiad Ysgrifenedig - Cyhoeddi Adolygiad o'r Tirweddau Dynodedig yng Nghymru

Diweddarwyd 29 Hydref 2015

Carl Sargeant, y Gweinidog Cyfoeth Naturiol

Heddiw, rwyf wedi cyhoeddi'r adroddiad o'r Adolygiad Annibynnol o'r Tirweddau Dynodedig yng Nghymru.

Ddiwedd mis Medi y llynedd, fe gomisiynais banel o arbenigwyr, dan gadeiryddiaeth yr Athro Terry Marsden, i werthuso a deall yn well a oes gan ein tirweddau dynodedig yng Nghymru – ein Parciau Cenedlaethol a'n Hardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol – y dibenion, y rheolaethau a'r trefniadau llywodraethol i fodloni cyfleoedd sylweddol a'r heriau yr ydym yn eu hwynebu heddiw ac yn y dyfodol.

Rwyf am i'r ardaloedd hyn – ardaloedd y mae eu harddwch godidog yn cael ei werthfawrogi - fod yn dirweddau llawn bywyd sy'n cynnwys cymunedau bywiog a chadarn lle mae digon o gyfleoedd i wneud gweithgareddau yn yr awyr agored ac ecosystemau cyfoethog.

Rwy'n falch bod yr adroddiad hwn yn ceisio ystyried pwysigrwydd Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol a Bil yr Amgylchedd i gysylltu a chynyddu buddiannau cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol yr ardaloedd pwysig hyn. Mae'r Panel yn cytuno â'm barn i ei bod hi'n hen bryd inni feddwl am ffordd newydd o greu dibenion ac o lywodraethu ac rwy'n cytuno â'u crynodeb hwy bod hyn yn angenrheidiol fel bod modd i ni ymateb yn well i heriau amgylcheddol sy'n mynd yn fwyfwy cymhleth, anghydraddoldebau yn y sector iechyd a lles a chreu cymunedau gwledig sy'n fwy bywiog.

Mae'r adroddiad yn gwneud 69 argymhelliad sy'n cynnwys llawer iawn o gynigion a sylwadau ar ddibenion, egwyddorion, gweledigaeth, modelau, cynllunio a chyllido. Oherwydd maint a chwmpas sylweddol yr argymhellion, bydd yn rhaid mynd ati i wneud rhagor o waith i ddeall y budd y gallan nhw greu a'r canlyniadau.

Rwyf wedi gofyn i'r Arglwydd Dafydd Ellis-Thomas AC arwain Gweithgor Tirweddau'r Dyfodol fydd yn cynnwys cynrychiolwyr o'r parciau cenedlaethol, Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol, grwpiau diddordeb, busnesau a llywodraeth leol. Bydd y grŵp yn archwilio'r argymhellion hyn a'r achos dros ddiwygio sy'n cyd-fynd â'r blaenoriaethau ar gyfer diwygio gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru. Byddan nhw'n cyflwyno eu canfyddiadau mewn adroddiad y flwyddyn nesaf.

Tirweddau Cenedlaethol: Gwireddu eu Potensial

Adolygiad o Dirweddau
Dynodedig yng Nghymru
Adroddiad Terfynol

Yr Athro Terry Marsden

John Lloyd-Jones

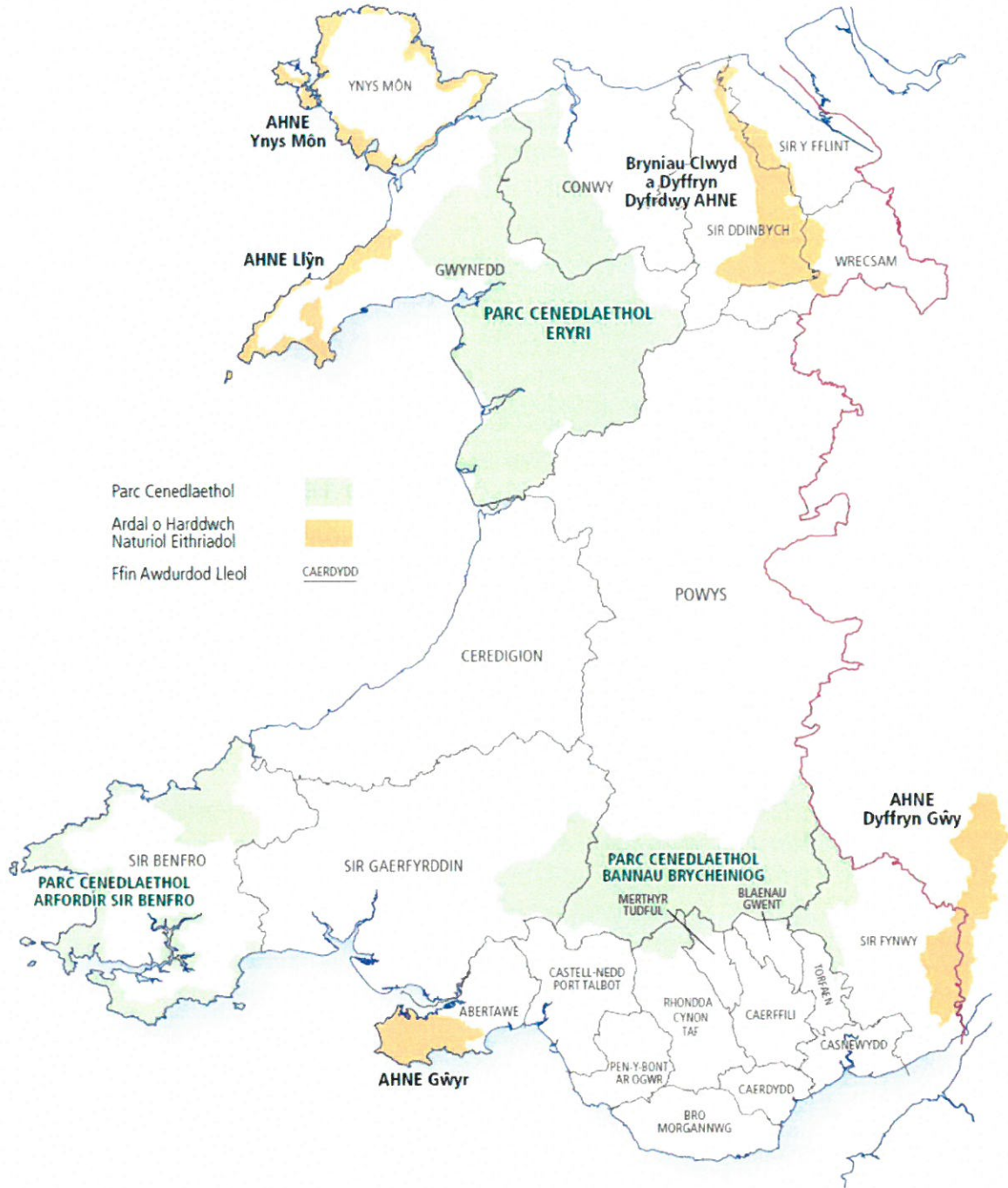
Dr Ruth Williams

CYMRU

Parciau Cenedlaethol & AHNE

© Hawffraint a hawliau cronfa ddata'r Goron 2014.
Arolwg Ordnans 100021874
Cartograffeg • Ulywodraeth Cymru
Ebrill 2014

Rhagair y Cadeirydd.....	4
Crynodeb Gweithredol ac Argymhellion.....	7
Pennod 1. Cyflwyniad.....	27
Pennod 2. Sut aethom ati i gasglu tystiolaeth ar gyfer Cam Dau.....	31
Pennod 3. Ymatebion i'r cais am dystiolaeth.....	35
Pennod 4. Cyd-destun sy'n newid i Dirweddau Dynodedig Cymru.....	37
Pennod 5. Llywodraethu Tirweddau Dynodedig Cymru – y Model Presennol	55
Pennod 6. Egwyddorion a Dibenion Tirweddau Dynodedig Cymru.....	103
Pennod 7. Gweledigaeth ar gyfer Tirweddau Cenedlaethol Cymru.....	113
Pennod 8. Fframwaith Llywodraethu Newydd ar gyfer Tirweddau Dynodedig Cymru	129
Atodiad	
Atodiad i. Adolygiad o Dirweddau Dynodedig yng Nghymru..... Argymhellion Cam Un	166
Atodiad ii. Cais am gyfraniadau tystiolaeth Cam Dau	170
Atodiad iii. Sesiynau casglu tystiolaeth Cam Dau.....	172
Atodiad iv. Astudiaethau Achos.....	176
Atodiad v. Llyfryddiaeth.....	227
Atodiad vi. Cynllun Rheoli Parc Cenedlaethol a dangosyddion Adroddiadau ar Gyflwr y Parciau	235
Atodiad vii. Diagram Ilif Arian.....	242
Atodiad viii. Diagram Ilif Rheoli Contractau	243
Atodiad ix. Diagram Ilif Rheoli Datblygiadau Cynllunio.....	244
Atodiad x. Diagram Ilif Gorfodaeth Cynllunio.....	245

Rhagair y Cadeirydd

Dros y flwyddyn ddiwethaf bûm yn gweithio, ynghyd ag aelodau'r panel, Dr Ruth Williams a John Lloyd Jones, i'r Gweinidog Cyfoeth Naturiol ar adolygiad annibynnol o Dirweddau Dynodedig Cymru. Mae'r Gweinidog "eisiau sicrhau bod ein tirweddau dynodedig yn y sefyllfa orau i fodloni'r heriau cyfredol a heriau'r dyfodol, ac adeiladu ar eu statws sy'n cael ei gydnabod yn rhyngwladol".

Ein gwaith, a'r hyn y cawsom ein hannog i'w wneud, oedd creu dull parhaol a llawn gweledigaeth o alluogi'r ardaloedd hyn sy'n bwysig yn genedlaethol i ymateb i heriau ac amodau gwahanol iawn i'r hyn a'u hwynebai pan gawsant eu sefydlu'n gyntaf yn y cyfnod yn syth ar ôl y rhyfel. Mae'r ffaith eu bod yn dal yno ac yn cael eu gwerthfawrogi cymaint gan gynifer o bobl ynnddi ei hun yn dystiolaeth o weledigaeth ac arloesedd eu sylfaenwyr yn y cyfnod hwnnw, ac er y cafwyd rhai addasiadau technegol o ran eu statws yn ystod y cyfnod a ddilynodd, mae'n bwysig parchu llwyddiant parhaus y dynodiadau dros y trigain mlynedd neu fwy ers eu sefydlu.

Er eu llwyddiant, ac yn wir yn rhannol o'i herwydd, rydym wedi cytuno â'r Gweinidog ei bod yn bwysig ac yn amserol i ni feithrin ymagwedd annibynnol, ffres, mwy hirdymor a llawn gweledigaeth tuag at y dibenion sy'n sail i'w statws gwarchoddedig, a'u trefniadau llywodraethu cyffredinol ar yr adeg hon. Mae cydbwysu eu hamcanion gwreiddiol deul o warchod eu harddwch naturiol ac annog mynediad iddynt gan y cyhoedd yr un mor bwysig yn awr ag yn y cyfnod yn syth ar ôl y rhyfel; adeg pan welwyd yn glir fod angen ymestyn a diogelu hawliau tramwy cyhoeddus i'n tirweddau mwyaf annwyl a nodedig. Mae'r hawliau cyhoeddus a'r gofynion hyn yr un mor bwysig o hyd, ond mae tirweddau dynodedig yn wynebu heriau eraill newydd, heriau y gellid dadlau eu bod yn fwy cymhleth, nad oeddent yn bodoli saith deg o flynyddoedd yn ôl.

Caiff y rhain eu crynhoi yn yr adroddiad terfynol hwn ac maent i'w gweld yn yr amrywiaeth eang o dystiolaeth a gawsom yn ysgrifenedig ac ar lafar; ac maent yn cwmpasu'n glir rôl ehangach y lleoedd hyn fel asedau tirwedd amgylcheddol a naturiol a gydnabyddir yn rhyngwladol, eu harwyddocâd diwylliannol ac economaidd-gymdeithasol byw a bywiog, a'u rôl bosibl yn parhau i ddiwallu anghenion y cyhoedd a llesiant cenedlaethau'r dyfodol. Ynghyd ag ymrwymiad clir Llywodraeth Cymru i ddatblygu cynaliadwy a llesiant, mae angen i ni sicrhau

bod yr offer gan ein tirweddau mwyaf annwyl i gynnal a gwella eu rôl ar gyfer y cenedlaethau i ddod, fel eu bod yn gallu profi ac elwa o'r rhain i'r un graddau.

Yn ystod yr adolygiad, gwelodd y panel ei bod hi'n hen bryd edrych o'r newydd ar ddibenion a threfniadau llywodraethu tirweddau dynodedig Cymru. Mae o leiaf dri rheswm am hyn. Yn gyntaf, mae graddfa a chymhlethdod yr heriau amgylcheddol (megis newid yn yr hinsawdd a cholli bioamrywiaeth) sydd bellach yn ein hwynebu yn yr 21ain ganrif yn hollol wahanol i'r rhai a welwyd yn syth wedi'r rhyfel pan sefydlwyd y dynodiadau hyn yn gyntaf. Mae'n rhaid i'r tirweddau dynodedig chwarae rhan flaenllaw ac arloesol er mwyn cyflawni ac adfer byd carbon isel, a byd ôl-garbon wedyn, y bydd angen iddo esblygu dros yr ychydig ddegawdau nesaf (gweler y Gymdeithas Frenhinol, Gorffennaf 2015). Yn ail, mae maint yr anghydraddoldebau gofodol a chymdeithasol ym maes lles, iechyd, addysg a mynediad at hamdden awyr agored yn galw am lawer mwy gan y tirweddau dynodedig o ran gwella defnydd ehangach a mwy amrywiol o'u hasedau naturiol a ffisegol. Yn drydydd, ac mewn perthynas uniongyrchol â'r ddau bwynt cyntaf, mae angen i'r ardaloedd hyn fod yn gartref i gymunedau gwledig llawer mwy ffyniannus, lle gellir cadw, hyfforddi a denu pobl ifanc â chartrefi a swyddi cynaliadwy.

Mae'r tirweddau dynodedig bellach yn llawer mwy nag 'ysgyfaint gwyrdd' goddefol i boblogaethau trefol; fel y nodwn yn ein gweledigaeth, maent yn **'ffatrioedd llesiant'** newydd, dynamig a chynhyrchiol.

Dechreuodd y panel ar ei waith gyda hyn mewn cof a mynd ati i gynhyrchu'r adroddiad rydych yn ei ddarllen yn awr. Mae'r adroddiad terfynol hwn yn cyflwyno pob un o ganfyddiadau ac argymhellion yr adolygiad, yn cynnwys canfyddiadau ac argymhellion cam 1 sy'n gysylltiedig â natur y Dynodiadau a'u Dibenion a'u Dyletswyddau; a cham dau, sydd wedi adolygu trefniadau llywodraethu, swyddogaethau cynllunio a chynrychiolaeth effeithiol ac atebolrwydd.

Dros y flwyddyn ddiwethaf rydym wedi casglu ystod eang o dystiolaeth yn sail i'n canfyddiadau a'n hargymhellion, yn lleol, yn genedlaethol ac yn rhyngwladol. Yn yr adroddiad hwn rydym wedi hidlo cyfres o Egwyddorion sydd wedi llywio'r newidiadau i'r Dibenion. Yna, nodwyd Gweledigaeth newydd ar gyfer y Tirweddau Cenedlaethol, sy'n creu 25% o arwynebedd tir Cymru. Mae'r adrannau olaf yn nodi'n fanwl y trefniadau Llywodraethu a argymhellir ar gyfer cyflawni'r Weledigaeth hon.

Rydym yn argymhell Fframwaith Llywodraethu Tirweddau Cenedlaethol newydd a chynhwysfawr ar gyfer ein Tirweddau Cenedlaethol a gydnabyddir yn rhyngwladol. Rydym yn

cymeradwyo'r argymhellion hyn i'r Gweinidog, ac yn credu y byddant yn gwella perfformiad y tirweddau drwy gyfrannu'n llawnach tuag at agenda bolisi ac uchelgeisiau Llywodraeth Cymru ar draws y meysydd amgylcheddol, iechyd a lles, economaidd, datblygu cymunedol ac addysg. Byddant hefyd yn gwella cyfranogiad ac atebolrwydd yn genedlaethol ac yn lleol ac ar draws ystod ehangach o grwpiau amrywiol.

Drwy gydol cam cyntaf yr adolygiad cawsom ein taro gan frwdfrydedd amrywiaeth eang o randdeiliaid ynglŷn â'r ymdrech hon. Maent hefyd yn adleisio'r statws unigryw ac amlwg sydd i dirweddau dynodedig ym mywyd diwylliannol Cymru a'r DU.

Diolchiadau

Unwaith eto, hoffwn ganmol ysbryd cydweithredol, ymroddiad gwaith a chrebwyll profiadol fy nghydweithwyr, Dr Ruth Williams a John Lloyd Jones wrth gytuno ar yr argymhellion ar y cyd.

Mae'r Adolygiad, yn ei gyfanrwydd, wedi elwa'n fawr o'r diddordeb a gynhyrchodd ymhlith y cyhoedd a'r cyfraniadau llafar ac ysgrifenedig o bob rhan o Gymru a thu hwnt. Hoffai'r panel ddiolch i bawb sydd wedi cyfrannu am eu gwybodaeth, eu profiad a'u brwdfrydedd ynghylch pob un o'n tirweddau dynodedig.

Mae'r panel hefyd yn dymuno cydnabod y cymorth ysgrifenyddol ardderchog a gafodd gan dîm Tirweddau Dynodedig Llywodraeth Cymru, sy'n cynnwys Greg Pycroft, Ieuan Llŷr Jones ac Emily Kennedy. Hoffem hefyd ddiolch i Dr Marc Adams am y gefnogaeth ymchwil a ddarparodd yn ystod yr ail gam a'r Athrofa Ymchwil Lleoedd Cynaliadwy (PLACE) ym Mhrifysgol Caerdydd lle y cynhaliwyd y rhan fwyaf o'n cyfarfodydd.

Yr Athro Terry Marsden
Cadeirydd

Adolygiad o Dirweddau Dynodedig yng Nghymru

Crynodeb Gweithredol a Argymhellion

Cafodd Yr Adolygiad o Dirluniau Dynodedig yng Nghymru ei gomisiynu gan Carl Sargeant AC, Gweinidog dros Gyfoeth Naturiol yn 2014 i "sicrhau bod ein tirweddau dynodedig yn y sefyllfa orau i fodloni'r heriau cyfredol a heriau'r dyfodol, ac adeiladu ar eu statws sy'n cael ei gydnabod yn rhyngwladol".

Roedd hefyd am i ni ystyried y trefniadau llywodraethu a rheoli o'r wyth tirwedd ddynodedig Cymru; sut y byddai unrhyw ddyfodol gorff/gyrff llywodraethu yn hyrwyddo, cydweithio a gweithio ar y cyd orau wrth osgoi dyblygu a sut y byddai unrhyw gorff llywodraethu yn y dyfodol yn atgyfnerthu atebolrwydd lleol a gwneud penderfyniadau gorau. Gofynnwyd i ni hefyd ystyried rôl yr Awdurdodau Parciau

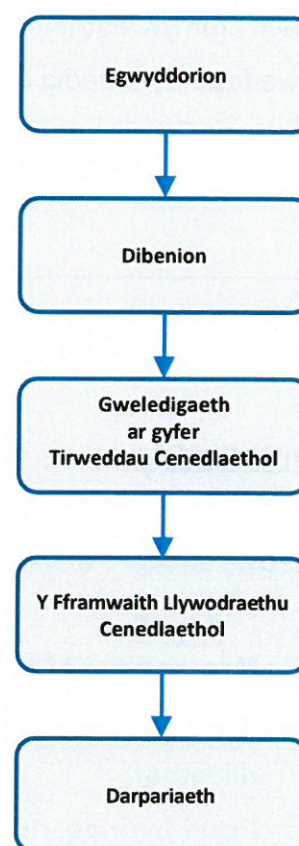
Cenedlaethol yn y dyfodol fel awdurdodau cynllunio ac i ystyried hyrwyddo amrywiaeth ar fyrddau'r cyrff sy'n rheoli'r ardaloedd hyn.

Roedd hefyd am i ni ystyried y trefniadau llywodraethu a rheoli o'r wyth dirweddau dynodedig Cymru; sut y byddai unrhyw dyfodol gorff/gyrff llywodraethu yn hyrwyddo, cydweithio a gweithio ar y cyd orau tra'n osgoi dyblygu a sut y byddai unrhyw gorff llywodraethu yn y dyfodol yn atgyfnerthu atebolrwydd lleol a gwneud penderfyniadau gorau. Gofynnwyd i ni hefyd ystyried rôl yr Awdurdodau Parciau Cenedlaethol yn y dyfodol fel awdurdodau cynllunio ac i ystyried hyrwyddo amrywiaeth ar fyrddau y cyrff sy'n rheoli y'r ardaloedd hyn.

Dros y flwyddyn ddiwethaf rydym wedi cymryd ystod eang o dystiolaeth, yn lleol, yn genedlaethol ac yn rhyngwladol, i seilio ein canfyddiadau a'r argymhellion hyn yn cael eu nodi yn fanylach yn y Penodau canlynol.

Mae'r adroddiad hwn yn cyflwyno cyfres o argymhellion sy'n bodloni gofynion a osodwyd gan y Gweinidog ac maent yn gysylltiedig (gweler Ffigur i). Rydym wedi cynhyrchu cyfres o egwyddorion

Ffigur i: Llywodraethu o egwyddorion i ddarpariaeth

arweiniol sydd wedi, yn ei dro, hysbysodd y newidiadau yr ydym wedi'u gwneud i Ddibenion dirweddau dynodedig yng Nghymru. Yna, byddwn yn amlinellu Gweledigaeth newydd ar gyfer y Tirweddau Cenedlaethol, sy'n cynrychioli 25% o arwynebedd tir Cymru, ac yn olaf byddwn yn gosod ein hargymell er mwyn darparu'r Fframwaith Llywodraethu.

Mae'r adroddiad hwn yn cyflwyno cyfres o argymhellion sy'n bodloni y gofynion a osodwyd gan y Gweinidog ac maent yn gyd gysylltiedig (gweler Ffigur i). Rydym wedi cynhyrchu cyfres o **Egwyddorion** arweiniol sydd wedi, yn ei tro, goleuo y newidiadau yr ydym wedi'u gwneud i **Ddibenion** dirweddau dynodedig yng Nghymru. Yna, goswyd allan **Gweledigaeth** newydd ar gyfer y Tirweddau Cenedlaethol, sy'n cynrychioli 25% o arwynebedd tir Cymru, a yn olaf osodwyd ein Fframwaith Llywodraethu argymhellir ar gyfer cyflwyno.

Mae ein safbwynt o ein tirweddau dynodedig wedi newid, maent yn parhau i fod, mewn rhyw ystyr, y 'ysgyfaint gwyrdd' goddefol ar gyfer y poblogaethau trefol, ond mae hefyd ganddynt y potensial i fod yn 'ffatrïoedd o les' deinamig a chynhyrchiol. Mae ein hargymhellion yn helpu ein tirweddau dynodedig sylweddoli'r potensial hwn ac rydym yn edrych ymlaen at gefnogaeth Llywodraeth Cymru i ganiatáu'r ¼ hon o Gymru i gyfranni ar gyfer y Genedl yn ei gyfanrwydd.

Y Egwyddorion

Argymhelliad 1

Ein hegwyddorion arweiniol:

- **Mae angen i ni edrych ar y dibenion o fewn amserlen tymor canolig i dymor hir, er mwyn sicrhau'r un dilyniant yn y dyfodol ag a gafwyd dros y trigain mlynedd diwethaf.**
- **Fodd bynnag, mae'n bwysig peidio dibynnu gormod ar y gorffennol wrth ffurfio gweledigaeth newydd ddiwygiedig ar gyfer y tirweddau dynodedig sy'n cydnabod yr heriau sylweddol maent yn eu hwynebu yn y dyfodol.**
- **Cysoni'r dibenion i gydnabod bod y ddau ddynodiad wedi bod yn gweithredu mewn gwirionedd ac i wahanol raddau y tu hwnt i'w cylch gwaith gwreiddiol ers cryn amser.**

- Y dylai unrhyw newidiadau i ddibenion fod yn rhai parhaol, a chdir ac yn debygol o sicrhau ac ymgorffori'r flaenoriaeth a roddwyd o dan 'Egwyddor Sandford', gan roi blaenoriaeth i'r diben cyntaf. Daeth yn glir hefyd, pe byddai nifer y dibenion yn cynyddu, (a) y byddai'n rhaid i'r rhai eraill roi blaenoriaeth i'r gyntaf mewn achos o wrthdaro clir; ac, yr un mor bwysig, (b) byddai'r gweddill yn cyd-atgyfnerthu a rhwymo i gyflawni'r cyntaf. Mae'r dull hwn, sef "Sandford Uwch", yn cysylltu ac integreiddio unrhyw ddibenion ychwanegol.
- Roedd dadl gref hefyd dros ailystyried y dyletswyddau statudol ar gyrff cysylltiedig er mwyn eu hegluro a'u cryfhau. Dylai hyn sicrhau bod y gyrff tirweddau dynodedig eu hunain a'r sefydliadau cenedlaethol a lleol perthnasol – gan gynnwys cwmnïau cyfleustodau a Llywodraeth Cymru – yn cydymffurfio â'r dibenion a'r ddyletswydd.
- Sylweddoli pwysigrwydd rhwymedigaethau rhyngwladol; y gwersi a'r cyfleoedd maent yn eu rhoi i Gymru.
- Sicrhau bod y dibenion yn gallu parhau i fodloni rhwymedigaethau rhyngwladol a safonau cadwraeth natur a gwarchod tirweddau e.e. categorïau IUCN a'r Confensiwn Tirweddau Ewropeaidd, ac annog eu cyrff perthnasol i gynnal a rhagori ar y rhwymedigaethau a'r safonau hynny.
- Ymdrechu i gael dibenion sy'n barhaol ac y gellir eu defnyddio mewn ardaloedd eraill yn y dyfodol, yn cynnwys ardaloedd morol.
- Dylai unrhyw newidiadau a argymhellir i gyfeiriad a/neu eiriad y dibenion gael eu gwneud yn y cyd-destun eu bod yn: (a) glir, manwl, diamwys a chyson; (b) yn hawdd i'w deall ac yn cyfleu cyfeiriad clir; (c) yn gadarn yn gyfreithiol a thechnegol.
- Dylai unrhyw newidiadau a argymhellir sicrhau cydbwysedd doeth rhwng darparu diben cyson cyffredinol, ac annog a dathlu amrywiaeth naturiol a diwylliannol y teulu o dirweddau gwarchodedig eu hunain.
- Parhau i ystyried cryfder a gwerth y Parciau Cenedlaethol a'r Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol, a pheidio â thanseilio eu manteision ledled Cymru.
- Osgoi cyfaddawdu y lleoedd hyn drwy osod unrhyw faich ychwanegol diangen ar bwrs y wlad; a gwella effeithlonrwydd arian cyhoeddus lle bo'n bosibl.
- Dehongli'r dibenion a'r dyletswyddau mewn ffyrdd sy'n cyflawni ar draws agenda bolisi Llywodraeth Cymru yn ei chyfanrwydd.

Dylai Llywodraeth Cymru fabwysiadu'r egwyddorion arweiniol hyn.

Argymhelliad 2

Ni ddylid cael un dynodiad yn unig.

Y Pwrpasau

Argymhelliad 3

Dylid cael UN set o ddibenion statudol ac un ddyletswydd statudol gysylltiedig ar gyfer y ddau ddynodiad.

Argymhelliad 4

Dylai Llywodraeth Cymru gadw'r enwau "Parciau Cenedlaethol" ac "Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol" (AHNE) fel prif ddynodiadau "Tirweddau Cenedlaethol Cymru".

Argymhelliad 5

Dylai Llywodraeth Cymru sefydlu cyfundrefn enwi gyson a chadarn, a'r enw ar y ddau ddynodiad gyda'i gilydd fydd:

"Tirweddau Cenedlaethol Cymru"

Bydd "Parc Cenedlaethol" ac "Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol" yn "Ddynodiadau Cyfwerth"

Byddai gan y Dynodiadau Cyfwerth yr un dibenion a dyletswyddau statudol

Argymhelliad 6

Dylai fod *TRI* diben statudol *CYDGLOËDIG* ar gyfer y Parciau Cenedlaethol a'r AHNE.

sef:

“Gwarchod a gwella'r dirwedd unigryw a rhinweddau morweddol yr ardal¹.”

(Diben Cadwraeth)

“Hybu lles ffisegol a meddyliol drwy fwynhau a deall tirwedd yr ardal.”

(Diben Lles Dynol)

“Hybu ffurfiau cynaliadwy o ddatblygiad economaidd a chymunedol yn seiliedig ar reoli adnoddau naturiol a threftadaeth ddiwylliannol yr ardal.”

(Diben Rheoli Adnoddau Cynaliadwy)

Argymhelliad 7

Bydd Egwyddor Sandford, sy'n cadarnhau blaenoriaeth y diben cadwraeth, yn cael ei defnyddio ar draws yr holl dirweddau dynodedig.

Argymhelliad 8

Dylai fod un Ddyletswydd Statudol newydd sy'n dileu'r geiriad gwan “rhoi sylw i” yn y ddyletswyddau cyfredol ar gyfer cyrff cyhoeddus perthnasol, a chyflwyno un ddyletswydd eglur yn eu lle:

“Cyfrannu at gyflawni tri diben y Tirweddau Cenedlaethol.”

¹ Pan fo 'tirwedd' yn cynnwys holl amgylchedd naturiol yr ardal, ynghyd â'i bioamrywiaeth, setliadau dynol ac agweddau diwylliannol. Mae'n bwysig iawn pwysleisio arwyddocâd datblygu elfennau diogelu bioamrywiaeth ac adfer yn y Diben Cadwraeth a hyrwyddo cynnydd tuag at fodloni safonau rhyngwladol y Confensiwn Bioamrywiaeth Rhyngwladol nad ydynt wedi'u bodloni yng Nghymru eto. Mae hwn hefyd yn cynnwys diffiniad y Confensiwn Tirweddau Ewropeaidd (Cyngor Ewrop, 2000) o dirwedd fel 'ardal, wedi'i dehongli gan bobl, y mae ei chymeriad yn ganlyniad i weithredu a rhyngweithio rhwng ffactorau naturiol a/neu ddynol'. (Erthygl 1a.) Ac mae'n cymryd yr eir ati i wella 'camau gweithredu i warchod a chynnal arwyddocâd neu nodweddion tirwedd, a gyfiawnheir gan ei gwerth treftadol sy'n deillio o'i chyfluniad naturiol ac/neu o weithgarwch dynol' (erthygl 1d).

Y Weledigaeth

Mae angen i'r weledigaeth i lywyddu a rhoi cyfeiriad i lywodraethu ar aml-lefel ag deinamig am y lleoedd arbennig hyn. Yna gall y Tirweddau Cenedlaethol cael eu lleoli fel lleoedd arloesol ag arweiniol ar gyfer dal ac integreiddio'r economi amgylcheddol, ag y nodau lles a chynaliadwyedd, ac yn eu gosod fel canolfannau rhanbarthol ar gyfer datblygu gwledig cynaliadwy a darparwyr gwasanaethau ecosystem.

Argymhelliad 9

Gweledigaeth ar gyfer Tirweddau Cenedlaethol Cymru

Mae Tirweddau Cenedlaethol Cymru yn cael eu gwerthfawrogi gan y genedl fel "ffatrïoedd llesiant" pwysig sy'n gwella bywydau cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol drwy eu tri diben. Mae eu nodweddion arbennig yn cael eu cynnal, eu gwella a'u gwerthfawrogi yn eang. Maent yn ardaloedd ar gyfer cydweithredu arloesol yn seiliedig ar leoedd, sy'n mynd i'r afael â'r heriau economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol sy'n wynebu Cymru, ac sy'n cael eu cydnabod yn rhyngwladol fel arweinwyr ym maes datblygu cynaliadwy.

Argymhelliad 10

Dylai'r 'ffatrïoedd llesiant' a ragwelwyd gennym, Tirweddau Cenedlaethol Cymru, ddatblygu ac ysgogi mwy o bartneriaethau menter lleol, tai fforddiadwy cynaliadwy, ynni gwyrdd a mentrau manwerthu.

Argymhelliad 11

Bydd adeiladu ar y mentrau datblygu cymunedol mewn Tirweddau Cenedlaethol yn galw am barhau cyllid sbarduno ar gyfer prosiectau integredig sy'n cyfrannu at eu tri chyd-ddiben integredig.

Argymhelliad 12

Dylai Llywodraeth Cymru rymuso Tirweddau Cenedlaethol Cymru i ddod yn ganolfannau swyddogol ar gyfer arloesi ac yn gatalyddion ar gyfer datblygu rhanbarthol yn y Gymru wledig, o fewn eu terfynau amgylcheddol.

Argymhelliad 13

Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau y gall ac y bydd Tirweddau Cenedlaethol Cymru yn cyfrannu at 'Partneriaeth ar gyfer Twf: Strategaeth ar gyfer Twristiaeth 2013-2020' Llywodraeth Cymru - ar y cyd, ac yn unigol.

Argymhelliad 14

Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod y Tirweddau Cenedlaethol yn rhan o'r holl waith cynllunio a datblygu seilwaith yng Nghymru megis y Cynllun Buddsoddi yn y Seilwaith Cenedlaethol, Strategaeth Twf Gwyrdd a'r Fframwaith Cynllunio Cenedlaethol.

Argymhelliad 15

Mae angen i'r Tirweddau Cenedlaethol ddeall eu heconomïau lleol a rhanbarthol yn well, ac yn enwedig eu heconomïau twristiaeth.

Argymhelliad 16

Dylai Llywodraeth Cymru rymuso'r Tirweddau Cenedlaethol i gyflawni ei hagenda 'Twf Gwyrdd' a sefydlwyd ar briodas rhwng tirweddau eithriadol a datblygu cynaliadwy.

Argymhelliad 17

Dylai Llywodraeth Cymru hybu'r Tirweddau Cenedlaethol fel enghreifftiau blaenllaw i hyrwyddo Cymru yn rhyngwladol ym meysydd datblygu cynaliadwy, iechyd a thwristiaeth yn benodol.

Argymhelliad 18

Dylai Tirweddau Cenedlaethol Cymru uwchraddio eu polisiau iechyd a llesiant i gydfynd â'r ail ddiben newydd. Gellid cysylltu hyn â hygyrchedd gwell ac ehangach ac elfennau'n ymwneud â thwristiaeth gynaliadwy.

Argymhelliad 19

Dylai Tirweddau Cenedlaethol Cymru ymgymryd â mwy o arbrofion yn ymwneud ag iechyd a llesiant mewn perthynas â datblygu a chyrraedd rhannau o'r boblogaeth a chymunedau trefol a gwledig sy'n heriol. Gellid cyflwyno'r rhain ar y cyd â byrddau iechyd lleol.

Argymhelliad 20

Dylai Llywodraeth Cymru a Cyfoeth Naturiol Cymru ymestyn y Tirweddau Cenedlaethol arfordirol i gynnwys ardaloedd morol cyfagos a mabwysiadu dull integredig o reoli adnoddau arfordirol yn yr ardaloedd hyn.

Argymhelliad 21

Dylai rheolwyr Tirweddau Cenedlaethol sicrhau bod rhan ganolog i ddefnyddwyr arfordirol yn eu prosesau cynllunio ar gyfer rheoli'r arfordir.

Argymhelliad 22

Dylid cymhwyso model llwyddiannus Fforwm Arfordir Sir Benfro yn fwy eang ar draws ardaloedd arfordirol y Tirweddau Cenedlaethol.

Argymhelliad 23

Dylai Tirweddau Cenedlaethol Cymru ddehongli ac ymgorffori argymhellion 9 i 22 uchod yn ddangosyddion a thargedau ar gyfer Cymru gyfan at ddibenion cynllunio prosesau rheoli ac adrodd ar lesiant.

Fframwaith Llywodraethu

Fframwaith Llywodraethu Newydd ar Gyfer Tirweddau Cenedlaethol Cymru

Er mwyn 'gwireddu potensial' y Tirweddau Cenedlaethol Cymru, i fynd i'r afael â'r rhwystrau a gwendidau ac i gyrraedd yn ffit gorau posibl rhwng y sefydliad o ddibenion a dyletswyddau - rydym yn argymhell fframwaith newydd o lywodraethu. Mae'r fframwaith yn cwmpasu pob un o'r wyth o'r cyrff rheoli tirwedd ddynodedig ac rydym yn gobeithio y byddant i gyd yn gweld ei werth ac yn cyfrannu at ei lwyddiant.

Argymhelliad 24

Dylai Llywodraeth Cymru fabwysiadu'r Fframwaith Llywodraethu newydd canlynol ar gyfer Tirweddau Cenedlaethol Cymru, fel y'i portreadir yn Ffigurau 16 ac 19 ac fel y'i disgrifir yn fanwl ym mhob un o'n Hargymhellion 25 i 69 sy'n dilyn.

Awdurdodau Parciau Cenedlaethol ac AHNE: Model ar gyfer cyflawni blaenoriaethau cenedlaethol yn lleol

Rydym yn credu bod hunaniaeth statudol a addaswyd yn seiliedig ar y model Awdurdod Diben Sengl ar gyfer Parciau Cenedlaethol a'r dull llywodraethu aml-model hyblyg ar gyfer AHNE yw'r dull mwyaf effeithiol ar gyfer meithrin mwy o gynrychiolaeth leol a rhanbarthol, rheoli ac atebolrwydd. Maent yn cael eu cydnabod yn rhyngwladol ar gyfer cydbwysu amcanion

cededlaethol yn effeithiol ag ystyriaethau lleol. Dylai'r dull hwn hefyd darparu'r cyrff tirwedd ddynodedig gyda chyfleoedd pellach i ddenu cyllid ac adnoddau allanol ychwanegol.

Argymhelliad 25

Cadw'r model awdurdod lleol un diben ar gyfer rheoli Parciau Cenedlaethol.

Argymhelliad 26

Cadw a datblygu modelau rheoli AHNE hyblyg.

Argymhelliad 27

Bydd angen i Awdurdodau Parciau Cenedlaethol a chyrff AHNE ystyried sut y maent yn ailstrwythuro eu hunain er mwyn cyflawni'r tri diben newydd.

Argymhelliad 28

Dylai Llywodraeth Cymru leihau'r baich rheoliadol anghymesur ar Awdurdodau Parciau Cenedlaethol sydd wedi'i gynllunio ar gyfer awdurdodau lleol mwy o faint a mwy cymhleth.

Argymhelliad 29

Dylai Llywodraeth Cymru roi'r gallu i ymgeisio am gyllid o ystod ehangach o ffynonellau i Awdurdodau Parciau Cenedlaethol a chyrff AHNE.

Arweinyddiaeth: Newid radical mewn gwaith a diwylliant sefydliadol a rhyngasiantaethol

Rydym yn awyddus i newid y diwylliant sefydliadol llywodraethu o'r tirweddau a ddynodwyd o un o "barch" i un yn fwy atebol ac arloesol sy'n gwella pwerau "meddal" sy'n bodoli eisoes i gynnull.

Argymhelliad 30

Dylai Llywodraeth Cymru sefydlu 'Bwrdd Partneriaeth Tirweddau Cenedlaethol' fel y dangosir yn Ffigur 17.

Argymhelliad 31

Dylai'r 8 Awdurdod Parc Cenedlaethol a'r cyrff AHNE sefydlu 'Pwyllgor Tirweddau Cenedlaethol Cymru' llai ymyrrol fel y dangosir yn Ffigur 18.

Argymhelliad 32

Dylai Llywodraeth Cymru weithio gyda'r cyrff Tirweddau Cenedlaethol a'r rhanddeiliaid perthnasol drwy'r Bwrdd Partneriaeth a'r Pwyllgor Cenedlaethol i gytuno, a chadw dan arolwg 'Strategaeth Tirweddau Cenedlaethol Cymru' drosfwaol.

Tirweddau Cenedlaethol a Llywodraeth Genedlaethol

O ystyried pwysigrwydd cenedlaethol y tirweddau a ddynodwyd i Gymru rydym yn rhagweld proffil llawer uwch ar eu cyfer yn y Cynulliad Cenedlaethol Cymru. Rydym hefyd yn rhagweld ymgysylltu Gweinidogol uniongyrchol â'r Fframwaith Tirweddau Cenedlaethol.

Argymhelliad 33

Dylai Cynulliad Cenedlaethol Cymru graffu ar Gynlluniau Partneriaeth statudol pob un o Dirweddau Cenedlaethol Cymru cyn iddynt gael eu mabwysiadu.

Argymhelliad 34

Dylai Cynulliad Cenedlaethol Cymru, wrth iddo esblygu ei bensaernïaeth fewnol ei hun, ystyried y berthynas rhyngddo a Thirweddau Cenedlaethol Cymru i sicrhau cymaint ag y bo modd o graffu ac atebolrwydd.

Argymhelliad 35

Dylai Llywodraeth Cymru osod targedau a dangosyddion perfformiad ar gyfer Tirweddau Cenedlaethol Cymru sy'n deillio o'r Nodau Llesiant ac yn cyd-fynd â hwy.

Adrodd a Chynllunio Integredig

Mae'n amserol ac yn fwy effeithlon i integreiddio gofynion cynllunio o ddatblygiadau deddfwriaethol diweddar i UN ymarferiad Cynllunio Partneriaeth statudol sy'n ymgorffori, yn ei chanol, y Cynllun Partneriaeth statudol, ond hefyd yn cynnwys cynlluniau sy'n ymwneud â lles a rheoli adnoddau naturiol.

Argymhelliad 36

Dylai bod yna Un ymarfer cynllunio partneriaeth statudol ar gyfer pob un o'r tirweddau dynodedig.

Argymhelliad 37

Dylai Cynllun Partneriaeth statudol ardal integreiddio'r cynllun rheoli, cynllun llesiant a datganiadau ardal adnoddau naturiol cyfredol.

Partneriaethau Lleol

Mae rheolaeth lwyddiannus o'r ardaloedd arbennig yn dibynnu ar bartneriaethau cynhyrchiol gyda phawb sydd yn effeithio arnynt. Rydym am iddynt fod hyd yn oed yn fwy perthnasol yn economaidd, yn gymdeithasol ac yn ddiwylliannol, a fydd yn gofyn am wella ac ymgysylltu lleol gwell ag effeithiol rhwng yr holl rhanddeiliad perthnasol.

Argymhelliad 38

Dylid sefydlu 'Partneriaethau' wedi'u creu'n ffurfiol ym mhob un o'r Parciau Cenedlaethol i fod yn rhan agos o'r gwaith o baratoi a chyflwyno'r Cynllun Partneriaeth statudol.

Argymhelliad 39

Cadeirydd yr Awdurdod Parc Cenedlaethol a ddylai gadeirio Partneriaeth y Parciau Cenedlaethol.

Argymhelliad 40

Dylai fod perthynas wedi'i chytuno'n ffurfiol rhwng Partneriaeth y Parciau Cenedlaethol a'r Awdurdod Parc Cenedlaethol.

Argymhelliad 41

Dylai'r AHNE barhau i ddatblygu eu modelau gweithio mewn partneriaeth ddibynadwy, ond nid ydym yn teimlo y byddai dull 'un ateb addas i bawb' o fudd i'r AHNE.

Meithrin perthynas ochrol gyda Cyfoeth Naturiol Cymru ac awdurdodau lleol

Bydd NRW yn ffynhonnell bwysig o gyngor proffesiynol ar reoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy a dylai'r tirweddau dynodedig elwa. Wrth i awdurdodau lleol mwy o faint yn dod i'r amlwg gallai cysylltiadau sydd eisoes yn bodoli rhyngddynt a'u AHNE fod yn rhy fregus, felly mae'n hanfodol sicrhau cysylltiadau cryf parhaus rhwng awdurdodau lleol ac AHNE. Rydym yn dymuno i atgyfnerthu a lledaenu arferion da sydd eisoes yn bodoli ar draws pob un o'r wyth tirwedd ddynodedig.

Argymhelliad 42

Dylai Cyfoeth Naturiol Cymru lunio rhestr gynhwysfawr o'u pŵerau a'u dyletswyddau statudol mewn perthynas â thirweddau dynodedig Cymru a sicrhau ei bod ar gael i Lywodraeth Cymru.

Argymhelliad 43

Bydd Cyfoeth Naturiol Cymru yn cynnwys ac yn hyrwyddo'r tirweddau dynodedig ar y Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus perthnasol.

Argymhelliad 44

Bydd angen i Cyfoeth Naturiol Cymru ac awdurdodau lleol roi sylw i'r Cynlluniau Partneriaeth statudol wrth gynnal eu hymarferion cynllunio yn eu hardaloedd.

Argymhelliad 45

Bydd Cyfoeth Naturiol Cymru yn rhannu data ac yn darparu cyngor proffesiynol ar reoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy i'r Tirweddau Cenedlaethol.

Argymhelliad 46

Dylai awdurdodau lleol atgyfnerthu a lledaenu eu harferion cydweithio gorau yn yr AHNE ar draws pob un o'r wyth Parc Cenedlaethol a'r AHNE.

Blaengynllunio a Rheoli Datblygu

Fe ddarganfyddom fod yr achos dros gael gwared ar bwerau cynllunio'r APC yn an-berswadiol, yn seiliedig ar hen enghreifftiau nad oedd yn adlewyrchu profiad cyfoes ac yn seiliedig i raddau helaeth ar ganfyddiad. Bydd yr Awdurdodau Parciau Cenedlaethol, sy'n rheoli'r dirwedd o 20% o Gymru yn angen i fod yn fwy integredig wrth gyflawni eu tri phwrpas. Er y bydd cynllunio yn parhau i fod un arf ymhlith y sawl sy'n ofynnol i gyflawni'r dibenion newydd, bydd yn cyflawni swyddogaeth allweddol yn dosbarthu cysondeb ar draws ein Parciau Cenedlaethol.

Argymhelliad 47

Dylai Awdurdodau Parciau Cenedlaethol gadw eu polisi cynllunio strategol a'u swyddogaethau rheoli datblygiadau cynllunio.

Argymhelliad 48

Dylai Llywodraeth Cymru atgyfnerthu a chefnogi cyngor cynllunio cyn gwneud cais gan yr Awdurdodau Parciau Cenedlaethol.

Argymhelliad 49

Dylai'r Pwyllgor Tirweddau Cenedlaethol gydgysylltu a helpu i rannu cost hyfforddiant ac addysg mewn materion cynllunio defnydd tir, yn enwedig ar gyfer cyflawni'r dibenion newydd.

Argymhelliad 50

Cyrff AHNE i ddod yn ymgylgoreion statudol ar geisiadau cynllunio gydag effaith sylweddol bosibl ar nodweddion arbennig eu hardaloedd.

Argymhelliad 51

Datblygu a sicrhau adnoddau ar gyfer system o gyngor cynllunio annibynnol ar gyfer AHNE ledled Cymru.

Argymhelliad 52

Datblygu cyfres o ddangosyddion canlyniadau cynllunio'r Parciau Cenedlaethol a'r AHNE ar gyfer Tirweddau Cenedlaethol Cymru.

Cynrychiolaeth leol ac amrywiaeth

Rydym am fanteisio ymhellach ar botensial ac angerdd y pwysigrwydd cenedlaethol a chyfleoedd lleol mewn Parciau Cenedlaethol ac AHNE, er mwyn sicrhau mwy o amrywiaeth mewn gwneud penderfyniadau, ac i adeiladu pontydd cryfach rhwng y tirweddau a ddynodwyd a'u hawdurdodau lleol cyfansoddol.

Argymhelliad 53

Dylai pob Awdurdod Parc Cenedlaethol gynnwys: $\frac{1}{2}$ Cynghorwyr Sir wedi'u henwebu, $\frac{1}{4}$ cynrychiolwyr y budd cenedlaethol wedi'u penodi gan Lywodraeth Cymru drwy gystadleuaeth agored, a $\frac{1}{4}$ cynrychiolwyr y budd lleol wedi'u penodi drwy gystadleuaeth agored gan yr aelodau a restrir uchod.

Argymhelliad 54

Dylai prosesau recriwtio a phenodi ar gyfer aelodau 'budd cenedlaethol' a 'budd lleol' Awdurdodau Parciau Cenedlaethol gynnwys arfer gorau i sicrhau amrywiaeth ymysg aelodaeth yr Awdurdod.

Argymhelliad 55

Datblygu a sefydlu'r camau cadarnhaol sydd wedi'u profi eisoes gan yr Awdurdodau Parciau Cenedlaethol yn y tri Pharc Cenedlaethol er mwyn cynyddu amrywiaeth yn eu Hawdurdodau, hynny yw, dulliau Mosaic, mentora a Llysgennad.

Argymhelliad 56

Dylai Llywodraeth Cymru ddileu'r gofyniad am gydbwysedd gwleidyddol ymhlith aelodau awdurdodau lleol mewn Awdurdodau Parciau Cenedlaethol er mwyn cynyddu cynrychiolaeth leol. Felly dylai Cynghorwyr a benodir i Awdurdodau Parciau

Cenedlaethol gynrychioli wardiau oddi mewn i ffin y Parc Cenedlaethol neu wardiau sy'n pontio'r ffin. [Adran 15 Deddf Llywodraeth Leol a Thai, 1989 a Rheoliadau Llywodraeth Leol (Pwyllgorau a Grwpiau Gwleidyddol) 1990.]

Argymhelliad 57

Dylid cael trefniadau adrodd ffurfiol rhwng Cynghorwyr Awdurdod Parc Cenedlaethol a'u prif awdurdod lleol.

Argymhelliad 58

Dylai Llywodraeth Cymru osod dyletswydd statudol ar awdurdodau lleol i sefydlu pwyllgor ffurfiol i oruchwylio rheolaeth yr AHNE ac i ddirprwyo cyfrifoldeb yr awdurdod lleol dros baratoi Cynllun Rheoli AHNE i'r Pwyllgor hwn (ond heb ddirprwyo ei gyfrifoldebau o dan ei ddyletswydd i ddibenion yr AHNE a chyflawni agweddau perthnasol ar y Cynllun Rheoli). Rydym yn argymhell ailenwi hwn yn 'Bwyllgor Cyflenwi AHNE' yn hytrach na'r enw arferol: Cydbwyllgor Ymgynghorol.

Argymhelliad 59

Dylai Llywodraeth Cymru roi cyfarwyddyd i bob Pwyllgor Cyflenwi AHNE i gynnwys o leiaf un aelod Cabinet o bob awdurdod lleol cyfansoddol, o leiaf ddau gynrychiolydd budd cenedlaethol wedi'u penodi gan Lywodraeth Cymru drwy gystadleuaeth agored, ac o leiaf ddau gynrychiolydd budd lleol wedi'u penodi drwy gystadleuaeth agored gan weddill yr aelodau.

Argymhelliad 60

Dylai Llywodraeth Cymru ddileu'r gofyniad am gydbwysedd gwleidyddol rhwng aelodau awdurdodau lleol ym mhwyllgorau ffurfiol AHNE er mwyn cynyddu cynrychiolaeth leol. Felly dylai Cynghorwyr sydd wedi'u penodi i bwyllgorau ffurfiol AHNE (yn ogystal ag aelodau'r cabinet yn adran Rx uchod) gynrychioli wardiau oddi mewn i ffin yr AHNE,

neu sy'n pontio'r ffin. [Adran 15 Deddf Llywodraeth Leol a Thai, 1989 a Rheoliadau Llywodraeth Leol (Pwyllgorau a Grwpiau Gwleidyddol) 1990.]

Argymhelliad 61

Dylai'r prosesau penodi aelodau 'budd cenedlaethol' a 'budd lleol' pwyllgorau cyflenwi AHNE gynnwys arferion gorau o ran cydraddoldeb i sicrhau amrywiaeth ymysg aelodaeth y Pwyllgor.

Argymhelliad 62

Dylai'r AHNE fynd ati i ddysgu gwersi o raglenni peilot Awdurdodau Parciau Cenedlaethol a'u defnyddio i gynyddu amrywiaeth ymysg aelodaeth eu Pwyllgorau Cyflenwi. (Gallai Pwyllgor Tirweddau Cenedlaethol Cymru hwyluso dysgu o'r fath.)

Argymhelliad 63

Dylai Cyfoeth Naturiol Cymru barhau i fod yn gynghorydd allweddol i Bwyllgorau Cyflenwi AHNE.

Argymhelliad 64

Dylid cael trefniadau adrodd ffurfiol rhwng y Cynghorwyr ar Bwyllgorau Cyflenwi AHNE a'u prif awdurdodau lleol.

Trefniadau ariannu

Rydym yn credu y mae angen symleiddio'r trefniadau ariannu ar gyfer y cyrff dynodedig. Mae perfformiad effeithiol yn gofyn digon o gymorth, gan gynnwys cymorth ariannol, i gyflawni dros dirweddau dynodedig. Yn yr hinsawdd economaidd bresennol mae'r AHNE yn arbennig yn

agored i gael eu cyllid gwaelodlin danseilio oherwydd natur ddewisol eu llywodraeth leol a chyllid NRW.

Argymhelliad 65

Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu'r dyraniad grant craidd blynyddol i bob un o Dirweddau Cenedlaethol Cymru, a thrwy hynny gael gwared ar ardollau Cyfoeth Naturiol Cymru ac awdurdodau lleol.

Argymhelliad 66

Dylai Llywodraeth Cymru frigidorri'r dyraniad craidd ar gyfer mentrau cydweithredol a chenedlaethol strategol a phenodol (sy'n cael eu dyrannu drwy'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy a grantiau cystadleuol fel y Gronfa Natur ar hyn o bryd).

Argymhelliad 67

Dylai Llywodraeth Cymru reoli atebolrwydd am gyllid craidd drwy broses adolygu flynyddol wedi'i gweinyddu yn ôl meini prawf perfformiad y cytunwyd arnynt yn gysylltiedig â'r Nodau Llesiant a Chynlluniau Partneriaeth statudol y cyrff Tirweddau Cenedlaethol.

Argymhelliad 68

Dylai'r cyrff Tirweddau Cenedlaethol gael mwy o hyblygrwydd i ddenu ffynonellau ariannu allanol. Bydd hyn yn galw am newid yn strwythurau rheoli mewnol a swyddogaeth y cyrff hyn ac yn achos AHNE, eu perthynas â'u hawdurdodau lleol partner.

Argymhelliad 69

Dylai'r cyrff Tirweddau Cenedlaethol gael mwy o hyblygrwydd i gynhyrchu eu ffrydiau refeniw eu hunain drwy ddatblygu ystod ehangach o daliadau am wasanaethau

ecosystemau yn unol â'u dibenion. Bydd eu gallu i ddefnyddio a denu cyllid y Cynllun Datblygu Gwledig a chyllid cysylltiedig o'r Undeb Ewropeaidd yn bwysig.

Fframwaith Llywodraethu newydd ar gyfer Tirweddau Cenedlaethol Cymru

Mae'r fframwaith llywodraethu newydd yn ganlyniad o'r dystiolaeth a dderbyniwyd a'r ystyriaeth ofalus o'r panel dros y flwyddyn ddiwethaf. Rydym yn credu bod yn ei strwythurau a'r prosesau y mae'n eu darparu fframwaith cadarn ar gyfer darparu yn fwy effeithiol perfformiad, arweinyddiaeth a chyfeiriad, llais, atebolrwydd ac effeithlonrwydd cyhoeddus o'r ardaloedd tirwedd, ac yn hyn y mae'n ymgorffori ymagwedd llawer mwy seiliedig ar bartneriaeth gyda mwy o gynrychiolaeth. Mae'n caniatáu ar gyfer cyflwyno clir o'r set ddiwygiedig o ddibenion ac, yn ein barn ni, bydd yn cyflwyno rhaglen ddeddfwriaethol uchelgeisiol Llywodraeth Cymru ar lawr gwlad yn y Tirweddau Cenedlaethol.